

ZPRÁVA O STAVU LIDSKÝCH PRÁV V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2000

I. OBECNÁ ČÁST

Zpráva o stavu lidských práv, kterou předkládá vládě zmocněnec pro lidská práva a předseda Rady vlády České republiky pro lidská práva, je třetí zprávou tohoto druhu. Na základě usnesení vlády ze dne 31. května 1999 č. 537 ke Zprávě o spolupráci ústředních orgánů státní správy s nestátními neziskovými organizacemi, obsahuje zpráva hodnocení spolupráce ústředních orgánů státní správy s nestátními neziskovými organizacemi, které se zabývají situací v oblasti lidských práv. V souladu s usnesením vlády ze dne 23. srpna 2000 č. 822, ke Zprávě o plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT), obsahuje i informaci o plnění těchto doporučení za období od srpna do prosince 2000 (viz 3.6.). Zpráva rovněž obsahuje informaci o plnění úkolů, jež vláda uložila usnesením ze dne 3. ledna 2001 č. 28, ke Zprávě o výchově k lidským právům v ČR, ministru školství, mládeže a tělovýchovy, prvnímu místopředsedovi vlády a ministru práce a sociálních věcí a ministru vnitra.

1.1. Rada vlády České republiky pro lidská práva¹

1.1.1. Rada vlády ČR pro lidská práva (dále jen „RLP“) se v roce 2000 sešla na šesti řádných zasedáních a projednávala podněty svých členů, předsedy i odborných sekcí RLP.

1.1.2. Předsedou RLP byl zmocněnec vlády pro lidská práva Petr Uhl, který současně zastával funkci předsedy Rady pro národnosti a předsedy Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity.

1.1.3. Dne 8. listopadu 2000 schválila vláda usnesením č. 1104 změnu usnesení vlády ze dne 17. února 1999 č. 132 ke statutu RLP. Nový statut umožňuje členům RLP jmenovat své stálé zástupce, kteří mají oproti původnímu statutu i hlasovací právo. Do konce roku 2000 jmenoval předseda RLP stálé zástupce náměstků ministrů vnitra, zahraničních věcí, obrany, kultury, spravedlnosti, zdravotnictví, školství, mládeže a tělovýchovy, náměstka ministra pro místní rozvoj a předsedy Úřadu pro veřejné informační systémy.

1.1.4. Dne 17. března 2000 zemřel člen RLP Ladislav Lis. V květnu rezignovala na členství v RLP zástupkyně veřejnosti Ruth Šormová. Vláda dne 3. ledna 2001 jmenovala usnesením č. 15 novými členy RLP - zástupci veřejnosti Pavlu Boučkovou, vedoucí kanceláře občanského sdružení Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, a Antona Otteho, děkana (německé) Vězeňské služby, duchovního poradce a člena předsednictva Ackermannovy obce v Německu a vedoucího kanceláře Ackermannovy obce v Praze. Dne 28. března 2000 jmenoval za odstoupivšího Karla Berku předseda RLP jejím novým členem Alexandra Kratochvíla, vedoucího Úřadu pro veřejné informační systémy, 31. března 2000 jmenoval členem RLP za Karla Hlaváčka nově jmenovaného prvního náměstka ministra zdravotnictví Michala Pohanku, 7. června 2000 jmenoval členem RLP za bývalého náměstka ministra pro místní rozvoj Jaroslava Krále náměstka Jaroslava Gacku a dne 5. září 2000 pak za náměstka ministra obrany Petra Taxe jmenoval členem RLP náměstka Prokopa Dolejšího.

¹ Viz též <http://www.vlada.cz/rady/rlp/rlp.win.shtml>

1.1.5. V roce 2000 pokračovala i činnost odborných sekcí RLP, které se vyjadřovaly k příslušným materiálům, jež odbor pro lidská práva, popř. sekretariát RLP zpracovával, a dále z vlastní iniciativy připravovala podněty pro jednání RLP.

- Sekce pro občanská a politická práva se zabývala v první polovině roku 2000 zejména přípravou podnětu RLP k vypracování věcného záměru zákona o partnerském soužití osob stejného pohlaví. Předložila RLP také několik podnětů vztahujících se k reformě justice a trestnímu řádu. Podněty předložené sekcí se týkaly mj. úpravy protokolace, úpravy poskytování informací o trestním řízení veřejnosti, řešení problematiky bezplatné právní pomoci, omezení používání trestních příkazů a úpravy lhůt pro doručení rozsudku a pro rozhodnutí o žádosti o podmíněné propuštění. Ve druhé polovině roku se zabývala otázkami porušování svobody shromažďování (v souvislosti se zákazy některých ohlášených demonstrací v období před výročním zasedáním Mezinárodního měnového fondu a Světové banky) a zpracovala souhrn zásadních připomínek k věcnému záměru zákona o řízení před správními úřady (správního řádu).
- Sekce proti projevům rasismu zpracovala pro RLP tři podněty. První z nich, který RLP přijala 4. května 2000, byl určen ministru vnitra a doporučoval vypracování studie o činnosti SPR-RSČ. Druhý podnět navrhoval řešení situace osob, které se v letech 1939-1945 musely z důvodu rasové perzekuce skrývat nebo byly zařazeny do zvláštních pracovních táborů ve Slovenském štátu a v Maďarsku. (Tento podnět schválila RLP až 23. ledna 2001, spolu s třetím materiálem, jenž byl návrhem na přijetí opatření plynoucích ze závěrů Výboru pro odstranění rasové diskriminace².)
- Sekce pro rovné příležitosti mužů a žen nadále spolupracovala s oddělením rovnosti mužů a žen ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen "MPSV") a s meziresortní komisí pro rovné příležitosti mužů a žen. Zabývala se především snahou o zlepšení možnosti trestněprávního postihu činů označovaných jako domácí násilí a zpracovala k této věci podnět pro RLP viz. podrobnější informace v bodu 4.3.2. Navázala intenzivní spolupráci s neziskovým sektorem v souvislosti s přípravou kampaně o nepřijatelnosti domácího násilí, na jejíž přípravě se má podle usnesení vlády č. 236 z 8. dubna 1998, o Prioritách a postupu vlády při prosazování rovnosti mužů a žen a usnesení na ně navazujících podílet spolu s ministrem práce a sociálních věcí a ministrem vnitra i zmocněnec vlády pro lidská práva.
- Sekce pro hospodářská, sociální a kulturní práva se podílela na přípravě úvodní zprávy o plnění Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. V roce 2000 sekce připravila podnět k jednání RLP, který se zabýval Smlouvou mezi Českou a Slovenskou republikou o sociálním zabezpečení, resp. problémy, jež z ní vyplývají při vyrovnávání výše důchodů vyplácených ze Slovenska. RLP dne 4. května 2000 přijala usnesení, kterým se v této věci obrátila na ministra práce a sociálních věcí. Sekce se dále věnovala ochraně duchovních církví a náboženských společností v ČR a k tomuto tématu rovněž zpracovala podnět pro jednání RLP. Ta se rovněž dne 4. května 2000 obrátila na ministra kultury s podnětem, aby její návrh zvažil v připravované novele zákona o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.
- Sekce pro práva cizinců se v roce 2000 podílela na vypracování podnětu RLP ze dne 18. února 2000, který se týkal požadavku novelizace cizineckého zákona a spolupodílela se i na připomínkovém řízení k návrhu novely. Velkou pozornost věnovala palčivému

² Vláda tento materiál schválila dne 26. února 2001 usnesením č. 197, k návrhu Rady vlády České republiky pro lidská práva na přijetí opatření ke zmírnění některých krivd způsobených osobám, které se musely v letech 1939 - 1945 z důvodů rasové perzekuce ukrývat nebo byly soustředěny ve vojenských pracovních táborech.

problému nízké úrovně jednání s cizinci na úřadovnách cizinecké policie; příslušný podnět s návrhy na zlepšení situace předložila prostřednictvím RLP ministru vnitra, který přijal opatření směřující k nápravě stavu. V závěru roku se pak zaměřila na otázky doplňujících forem ochrany (postavení osob s vízem strpení, možnosti zavedení dočasné ochrany pro uprchlíky z Čečenska).

- Sekce proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání soustředila svou činnost na snahu o zlepšení situace ve vězeňství. V této souvislosti navrhla v prosinci roku 2000 Radě pro lidská práva změnu a doplnění zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Sekce se dále zabývala stížnostmi na zacházení policie se zadrženými demonstranty proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a skupiny Světové banky (viz str. 13 - bod 2.6.7.), konaném v září 2000, a snahou o zlepšení situace v oblasti výkonu ochranných léčeb v podmínkách výkonu trestu a s tím souvisejícího možného zřizování tzv. detenčních ústavů. Dne 22. listopadu 2000 rozhodla vláda usnesením č. 1180, o změně svého usnesení č. 112 z roku 1995 a novým úřadem pro styk s Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání stanovila Úřad vlády ČR - sekretariát RLP. Novým styčným úředníkem pro styk s Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání určila tajemnici sekce proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání.
- Sekce pro práva dítěte se v roce 2000 zabývala aplikací zákona o sociálně-právní ochraně dětí, mezinárodní adopcí, dětskou prací, pornografií a jejím vlivem na dítě. Zvláštní pozornost věnovala návrhu novely zákona o rodině, který předložila k jednání RLP. Sekce zároveň iniciovala šetření v zařízeních náhradní rodinné a výchovné péče, které realizovali jak členové sekce, tak členové odborné sekce proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání. Šetření proběhlo v posledním čtvrtletí roku 2000, vyhodnoceno bude v prvním čtvrtletí roku 2001.
- Sekce pro výchovu k lidským právům se významnou měrou podílela na přípravě zprávy o výchově k lidským právům v ČR. Vypracování zprávy uložila vláda dne 19. dubna 2000 usnesením č. 385, ke Zprávě o stavu lidských práva v České republice v roce 1999 zmocněnce pro lidská práva. Zpráva, kterou vzala vláda na vědomí usnesením č. 28 dne 3. ledna 2001, ke Zprávě o výchově k lidským právům v České republice se zaměřila na výchovu k lidským právům těchto profesních skupin: pracovníci ve školství, příslušníci ozbrojených složek (Policie ČR a Armády ČR, zaměstnanci vězeňské služby, celníci), soudci a státní zástupci, sociální pracovníci a pracovníci ve zdravotnictví. Obsah zprávy se řídí směrnicí OSN č. A/52/469/Add.1. k Desetiletí výchovy k lidským právům.

1.1.6. Informace o činnosti jednotlivých odborných sekcí RLP, zápisy ze zasedání RLP i dokumenty, na jejichž přípravě se sekretariát RLP podílel, jsou k dispozici na internetových stránkách Úřadu vlády ČR (<http://www.vlada.cz>), stejně jako informace o činnosti Meziřesortní komise pro záležitosti romské komunity a Rady pro národnosti.

1.1.7. V roce 2000 byly s ohledem na usnesení vlády č. 809 ze dne 9. prosince 1998, ke zlepšení ochrany lidských práv v České republice a č. 132 ze 17. února 1999, k návrhu statutu Rady vlády české republiky pro lidská práva a k návrhu na jmenování zástupců veřejnosti členy Rady vlády České republiky pro lidská práva, předloženy v součinnosti zmocněnce pro lidská práva s ministrem zahraničních věcí příslušným mezinárodním mechanismům tyto zprávy:

- Úvodní zpráva České republiky o plnění závazků plynoucích z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech v období 1. leden 1993 – 30. listopad 1999. Zprávu vzala dne 16. února 2000 vláda usnesením č. 189 na vědomí, v březnu 2000 pak byla zpráva předána Výboru pro lidská práva.
- Druhá periodická zpráva České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání za období od 1. ledna 1994 do 31. prosince 1997. Zprávu vzala vláda na vědomí dne 22. prosince 1999, Výboru proti mučení byla zpráva předána v únoru roku 2000.
- Druhá periodická zpráva České republiky o plnění závazků vyplývajících z Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen. Zpráva, kterou vzala vláda na vědomí dne 22. prosince 1999, byla Výboru pro odstraňování všech forem diskriminace žen předána v únoru roku 2000.
- Druhá periodická zpráva České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte, která obsahuje informace za období od 1. ledna 1995 do 31. prosince 1999. Zpráva, kterou vláda dostala k informaci dne 24. ledna 2000, byla Výboru pro práva dítěte předána v únoru roku 2000.

Úvodní zpráva České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech za období 1993 - 1999. Zpráva, kterou vzala vláda na vědomí usnesením č. 442 ze dne 3. května 2000, byla generálnímu tajemníkovi Organizace spojených národů předložena v září roku 2000.

1.2. Rada pro národnosti vlády České republiky³

1.2.1. V Radě pro národnosti vlády ČR (dále jen „RpN“), poradním orgánu vlády pro záležitosti národnostních menšin, je vedle zástupců resortů na úrovni náměstků ministrů školství, kultury, vnitra, práce a sociálních věcí, financí a zahraničí, zástupce Kanceláře prezidenta republiky a Poslanecké sněmovny zastoupeno sedm národnostních menšin. Romové a Slováci mají po třech zástupcích, Němci a Poláci po dvou a Maďaři, Řekové a Ukrajinci po jednom zástupci. Jednání RpN se v roce 2000 pravidelně zúčastňovali jako hosté zástupce Senátu, pražské Židovské obce, Slovensko-českého klubu v ČR, Polského krajanského centra v Praze a Magistrátu hl.m. Prahy.

1.2.2. V roce 2000 se uskutečnilo celkem šest zasedání RpN. Na jednáních se projednávala příprava návrhu menšinového zákona, příprava podpisu Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, plnění zásad stanovených Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin, podpora vydávání menšinového tisku, zřízení Domu národností v Praze apod.

1.2.3. V souvislosti s kontrolou plnění zásad stanovených Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin v ČR uskutečnili členové poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin Rady Evropy pracovní návštěvu v Praze ve dnech 16. - 18. října 2000. Jednání se zástupci národnostních menšin se týkalo postavení jednotlivých menšin v ČR a plnění zásad stanovených Rámcovou úmluvou.

1.3. Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity⁴

³ Viz též Rada pro národnosti vlády ČR: <http://www.vlada.cz/rady/rnr/rnr.win.shtml>.

⁴ Viz též <http://www.vlada.cz/rady/krp/krp.win.shtml>.

1.3.1. Předseda Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity předložil na základě usnesení vlády č. 279 ze dne 7. dubna 1999 rozpracovanou Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti, kterou vláda svým usnesením ze dne 14. června 2000 č. 599 schválila. Vláda tímž usnesením vzala na vědomí Zprávu zmocněnce vlády pro lidská práva o současné situaci romských komunit a uložila soubor úkolů resortním ministrům, zmocněnci pro lidská práva a přednostům okresních úřadů. Tyto úkoly jsou plněny v časovém horizontu let 2000 – 2001.

1.3.2. Meziresortní komise vypracovala Zásady rozdělení dotací ve výši 21 mil. Kč na podporu projektů směřujících k integraci romské komunity, které byly schváleny vládou usnesením č. 386 ze dne 19. dubna 2000, k Zásadám poskytování účelových dotací z položky Podpora projektů Integrace romské komunity kapitoly Všeobecná pokladní správa zákona č. 58/2000 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2000. Meziresortní komise se podílela na uspořádání dvoudenního setkání romských poradců ve Velkých Karlovicích ve dnech 15.-16. května 2000 a na organizačním zajištění tří romských festivalů. Od ledna se kancelář Meziresortní komise rozšířila o jednoho a v září o další dva nové zaměstnance. Během roku 2000 předseda Meziresortní komise na návrh výkonného místopředsedy jmenoval šest nových členů, odvolal jednoho člena a přijal rezignaci jednoho člena romské části komise.

1.4. Programy PHARE týkající se lidských práv

1.4.1. V roce 2000 se odbor pro lidská práva Úřadu vlády účastnil programů PHARE, které podporují přípravu ČR na vstup do Evropské unie. V roce 2000 pokračovala realizace projektu PHARE 1997 a příprava projektu PHARE 1999 a PHARE 2000.

1.4.2. Program PHARE 97 sestával v oblasti lidských práv ze dvou projektů, "Přípravy konceptu celostátní kampaně proti rasismu" a "Výzkumu etnických vztahů mezi občany ČR". První z projektů realizovalo České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů, druhý obecně prospěšná společnost Člověk v tísni. "Výzkum etnických vztahů mezi občany ČR" sestával ze tří částí: (i) rekvalifikačních kursů pro žáky vyšších ročníků zvláštních škol či jejich absolventy, (ii) výzkumu etnokulturní identity Romů a (iii) výzkumu situace Romů z České republiky v kentském hrabství Velké Británie.

1.4.3. V roce 2001 byla zahájena realizace programu PHARE 1999 (CZ9901) *Zlepšení vztahů mezi romskou a českou komunitou*, jehož čtyři samostatné projekty (loty) bude naplňovat obecně prospěšná společnost Člověk v tísni, která zvítězila ve výběrovém řízení organizovaném Centrem pro zahraniční pomoc ministerstva financí. Náplní prvního projektu jsou vzdělávací aktivity v rámci státního vzdělávacího systému, jejichž výsledkem by měl být návrh opatření směřujících k multikulturnímu pojetí výuky a návrh změn učebních osnov. Navržené změny by měly přispět k odstranění zejména protiromských předsudků a diskriminace romských žáků a studentů. Do projektu budou zapojeni žáci a studenti všech typů škol (základních, středních a vysokých, resp. pedagogických fakult). Náplní druhého projektu je školení romských poradců a asistentů, romských pedagogických asistentů a romských terénních pracovníků. Třetí projekt je zaměřen na výzkum interetnických vztahů, resp. zmapování kritických momentů vztahů mezi českou a romskou komunitou. Čtvrtý projekt představuje mediální výchovná kampaň s cílem působit na majoritní společnost ve směru větší otevřenosti k jiným kulturám, zvláště pak romské.

1.4.4. V roce 2000 zpracoval odbor pro lidská práva projekt PHARE 2000 *Podpora rasové a etnické rovnosti*. Projekt, který bude trvat po dobu 12 měsíců (předpokládané datum zahájení 1. dubna 2001), bude uskutečněn formou partnerství (twinningu); partnerem je britské ministerstvo vnitra, oddělení pro rasovou rovnost. Poradce vyslaný do České republiky má zejména pomoci české straně navrhnout možnosti začlenění nové směrnice EU o rovném zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasový a etnický původ do českého právního řádu. Součástí projektu jsou i kulaté stoly o problémech tolerance a diskriminace, které se budou konat jak na celostátní, tak na místní úrovni. Na těchto diskusních fórech si budou moci představitelé veřejné správy vyměnit zkušenosti v různých odborech zlepšování interetnických vztahů a odstraňování diskriminace s experty ze zemí EU.

1.5. Projekt Tolerance

1.5.1. Od 2. prosince 1999 do 30. června 2000 se uskutečnila první rozsáhlá kampaň proti rasismu financovaná z veřejných prostředků – Projekt tolerance. Její realizací byla pověřena soukromá firma, která zvítězila v obchodní veřejné soutěži. Projekt se skládal z části mediální (soustavné poskytování informací o problémech menšin a cizinců i o projektech směřujících k překonání těchto problémů), reklamní (plakáty, televize, rozhlas, vyjádření populárních hudebníků, animovaný film) a vzdělávací (diskuse na středních školách a učilištích, školení učitelů), která byla realizována za podpory ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“). Nejviditelnější součástí kampaně byl blok reklamní, který podle očekávání vyvolal i nejvíce odmítavých reakcí. Mediální část byla jednoznačně úspěšná - tiskové konference Projektu tolerance měly vysokou návštěvnost, upozornily na řadu aktuálních témat a komunikace s novináři byla velmi dobrá. Jako nesporný úspěch byla všeobecně hodnocena i část vzdělávací, zejména pak tzv. jízda tolerance, zaměřená na dospívající mládež.

1.6. Zpráva Evropské komise

1.6.1. Pravidelná zpráva Evropské komise o pokroku v přibližování k Evropské unii z roku 2000 věnovala v kapitolách o ochraně lidských práv největší pozornost situaci romské komunity. Zdůraznila nutnost většího úsilí v boji s předsudky proti Romům a v posilování ochrany poskytované policií a soudy; upozornila na vysokou nezaměstnanost Romů, jejich horší zdravotní problémy a bytové podmínky. Dále se zpráva věnovala oblasti vězeňství, postavení zadržených osob, obchodování se ženami a dětmi a cizinecké problematiky.

1.6.2. Zpráva se dále vrátila k problému zdi v Matiční ulici v Ústí nad Labem. Kritizovala úroveň vzdělání romských dětí a vysoký podíl romských dětí ve zvláštních školách. V této souvislosti zmínila žalobu Evropského centra pro práva Romů předloženou Evropskému soudu pro lidská práva. Zpráva kriticky hodnotila, že Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity nemá finanční prostředky na provádění strategií, k nimž se vláda zavazuje, výkonné pravomoci ani dostatečné personální obsazení. Naopak kladně zhodnotila novelu školského zákona, která usnadňuje přístup romské komunity k vyššímu vzdělání, vyčlenění finančních prostředků na zaplacení asistentů pro romské děti v mateřských, základních a zvláštních školách i určité pozitivní kroky v oblasti bydlení (rekonstrukce dvou budov v Brně obývaných z větší části Romy).

1.6.3. Kritiku nedostatečného personálního obsazení kanceláře Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity řešil Úřad vlády vytvořením nových dvou pracovních míst v kanceláři, jež je součástí odboru pro lidská práva Úřadu vlády.

1.7. Zapojování ČR do mezinárodních smluv o lidských právech

1.7.1. U příležitosti 50. výročí Úmluvy o ochraně lidských práv se konala dne 4. listopadu 2000 v Římě Evropská ministerská konference o lidských právech, na které byl otevřen k podpisu 12. protokol Evropské úmluvy o lidských právech. V tento den jej podepsala i ČR⁵. Podmínkou vstupu Protokolu v platnost je jeho ratifikace deseti členskými státy Rady Evropy, které jsou vázány Úmluvou. Protokol rozšiřuje aplikaci čl. 14 Úmluvy; jeho účelem je úprava všeobecného zákazu diskriminace umožňující ochranu nejen v souvislosti s právy a svobodami chráněnými Úmluvou.

1.7.2. Dne 16. října 2000 schválila vláda usnesením č. 1029 návrh na podpis Evropské charty regionálních a menšinových jazyků. Základním posláním Charty je ochrana a podpora historických regionálních či menšinových jazyků s cílem zaručit používání regionálního či menšinového jazyka v osobním a veřejném životě, a tím zachovávat a rozvíjet tradice a evropské kulturní dědictví. ČR podepsala Chartu 9. listopadu 2000.

1.7.3. ČR se v roce 2000 připojila k ratifikaci dvou smluv, které se vztahují k právům dítěte. Dne 8. září 2000 ratifikovala Evropskou úmluvu o osvojení dětí a dne 22. března 2000 Evropskou úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a o obnovení výchovy dětí. Dne 26. dubna 2000 pak ČR podepsala Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství a Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí.

1.7.4. Dne 22. května 2000 uložila ČR v New Yorku ratifikační listinu o přijetí změny článku 43 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, kterou se zvyšuje počet členů Výboru pro práva dítěte z deseti na osmnáct členů. Dne 6. října 2000 podepsal prezident Václav Havel na Summitu tisíciletí v New Yorku Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů. Opční protokol zvyšuje věkovou hranici pro přímou účast v bojích a pro povinné povolávání dětí do ozbrojených sil z 15 let, které stanoví Úmluva, na 18 let věku.

1.7.5. ČR ratifikovala dne 11. února 2000 Haagskou úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Dne 13. března 2000 pak ČR ratifikovala Haagskou úmluvu o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí.

1.7.6. Dne 7. června 2000 podepsala ČR Evropskou úmluvu o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni, smlouvu Rady Evropy, která reaguje na zvýšenou mobilitu jednotlivců v evropském prostoru tím, že garantuje usazenému cizinci práva, jež jsou historicky vázána na existenci státního občanství - tedy práva politická. Bohužel ČR nepřistoupila ke kapitolám B a C Úmluvy (resp. učinila k nim výhradu). Tato ustanovení se týkají možnosti zřizování poradních těles k zastoupení usedlých cizinců na místní úrovni a práva cizinců volit a být volen na místní úrovni.

1.7.7. Dne 6. dubna 2000 podepsala ČR Evropskou dohodu o přechodu odpovědnosti za uprchlíky. Tato smlouva navazuje na Úmluvu o právním postavení uprchlíků, která v rámci práva na svobodu pohybu zaručuje uprchlíkům i právo na vydání cestovního dokladu. Dohoda toto právo rozvíjí v závislosti na místě pobytu uprchlíka tak, že stanoví podmínky, za nichž jsou smluvní strany povinny vydat uprchlíkům cestovní doklad, i když jim byl uprchlický status přiznán v jiném státě.

⁵ Vláda vyslovila s podpisem Protokolu souhlas usnesením ze dne 23. října 2000 č. 1056, k návrhu na podpis a ratifikaci Protokolu č. 12 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

1.7.8. Významným krokem k odstraňování rasové diskriminace je prohlášení České republiky podle čl. 14 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace. To umožňuje jednotlivcům či skupinám, aby se stížnostmi na porušení práv obsažených v Úmluvě obraceli přímo na Výbor pro odstranění rasové diskriminace.

1.7.9. ČR podepsala v prosinci 1999 Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen. Protokol umožňuje jednotlivci podat k Výboru proti diskriminaci žen individuální stížnost na nedodržování práv zaručených Úmluvou. V roce 2000 pokračoval ratifikační proces. Poslanecká sněmovna vyslovila souhlas s ratifikací opčního protokolu dne 25. ledna 2000 jako s mezinárodní smlouvou o lidských právech podle čl. 10 Ústavy; Senát tak učinil dne 22. listopadu 2000.

II. ZVLÁŠTNÍ ČÁST

2. Občanská a politická práva

2.1 Veřejný ochránce práv

2.1.1. Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, nabyt účinnosti 28. února 2000⁶. Po celý rok 2000 se připravovalo technické a organizační zabezpečení chodu této instituce. Prvního veřejného ochránce práv Otakara Motejla zvolila Poslanecká sněmovna 8. prosince 2000.

2.2 Svoboda tisku a svobodný přístup k informacím

2.2.1. V roce 2000 byl přijat zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) ve znění zákona č. 303/2000 Sb.. Zákon upravuje ochranu zdroje a obsahu informací, což lze považovat za posílení ochrany svobody projevu při výkonu novinářské profese. Současně zavádí instituty práva na odpověď a práva na dodatečné sdělení, které přispívají k ochraně práv jednotlivců před případným zneužitím svobodu projevu ze strany periodického tisku.

2.2.2. Vydavatel je povinen uveřejnit odpověď na skutkové tvrzení dotýkající se cti, důstojnosti nebo soukromí fyzické osoby či jména nebo dobré pověsti u právnické osoby. Zákon rovněž upravuje právo požadovat na vydavateli uveřejnění informace o konečném výsledku trestního řízení, řízení ve věcech přestupků nebo správních deliktů, pokud bylo v periodickém tisku uveřejněno sdělení o takovém řízení proti fyzické osobě, kterou lze podle tohoto sdělení ztotožnit, a toto řízení nebylo ukončeno pravomocným rozhodnutím. Obě tato práva přecházejí po smrti fyzické osoby na jejího manžela, děti, popř. rodiče. Části třetí tiskového zákona byl změněn zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů; shodně upravuje instituty práva na odpověď a dodatečné sdělení a ochranu zdroje a obsahu informací.

2.2.3. Dne 1. ledna 2000 nabyt účinnosti zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, jenž zaručuje svobodný přístup k informacím a určuje podmínky, za nichž jsou informace poskytovány. Jeho uplatňování bylo nicméně provázáno četnými spory, a to zejména na úrovni samosprávy. Některé orgány samosprávy požadovaly po občanech, aby za poskytnutí informací platili poměrně vysoké poplatky, což fakticky jejich přístup k informacím ztěžovalo nebo jej činilo zcela nereálným.

⁶ Působnost veřejného ochránce práv je podrobně popsána ve Zprávě o stavu lidských práv za rok 1999.

2.2.4. V krizové situaci, která propukla v České televizi (dále jen ČT) na sklonku roku 2000, bylo značně omezeno poskytování vyvážených a nestranných informací oběma soupeřícími skupinami, jak vedením generálního ředitele Jiřího Hodače, tak redaktory odmítajícími jeho vedení. Ve zpravodajství obou skupin se projevoval neobjektivní výběr informací a jejich tendenční výklad, přičemž zpravodajství ředitele Hodače dokonce neinformovalo o skutečnostech zásadního významu (např. obsah usnesení Poslanecké sněmovny) a pokoušelo se ředitelovy odpůrce kriminalizovat. Krize v ČT ukázala na odbornou slabost Rady pro ČT, nevhodnost její volby podle stranického klíče a nedostatky zákona č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů⁷.

2.2.5. Ve vládním návrhu novely zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, který má Poslanecká sněmovna projednat v dubnu 2001, zůstává nedotčeno ustanovení týkající se svobody a nezávislosti vysílání programů, do jejichž obsahu lze zasahovat pouze na základě zákona a v jeho mezích. Provozovatelé jsou však povinni zabezpečit, aby nebyly vysílány pořady, které jsou v rozporu s Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod, a zajistit, aby vysílané pořady nepropagovaly válku nebo nelíčily krutá nebo jinak nelidská jednání takovým způsobem, který je jejich zlehčováním, omlouváním nebo schvalováním. Navrhuje se také rozšíření ochrany dětí a mladistvých a úprava povinnosti provozovatele zajistit, aby nebyly vysílány pořady podněcující k nenávisti nebo násilí proti skupině obyvatelstva určené na základě rasy, národnosti, pohlaví nebo náboženství.

2.2.6. Problémem nadále zůstává málo přesná zákonná úprava poskytování informací veřejnosti orgány činnými v trestním řízení, která umožňuje těmto orgánům značnou libovůli. Jak bylo uvedeno už ve Zprávě o stavu lidských práv za rok 1999, odmítají státní zastupitelství poskytovat nestátním organizacím sledujícím dodržování lidských práv informace, a to i takové, které nemohou ohrozit objasňování skutečností důležitých pro posouzení případu ani porušit zásadu presumpce neviny. Přitom však někteří státní zástupci nebo vyšetřovatelé sami využívají sdělovacích prostředků k provádění mediálních kampaní proti obviněným, prezentují se ve sdělovacích prostředcích (zejména bulvárního charakteru) teatrálními a populistickými vyjádřeními apod. RLP přijala dne 4. května 2000 podnět adresovaný ministru spravedlnosti, v němž doporučila upravit, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny poskytnout na požádání informace veřejnosti, tedy nikoli jen sdělovacím prostředkům, při zachování omezení uvedených v druhé větě ustanovení § 8a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Návrh RLP tedy směřoval k tomu, aby bylo upraveno, jaké údaje nesmějí být zveřejňovány, a ne to, komu mohou být sdělovány. Do návrhu novely trestního řádu však tento podnět zařazen nebyl.

2.3. Politická práva

2.3.1. Významným krokem k naplnění politických práv občanů se v roce 2000 stalo ustavení vyšších územních samosprávných celků (krajů), vytvořených *de iure* s účinností od 1. ledna

⁷ Ve stavu legislativní nouze byla v lednu 2001 projednána v Poslanecké sněmovně novela tohoto zákona, přičemž znění, na kterém se Poslanecká sněmovna po vleklé rozpravě usnesla, vychází do značné míry ze zásad obsažených ve vládním návrhu zákona – ať už jde o hlavní úkoly veřejné služby, nebo o způsob navrhování kandidátů na členy Rady České televize. Podle přijaté novely předkládají Poslanecké sněmovně návrhy kandidátů na členy Rady ČT organizace a sdružení představující kulturní, regionální, sociální, odborové, zaměstnavatelské, náboženské, vzdělávací, vědecké, ekologické a národnostní zájmy“.

2000 ústavním zákonem č. 347/1997 Sb. Za nedostatek lze považovat skutečnost, že nadpoloviční většina oprávněných voličů neprojevila o vytvoření krajů zájem a v prvních volbách do krajů nevyužila svého aktivního volebního práva.

2.3.2. S účinností od 13. prosince 2000 byl novelizován zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích ČSFR, ČR a SR (tzv. "lustrační zákon"). Novelizace (zákon č. 422/2000 Sb.) spočívá ve zrušení derogační klauzule; omezení plynoucí ze zákona, který měl pozbýt účinnosti k 31. prosinci 2000, tedy zůstávají v platnosti. Prodloužení platnosti lustračních omezení nebylo tentokrát provázeno obdobně intenzivní veřejnou diskusí jako v minulosti. Skutečnost, že 11 let po demokratických změnách je přístup k některým funkcím ve státních orgánech a organizacích příslušníkům některých kategorií plošně omezován, však zůstává přinejmenším kontroverzní.

2.4. Náboženské svobody

2.4.1. Zamýšlená liberalizace stávajících podmínek registrace církví a náboženských společností je zatím ve stadiu přípravy návrhu zákona o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností a o změně některých dalších zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech). Věcný záměr tohoto zákona, schválený usnesením vlády č. 715 ze dne 19. července 2000, navrhuje, aby k získání právní subjektivity registrací bylo zapotřebí prokázat, že se k dané církvi či náboženské společnosti hlásí 300 občanů. To představuje výrazné snížení oproti požadovaným 10 tisícům podle platného zákona č. 38/1991 Sb. Jak bylo uvedeno již ve Zprávě o stavu lidských práv za rok 1999, jde o žádoucí krok, který umožní získání registrace významným, avšak v ČR málo početným konfesím (anglikánům) či světovým náboženstvím (buddhistům, muslimům apod.).

2.5. Státní občanství

2.5.1. Zákon č. 194/1999 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů, vedl k zásadní úpravě nabývání státního občanství ČR, jež úpravu přiblížila požadavkům Evropské úmluvy o státním občanství⁸. Dne 25. května 2000 vyslovila Poslanecká sněmovna souhlas s její ratifikací a zároveň doporučila, aby byla Úmluva považována za mezinárodní smlouvu o lidských právech a základních svobodách podle článku 10 Ústavy. Přístup Poslanecké sněmovny nutno jednoznačně uvítat, protože ČR není dosud stranou žádné z úmluv týkajících se státního občanství s výjimkou Úmluvy o státním občanství vdaných žen, která zakazuje některé diskriminační legislativní úpravy státního občanství.

2.5.2. Přes výše uvedenou novelizaci zákona č. 40/1993 Sb. zatím nejsou standardy vyžadované Úmluvou v praxi zcela naplňovány. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva zaznamenala následující problémy:

- V řadě případů nejsou dodržovány zákonem stanovené lhůty pro vyřízení žádosti o občanství.

⁸ Úmluva obsahuje obecnou část s ustanoveními týkajícími se nabytí, změny a pozbytí státního občanství, základní procesní zásady při řízení o udělení občanství i speciální ustanovení týkající se případů vícera státních občanství, nástupnictví státu a branné povinnosti v případech vícera státních občanství. Úprava má dvě roviny: stanoví principy legislativních řešení, a kromě toho mají některé její články dopad i do oblasti rozhodování v individuálních případech.

- Pokud jde o ověřování státního občanství, nejsou v ustanoveních § 20 a § 24 zákona č. 40/1993 Sb., lhůty upraveny, takže pro ně platí obecná úprava správního řádu; tu však příslušné úřady často též nedodržují.
- Problematické je i dodržování procesní zásady obsažené v čl. 12 Úmluvy, protože MV mnohdy svá zamítavá rozhodnutí zdůvodňuje pouze formálně, aniž přitom z rozhodnutí vyplývá úvaha, kterou se orgán při rozhodování řídil, nebo nedostatky zamítnuté žádosti.
- MV po žadateli v některých případech žádá doklady, které nejsou uvedeny v zákoně (např. kopie daňových přiznání či potvrzení zdravotní pojišťovny o úhradě pojistného), s odůvodněním, že podle správního řádu je správní orgán povinen zjistit vždy úplně a přesně skutečný stav věci, resp. ověřit údaje, které žadatel ve své žádosti o udělení státního občanství ČR uvádí. S tímto právním názorem se zpracovatel této zprávy neztotožňuje, neboť zákon č. 40/1993 Sb. je úpravou speciální, která má v daném případě přednost před úpravou obecnou.
- Přetrvávají i specifické problémy bilaterálních smluv o zamezení vzniku dvojího státního občanství, jež jsou pro ČR závazné (s bývalými socialistickými státy). U těchto smluv se zvažuje jejich vypovězení, resp. ukončení platnosti nebo sjednání smluv nových, jejichž obsah bude v souladu s výše zmíněnou Úmluvou Rady Evropy.

2.5.3. Námitky týkající se svévolného postupu příslušných orgánů lze vznést i v souvislosti s aplikací prohlášení o státním občanství ČR podle §18a zákona č. 40/1993 Sb. v platném znění. Nestátní organizace zaznamenaly případy, kdy příslušný orgán ústně odmítl osoby, které chtěly provést prohlášení, a někteří pracovníci příslušných orgánů se jim snažili v provedení prohlášení zabránit. Různé právní názory jsou i na problematiku osob odsouzených k vyhoštění, které nicméně splňují podmínky k provedení prohlášení podle § 18a zákona č. 40/1993 Sb. Ačkoli zákon nestanoví tento trest jako překážku provedení prohlášení, byl zaznamenán případ, kdy příslušný orgán po zjištění této skutečnosti zahájil řízení o obnově ve věci osvědčení o státním občanství České republiky, jež dříve odsouzenému na základě jeho prohlášení vydal.

2.5.4. Z rostoucího počtu bipolitů, resp. občanů ČR, kteří jsou zároveň občany jiného státu, vyplývá i problém plnění branné povinnosti. Evropská úmluva o státním občanství obsahuje principy, jež umožňují rámcové řešení: smluvní strany jsou povinny povolávat osoby, které mají státní občanství dvou nebo více smluvních stran, ke splnění branné povinnosti pouze vůči jedné z nich. Česká republika podepsala Evropskou úmluvu o státním občanství v r. 1999 a ratifikovala ji v r. 2000; ratifikační listiny však dosud nebyly uloženy.

2.6 Činnost Policie ČR

2.6.1. Již 1. září 1999 schválila vláda usnesením č. 876 věcný záměr zákona o Policii České republiky. Na základě tohoto věcného záměru zpracovalo MV návrh zákona o Policii České republiky a o Inspekci ministra vnitra (zákon o policii) a návrh zákona, kterým se v souvislosti s ním mění některé zákony. Návrh přes dílčí kritické připomínky hodnotila jako zásadní zlepšení i Zpráva o stavu lidských práv za rok 1999, která zejména ocenila, že návrh přináší posílení záruk občanů proti případnému neoprávněnému omezení jejich osobní svobody.

2.6.2. Návrh, který prošel meziresortním připomínkovým řízením, předložil ministr vnitra Václav Grulich vládě dne 31. března 2000. Vzápětí však nově jmenovaný ministr vnitra Stanislav Gross oba výše uvedené návrhy zákonů z jednání vlády stáhl „s ohledem na potřebu komplexně posoudit zejména zvolené řešení vztahu ministra vnitra a Policie České republiky a postavení a úkoly Inspekce ministra a zvážit celkovou filozofii návrhu v této zásadní části

navrhované právní úpravy“ (citováno z podkladů pro tuto zprávu poskytnutých ministerstvem vnitra). Zároveň požádal předsedu vlády o změnu termínu předložení obou návrhů zákonů vládě na 30. června 2000. Usnesením vlády České republiky ze dne 26. července 2000 č. 770, ke zprávě o plnění úkolů uložených vládou s termínem plnění od 1. do 30. června 2000, bylo žádosti vyhověno a termín pro předložení materiálu byl stanoven na 30. listopadu 2000. Dne 18. prosince 2000 bylo usnesením vlády č. 1298 rozhodnuto o zrušení některých legislativních úkolů, mezi které byl zařazen i návrh zákona o policii s odůvodněním, že nová úprava není v současné době nezbytná. Vzhledem k tomu, že návrh zákona o policii byl ve Zprávě o stavu lidských práv za rok 1999 obšírně komentován jako jednoznačné zlepšení, nelze ústup od jeho realizace hodnotit jinak než jako výrazný krok zpátky.

2.6.3. Namísto nového zákona zpracovalo MV pouze dílčí novelu zákona o policii, kterou 6. prosince 2000 schválila Poslanecká sněmovna⁹. Tato novela se týká především úpravy nakládání s osobními údaji při činnosti policie. MV ji hodnotí jako posílení ochrany osob před neoprávněným užíváním jejich osobních údajů:

Nová úprava plně odpovídá Úmluvě Rady Evropy o ochraně jednotlivců s ohledem na automatické zpracování osobních údajů ze dne 28. ledna 1981, Smlouvě o Europolu, Schengenským dohodám a doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (87) 15 ze dne 17. září 1987. Oprávnění policie zpracovávat osobní údaje pro účel předcházení, odhalování, objasňování a vyšetřování trestných činů je striktně vázáno na nezbytnost takového zpracovávání pro zmíněný účel. Policie bude povinna pravidelně přezkoumávat, trvá-li stále účel zpracovávání osobních údajů. Policie bude při zpracovávání osobních údajů podřízena dohledu Úřadu pro ochranu osobních údajů. Bude zajištěn přístup každého k vlastním osobním údajům zpracovávaným policií. Každý bude oprávněn podat žádost o sdělení, jaké osobní údaje o něm policie zpracovává; policie bude povinna takovéto osobní údaje sdělit, tuto povinnost nebude mít pouze, ohrozilo-li by sdělení požadovaných údajů činnost policie. Každý, kdo se dozví, že policie o něm zpracovává nepřesné nebo nepravdivé osobní údaje, bude oprávněn požadovat zničení nebo opravu takových osobních údajů. Policie bude povinna, neohrozí-li to její činnost, žádosti vyhovět, v každém případě však bude povinna nepravdivé nebo nepřesné osobní údaje jako takové označit. O žádostech bude rozhodovat policejní prezidium.

2.6.4. Novela se ovšem zaměřuje právě jen na dílčí problematiku ochrany osobních dat a v žádném případě nenahrazuje komplexní nový zákon o policii. Neřeší ani problémy, na které ve výše uvedeném doporučení upozornil CPT (práva osob zbavených svobody neprodleně informovat blízké osoby, právního zástupce i lékaře dle své volby, obdržet písemnou informaci o všech svých právech a protokol o každém takovém omezení svobody apod.), ani novou koncepci kontrolní činnosti (Inspekce ministra vnitra), ani žádnou jinou systémovou otázku řešenou v návrhu nového zákona o policii. Nadále je pocítována potřeba přijetí nového zákona o policii, který přispěje mimo jiné i ke zlepšení ochrany lidských práv v ČR.

2.6.5. Činnost policie vyvolávala i v roce 2000 kritiku organizací zabývajících se sledováním lidských práv, občanských zástupců v RLP i jejich sekcích, kteří upozorňovali na negativní jevy v konkrétní činnosti policie, a to zejména v hlavním městě Praze. Zvláště často je kritizována činnost cizinecké policie hlavního města Prahy, kde však v průběhu roku 2000 byla přijata celá řada pozitivních opatření. Předmětem kritiky nestátních organizací byly též jednotlivé některé zákroky policie proti politicky motivovaným shromážděním – opět zejména v hlavním městě Praze. Šlo především o zákrok proti levicovým aktivistům 1. máje

⁹ V lednu 2001 prošla i Senátem.

2000 a o zákrok proti demonstraci pořádané mezinárodní ekologickou organizací Greenpeace. Policie tuto kritiku jednoznačně odmítla. Podle stanoviska MV, poskytnutého Radě, „není postup policie proti rozpuštěnému shromáždění osob obecně stanoven a vychází z taktických hledisek“, přičemž „cílem policejního zákroku je zachování či obnova veřejného pořádku a zachování plynulosti a bezpečnosti silničního provozu“.

2.6.6. Pokud jde o průběh policejních zákroků proti demonstrantům během výročního zasedání Mezinárodního měnového fondu (dále jen „MMF“) a skupiny Světové banky (dále jen „SB“), shodují se pozorovatelé v tom, že postup policistů v ulicích byl převážně adekvátní. K ojedinělým excesům patří bití předního ekologického aktivisty Slavomíra Tesárka dřevěnou tyčí, které Inspekce ministra vnitra potvrdila a vyhodnotila jako kázeňský přestupek; a dále napadení Matthewa Price, Timothy Edwardse a Jane Dennet-Thorpeové před hotelem Renaissance, které Inspekce ministra vnitra nešetřila jako podezření z trestného činu a předala je pracovníkům kontroly a stížností hlavního města Prahy. Rozdílná jsou naopak hodnocení postupu policie vůči osobám na policejních služebnách, jehož se týkala drtivá většina trestních oznámení a stížností na nevhodné zacházení. Policie a MV mají diametrálně odlišný názor od zástupců nestátních organizací sledujících dodržování lidských práv i některých občanských členů RLP a jejích sekcí. MV v podkladech pro tuto zprávu uvedlo k bodu *Činnost příslušníků Policie České republiky během zasedání MMF a SB*:

V praxi prokázala Policie České republiky svůj přístup k dodržování lidských práv při opatřeních v době konání Výročního zasedání Rad guvernéřů Mezinárodního měnového fondu a skupiny Světové banky v září 2000 v Praze, kdy plně ctíla zejména právo osob na shromažďování a právo na svobodu projevu, a to i přesto, že některými agresivními osobami byla tato práva spíše zneužita k protiprávnímu jednání a násilným útokům na policisty. Když se těmto aktivistům nepodařilo policii vyprovokovat na ulicích, tak alespoň poté vyvolali mediální kampaň, v níž osočili policisty z porušování lidských práv a právních předpisů vůči předvedeným osobám na útvech policie.

2.6.7. Zmocněnci ani Radě pro lidská práva nepřísluší provádět žádná šetření týkající se skutkového stavu na policejních služebnách v průběhu demonstrací proti MMF a SB. K datu podání této zprávy se RLP nevyjádřila ani k výsledkům šetření provedeného Inspekcí ministra vnitra a kontrolními orgány policie. Nezávislí pozorovatelé i někteří členové RLP a jejích sekcí nicméně vnímají paušální označení stěžovatelů za provokatéry jako projev snahy nepřipustit kritiku a považují výsledky šetření¹⁰ za doklad neefektivnosti kontrolních

¹⁰ MV uvádí: „K celkovému hodnocení průběhu šetření událostí souvisejících se zasedáním MMF v září 2000 v Praze lze konstatovat, že ke dni 1.3.2001 bylo jako podání trestního charakteru vyhodnoceno 17 oznámení, jejichž předmětem jsou konkrétní skutečnosti poukazující na podezření ze zneužívání pravomoci veřejného činitele, spočívající v nepřiměřeném používání fyzického nebo psychického násilí či v hrubém porušování lidských práv při omezení osobní svobody. Z uvedeného počtu bylo 11 případů uzavřeno a pouze v 1 případě policejní orgán konstatoval podezření ze spáchání trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele v souvislosti s použitím nepřiměřeného násilí vůči předvedeným osobám. Další 2 případy policejní orgány v průběhu trestního řízení postoupily příslušnému služebnímu funkcionáři s návrhem na přijetí kázeňského opatření. Jako podání netrestního charakteru bylo vyhodnoceno 49 oznámení, ve kterých je poukazováno na nejružnější méně závažná pochybení, jako například nezajištění vhodných podmínek pro předvedené, zajištěné, zadržené či jinak na svobodě omezené osoby, neposkytnutí stravy, vody, neumožnění telefonického spojení, nesdělení důvodu omezení osobní svobody, neumožnění poskytnutí právní pomoci, neumožnění poskytnutí lékařského ošetření, dostatečného množství přikrývek, neuzavření oken, nadměrné větrání a podobně. Do současné doby bylo vyřízeno 45 takových podání, z nichž ve 2 případech bylo kontrolními pracovníky konstatováno pochybení a byla vyhodnocena jako oprávněná s návrhem na přijetí kázeňských či personálních opatření vůči konkrétním příslušníkům policie.“

K datu 1.3.2001 zbývá prošetřit 10 případů, jak trestního, tak i netrestního charakteru. V oblasti trestní se jedná o provedení úkonů trestního řízení cestou právní pomoci v zahraničí, provádění soudně-znaleckých expertiz a

mechanismů. Pochybnosti vzbuzuje už samo rozdělení působnosti mezi Inspekci ministra vnitra a kontrolní orgány policie. Inspekce sama šetřila pouze čtyři kauzy, zatímco jiná podání, jež měla rovněž povahu trestních oznámení, předala kontrolním orgánům Policejního prezidia či správy hlavního města Prahy. Zmocněnec pro lidská práva již před událostmi souvisejícími s MMF a SB navrhoval, aby byl vnitroresortní systém kontroly jednak posílen, jednak doplněn o systém mimoresortní, jenž by byl upraven příslušnými právními předpisy. V prosinci 2000 pověřila Rada zmocněnce vypracováním návrhu právní úpravy nezávislého kontrolního orgánu pro místa, kde jsou drženy osoby zbavené svobody nebo osoby, jejichž svoboda byla omezena. MV tento návrh podpořilo.

2.6.8. Pokusem o *ad hoc* občanskou kontrolu byla spolupráce policie s tzv. občanskými právními hlídkami (dále jen "OPH"), jejichž cílem bylo monitorovat dodržování lidských práv v průběhu demonstrací. Hlídky byly společným projektem dvou nestátních organizací, Ekologického právního servisu a Hnutí občanské solidarity a tolerance. MV nejprve vytvoření OPH ve svém stanovisku z 4. srpna 2000 uvítalo s tím, že vnímá obsah a cíl projektu jako velmi hodnotné, a navrhlo další jednání k upřesnění možnosti přístupu hlídek do míst uzavřených ostatní veřejnosti. Po sérii jednání, v nichž vystupovali jako zprostředkovatelé zmocněnec pro lidská práva a Kancelář prezidenta republiky, však ministr vnitra 31. srpna 2000 předložil členům vlády informaci o možnostech využití projektu OPH, v níž označil představy o přístupu OPH do jinak pro veřejnost uzavřených prostor za neakceptovatelné. Zdůraznil, že členové OPH budou mít postavení „řadových občanů bez zvláštních výhod“, účastníci se „na vlastní nebezpečí“, přičemž jim nebude „zásadně bráněno v monitorování případných protestních akcí“. Práva řadových občanů bez zvláštních výhod by ovšem členové OPH měli i tehdy, kdyby byly MV a policie jejich projekt hned od počátku odmítly.

2.6.9. Podle vyjádření představitelů Policejního prezidia na jednáních bezprostředně po zasedání MMF a SB se občanská kontrola ze strany OPH projevila v průběhu demonstrací pozitivně a přispěla k omezení excesů. Přesto se komunikace mezi MV a OPH v následujících měsících postupně zhoršovala. Ze strany MV a policie byly opakovaně vzneseny výhrady k tomu, že OPH podávají trestní oznámení jen na policisty, ne na účastníky protestů, a že tudíž straní demonstrantům. Je však zřejmé, že není úlohou nestátních organizací sledujících dodržování lidských práv ze strany státu, aby dokumentovaly trestnou činnost soukromých osob, což naopak přísluší policii.

2.6.10. Pozitivním jevem jsou aktivity policie a MV směřující k lidsko-právní osvětě, informovanosti, k výchově k lidským právům a celkové humanizaci činnosti policie. Jako příklad lze uvést zapojení MV do Programu Rady Evropy " Policie a lidská práva 1997 - 2000", v jehož rámci se uskutečnilo několik seminářů, mezinárodní konference a byla vydána řada publikací, například učebnice lidských práv pro střední policejní školy.

2.7. Soudnictví

2.7.1. Základní problémy české justice z hlediska ochrany lidských práv zůstaly i v roce 2000 stejné jako v letech předchozích:

- *Časté průtahy v řízeních různého typu.* Je nutno konstatovat určité zlepšení, např. pokud jde o problematiku z hlediska lidských práv nejzávažnější, tj. trvání vyšetřovací vazby.

prověřování dalších okolností zjištěných z kontaktů s podatelí. Dosud rozpracované případy netrestního charakteru dokumentují zejména podání poukazující na bezdůvodné zjišťování totožnosti, odebrání věci, fyzické násilí při omezení osobní svobody, nepřiměřené používání fyzického a psychického násilí, poškození videokamery při zákroku, používání vězeňského oděvu, neposkytnutí vegetariánské a veganské stravy a podobně.“

Průměrná délka vazebního řízení u okresních soudů v roce 2000 klesla jen o 4 dny, u krajských soudů jako soudů prvního stupně o plných 33 dnů oproti roku 1999. Na druhé straně se ve srovnání s rokem 1999 zvýšil v roce 2000 počet vazebních věcí nevyřízených jeden rok až 18 měsíců u okresních soudů o 9 a u krajských soudů jako soudů prvního stupně o 11 nevyřízených věcí. MSp uvádí, že příčinami tohoto stavu jsou zejména větší skutková a právní složitost případů, potíže s doručováním, nekázeň předvolaných osob, časté omluvy obhájců a znalců, nárůst věcí s cizím prvkem, nedostatek jednací síně i nedostatky v práci jednotlivých soudců.

- Specifické problémy *trestní justice*. Jde především o neúměrně represivní přístup, o němž svědčí i primát České republiky mezi členskými a kandidátskými zeměmi Evropské unie v počtu vězňů na počet obyvatel¹¹ a o nezachovávání proporcionality mezi sankcemi. Nadále je běžné, že majetková trestná činnost, a to i bagatelní, je trestána velmi přísně ve srovnání s trestnými činy proti životu a zdraví, anebo že za trestné činy obdobného charakteru vynášejí různé soudy diametrálně odlišné tresty.

2.7.2. Příčiny tohoto neuspokojivého stavu spočívají jednak v legislativě, jednak v její aplikaci. Jak uvádí ministerstvo spravedlnosti (dále jen „MSp“) v úvodu k věcnému záměru nového trestního zákona, platný trestní zákon je přes značný počet novelizací ve své koncepci stále poznamenán politickoprávní doktrínou socialistického státu, vyjadřující prioritu ochrany kolektivních zájmů společnosti a státu nad ochranou základních lidských práv a svobod jednotlivců. Mnohé konkrétní projevy tohoto pojetí trestního práva byly četnými novelizacemi v průběhu 90. let odstraněny, ale systematika zvláštní části trestního zákona stále vyjadřuje hodnotový systém založený na kolektivistické ideologii a potlačování subjektivních práv občanů. V materiálním pojetí trestního činu jako základu trestní odpovědnosti je nadále na prvním místě zdůrazňována „společenská nebezpečnost“ trestného činu, vymezená málo konkrétními formálními kritérii.

2.7.3. Platný trestní zákon i přes četné, mnohdy velmi nekoncepční novelizace v mnohém navazuje na předlistopadový právní řád. Na jedné straně totiž obsahuje skutkové podstaty trestných činů, ze kterých je zřejmé, že se zákondárce obával potřebné přesnosti a určitosti při formulaci skutkových podstat trestných činů, neboť přesnost by mohla být na překážku účinné ochraně „zájmu společnosti“. Na druhé straně obsahuje trestní zákon skutkové podstaty trestných činů, které určité chování reglementují zbytečně detailně. V průběhu 90. let navíc snaha zajistit trestněprávní ochranu novým institutům zakotveným ve zvláštních zákonech vedla často k doplňování trestního zákona o kazuistické skutkové podstaty s velmi úzce vymezenými znaky¹².

2.7.4. Především je však z hlediska ochrany lidských práv zásadním nedostatkem platného trestního zákona pojetí *systému sankcí*, v němž je trest odnětí svobody stále základním trestem, který je možno uložit za všechny trestné činy. Není dostatečně zajištěno ukládání tzv. alternativních trestů a alternativních opatření, zejména u prvotrestaných pachatelů a mladistvých, jakož i u osob, které se sice dopustily trestných činů opakovaně, ale šlo o bagatelní trestné činy situačního charakteru.

2.7.5. Část problému tkví i v aplikaci platného trestního zákona. Přes výše popsané nedostatky totiž platný zákon již dnes umožňuje soudům využívat alternativních trestů, používat institutu kauce, volit méně represivní řešení prostřednictvím probační a mediační služby atd. Jde zřejmě především o určitou setrvačnost soudů (zejména nižšího stupně), které jsou zvyklé ukládat takřka výlučně tresty odnětí svobody. Soudy například ukládají, obvykle

¹¹ Lidové noviny 15. února 2001, str. 14, citováno z *The Economist* 2000.

¹² Poslední pokus o takovou nekoncepční novelizaci se odehrává na počátku roku 2001 („protisprejerská“ novelizace přijatá Poslaneckou sněmovnou na základě poslaneckého návrhu).

trestními příkazy, nepodmíněné tresty odnětí svobody osobám, které se dopustily trestného činu krádeže věci naprosto nepatrné ceny a byly za takový čin v posledních třech letech odsouzeny nebo potrestány (podle § 247 odst. 1 písm. e) tr. zák.). Organizace sledující dodržování lidských práv evidují případy, kdy byly podle tohoto ustanovení odsouzeny k nepodmíněným trestům odnětí svobody osoby, které se pokusily o krádež věci v hodnotě menší než 20 Kč¹³), přestože zákon připouští i v tomto odstavci též daleko mírnější sankce (propadnutí věci, peněžitý trest). Specifickým příkladem častého ukládání disproporčních sankcí je postih šíření toxikomanie, u něhož se navíc zřejmě uplatňuje odborná neznalost soudců, pokud jde o nebezpečnost jednotlivých drog. To se opakovaně projevilo vysokými nepodmíněnými tresty pro osoby šířící marihuanu (a v ojedinělých případech naopak nízkými tresty pro skutečné dealery nebezpečných drog, například pervitinu).

2.7.6. Ke změně soudní praxe lze ovšem dospět pouze výchovou soudců, kterou MSp provádí, přičemž změna v chování soudců si vyžádá delší čas. Údaje MSp nicméně ukazují, že určitý pozitivní posun ve zvýšeném využívání alternativních trestů lze již dokumentovat. Například obecně prospěšných prací uložily soudy v roce 1996 celkem 725, v roce 1997 celkem 1598, v roce 1998 celkem 1776 a v roce 1999 již 3214.

2.7.7. MSp vyvíjelo v průběhu celého roku 2000 intenzivní úsilí o prosazení dalekosáhlé legislativní reformy. Zásadní novela trestního řádu, u níž se předpokládalo nabytí účinnosti 1. ledna 2001, byla sice Poslaneckou sněmovnou odmítnuta, ale po úpravách vláda návrh v listopadu 2000 Poslanecké sněmovně znovu předložila. K hlavním cílům této novely patří zjednodušení a urychlení trestního řízení, odstranění zbytečných průtahů v řízení (článek 38 odstavec 2 Listiny základních práv a svobod), resp. projednání věci v přiměřené době (článek 14 odstavec 3 písmeno c) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, článek 6 odstavec 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). Návrh posiluje úlohu soudu v trestním řízení, což směřuje k posílení právní ochrany obětí trestné činnosti a současně k posílení záruk práv obviněných. Součástí návrhu novely je i návrh novelizace zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnuté peněžitě pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých dalších zákonů, jehož cílem je zjednodušení řízení o přiznání takové pomoci a její širší zpřístupnění.

2.7.8. Z hlediska ochrany lidských práv lze však za nedostatek považovat zachování možnosti uložit trest odnětí svobody trestním příkazem (na základě ustanovení § 314e zákona č. 141/1961 Sb., o trestních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů). Zmocněnec pro lidská práva v podnětu předloženém Radě pro lidská práva v srpnu 2000 uvedl, že řízení bez projednání věci v hlavním líčení, ve spojení s hrozbou dalšího zvýšení uloženého trestu v případě podání odporu proti trestnímu příkazu, neúměrně omezuje práva obviněného. Navrhl proto, aby se vládního návrhu novely trestního řádu vypustil ustanovení § 314e písm. a). Tento podnět zástupce MSp v Radě pro lidská práva odmítl s odůvodněním, že stávající právní úprava je sice v rozporu s doporučeními Rady Evropy, ale vychází z pragmatických potřeb justice. Návrh novely trestního řádu naopak rozšířil spektrum trestů, které lze ukládat trestními příkazy, o vyhoštění (jež lze ovšem uložit pouze cizinci) a zákaz pobytu.

2.7.9. Současně s reformou procesního práva připravovalo MSp v roce 2000 i rekonstrukci trestního práva hmotného. Věcný záměr nového trestního zákona přináší zásadní posun oproti dosavadnímu právnímu stavu, neboť nově navrhovaná systematika zvláštní části trestního

¹³ Např. za pokus o krádež laťky z plotu v ceně 6,50 Kč či krádež půl bochníku chleba v hodnotě 11,50 Kč. Míra represe je v takových případech zjevně nepřiměřená. Zmocněnec pro lidská práva proto v prosinci 2000 v připomínkách k návrhu věcného záměru nového trestního zákona navrhl stanovit v ustanovení § 247 odst. 1 písm. e) výši škody, popř. písmeno e) zcela vypustit.

zákona vyjadřuje prioritu ochrany základních práv a svobod jednotlivců nad kolektivními zájmy společnosti a státu. Na první místo zařazuje nově navrhovaná systematika zvláštní části trestního zákona trestné činy proti životu a zdraví, a dále trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti. Základní přístup k novému zpracování zvláštní části trestního zákona vychází z principu dekriminalizace a depenalizace, který je trvale obsažen v trestní politice demokratických států. Návrhu věcného záměru nového trestního zákona vyjádřil v prosinci 2000 plnou podporu i zmocněnec vlády pro lidská práva.

2.7.10. V červnu 2000 předložil ministr spravedlnosti vládě věcný záměr zákona o soudnictví nad mládeží, jehož cílem je koncepční změna postihu delikvence mládeže, včetně tzv. kvazidelikvence (u dětí mladších 15 let). Má zajistit, aby stát ve spolupráci s dalšími subjekty, včetně nestátních organizací, adekvátně reagoval na všechny závažnější projevy delikventního chování mládeže a volil taková opatření, která budou směřovat k žádoucímu usměrnění dalšího vývoje nezletilého, tedy především opatření výchovného charakteru. K naplnění tohoto záměru by měl přispět i systém probační a mediační služby, vytvořený na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, jenž vstoupil v účinnost 1. ledna 2001. Tato služba by měla zajišťovat, aby se v trestním řízení v širším rozsahu využívaly tresty, jež nejsou spojeny s odnětím svobody, a ve vhodných případech by měla přispět k dosažení satisfakce obětí trestné činnosti.

2.7.11. Kromě popsanych změn v oblasti trestního práva pokračovalo MSp v přípravě rekodifikace práva soukromého. Zásadní, zcela nová právní úprava soukromoprávních vztahů by měla nahradit dosud platný občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Cílem rekodifikace je komplexnější úprava osobnostních práv člověka a jejich ochrany (ochranu cti a důstojnosti, dobré pověsti a soukromí, ochrana dokumentů osobní povahy). Předpokládá se, že nový občanský zákoník převezme soukromoprávní ustanovení rodinného práva, přičemž bude dbát na vyvážení požadavků ochrany práv dětí a rodičů ve všech souvislostech. Ochrana osobnostních práv se významně dotkne i práv pacientů (viz Kapitola 12, Práva pacientů).

2.7.12. RLP v usnesení ze dne 4. května 2000 ocenila zásadní legislativní změny připravované MSp jako významný pokus o překonání problémů, které patří k nejzávažnějším v ochraně lidských práv v ČR. Přes celkové pozitivní hodnocení však upozornila též na některé problémy, které zatím nebyly vyřešeny – například nevyhovující způsob protokolace, který nedává objektivní obraz o průběhu soudních jednání a nepříznivě se projevuje na jejich délce. Nedostatkem je rovněž neexistence komplexní právní úpravy bezplatné právní pomoci, která by zahrnovala právní pomoc v řízení občanskoprávním a před správními úřady, ale i právní pomoc poškozeným ve věcech trestních. Diskutabilní je i současná úprava obhajoby ex offio, protože přidělování advokátů, které se řídí pouze vnitřním předpisem (nikoli zákonem), je nepřehledné a obtížně kontrolovatelné, a ohrožuje tak nezávislost advokátů na soudech¹⁴. Klienti si často stěžují na pasivitu advokátů a naopak někteří advokáti si stěžují, že nejsou ustanovováni jako obhájci ex offio. Úsilí RLP o jasné stanovení pravidel pro zajištění práva na bezplatnou právní pomoc podpořila ve stanovisku z 23. října 2000 i Česká advokátní komora.

¹⁴ Jde totiž na jedné straně o ekonomické zájmy advokáta, na druhé straně o „dobré“ či „špatné“ zkušenosti soudce s advokátem, přičemž „špatnou“ zkušeností může být právě to, že advokát klienta obhájí aktivně.

3. Zacházení s osobami zbavenými svobody

3.1. Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody

3.1.1. Dne 1. ledna 2000 nabyl účinnosti nový zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění zákona č. 359/1999 Sb.. Tato nová právní úprava přinesla řadu problematických změn. Ze strany nestátních organizací byla nejvíce kritizována povinnost hradit náklady výkonu trestu (ustanovení § 35 citovaného zákona) – za situace, kdy zákon odsouzenému nezaručuje možnost pracovat a tak potřebné finanční prostředky získat. Navíc zákon ani neumožňuje, aby odsouzený disponoval jinými příjmy (úspory, peníze od příbuzných), pokud má dluhy, takže si nemůže kupovat ani doplňky ke stravě nebo věci osobní potřeby (např. cigarety)¹⁵.

3.1.2. Podmínky pro vzdělávání vězňů se nabytím účinnosti nového zákona dále zhoršily. Odsouzení zařazení do denní formy studia musí platit náklady výkonu trestu, a protože nemohou současně i pracovat, narůstá jejich dluh vůči státu, což odsouzené z hlediska snahy o doplnění vzdělání demotivuje. Odsouzeným, kteří chtějí pracovat, ale vězeňská služba jim není schopna práci zajistit, ztěžuje znovuzačlenění do běžného života zadluženost, která je často neúnosnou zátěží a ve většině případů vede k recidivě. Podle nové právní úpravy nemohou vězni disponovat ani jinými peněžními prostředky jako jsou úspory, nebo peníze od příbuzných, které se také použijí na úhradu nákladů výkonu trestu, pokud je není možné srazit z odměny za práci.

3.1.3. Zákon o výkonu trestu dále stanovuje, že u doživotně odsouzených probíhají návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů odděleně od ostatních odsouzených a že tito odsouzení jsou zpravidla ubytováni po jednom. V českých věznicích, kde má doživotně odsouzený minimální možnost opustit celu a k vzdělávacím či volnočasovým aktivitám nebo k práci má omezenější přístup než ostatní odsouzení, je ubytování po jednom podobné kázeňskému trestu samovazby.

3.1.4. Za dílčí zlepšení lze naopak považovat, že zákon o výkonu trestu odnětí svobody umožnil odsouzeným ženám, aby měly ve výkonu trestu u sebe dítě zpravidla do 3 let jeho věku. (Tato možnost zatím neexistuje u žen ve vazbě a ani novela zákona o výkonu vazby ji neřeší.) V praxi však v žádné věznici nebyly pro takový výkon trestu vytvořeny podmínky.

3.1.5. Zákonem č. 169/1999 Sb. byl také novelizován zákon š. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů, který nově upravil používání některých donucovacích prostředků. Při předvádění odsouzených umožňuje použít předváděcí řetízky, pouta a pouta s poutacím opaskem, pokud je vzhledem k předchozímu chování odsouzeného, který vykonává trest ve věznici s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou, důvodná obava, že by se mohl chovat násilným způsobem, a to i bez splnění obecných podmínek pro použití donucovacích prostředků, jak je stanovuje tento zákon. Obecně lze donucovací prostředky použít, pokud je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo násilím se snaží mařit účel výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách vězeňské služby, v místech výkonu nebo správy soudnictví a v bezprostřední blízkosti střežených objektů. Taková formulace, odkazující na předchozí chování odsouzeného a z toho plynoucí důvodnou obavu, že by se mohl chovat násilně, vytváří prostor pro příliš extenzivní výklad tohoto ustanovení - pro tzv. preventivní poutání. To je však

¹⁵ Toto ustanovení podle vyjádření vězňů přispělo ke vzniku protestů z ledna 2000 (viz též 3.3.2.).

v rozporu s Úmluvou OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropskými vězeňskými pravidly, Listinou základních práv a svobod a v neposlední řadě také se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody.

3.2. Právní úprava výkonu vazby

3.2.1. V roce 2000 byl přijat zákon č. 208/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. V souladu s Evropskými vězeňskými pravidly je zaměstnancům vězeňské služby novelou výslovně stanovena povinnost dbát na zachovávání práv, které obvinění ve výkonu vazby mají.

3.2.2. Významná změna se týká právní úpravy návštěv obviněných v tzv. koluzní vazbě; v těchto případech se bez zbytečného odkladu stanoví podmínky pro uskutečnění návštěvy, zejména její termín, okruh osob a přítomnost orgánu činného v trestním řízení¹⁶.

3.2.3. Prodlužuje se interval, ve kterém má obviněný právo přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Doposud platný interval jedenkrát za dva týdny se prodlužuje na jedenkrát za tři měsíce, u mladistvých jedenkrát za dva měsíce. Toto omezení bylo přijato hlavně proto, že i přes náležitou kontrolu se zejména prostřednictvím balíčků dostávají do věznic návykové látky. V této souvislosti je nutno uvést, že právo obviněných na nákup potravin a věcí osobní potřeby zůstává upraveno v nezměněné podobě. Pozitivní změnou je rozšíření položek obsažených v balíčku, na něž se stanovený interval nevztahuje. Podle dosavadní úpravy to bylo pouze oblečení zasílané za účelem výměny. Novela stanoví, že omezující interval se nevztahuje na balíčky obsahující oblečení zasílané za účelem výměny, knihy, denní tisk, časopisy a hygienické potřeby.

3.2.4. Novela po vzoru Evropských vězeňských pravidel nově stanovuje podmínky výkonu kázeňského trestu umístění do samovazby až na deset dní. Na rozdíl od předchozí úpravy je podle platného znění zákona o výkonu vazby k uložení kázeňského trestu umístění do samovazby až na deset dní nezbytné předchozí vyjádření lékaře, že obviněný je zdravotně způsobilý podrobit se tomuto trestu. Na rozdíl od dospělých se u mladistvých obviněných doba výkonu kázeňského trestu započítává do doby rozhodné pro vznik nároku na přijetí návštěvy. Novela dále rozšiřuje okruh literatury, kterou může obviněný ve výkonu kázeňského trestu samovazby číst a výslovně uvádí, že smí přijímat a odesílat korespondenci a číst denní tisk.

3.2.5. Do právní úpravy výkonu vazby se novelou zavádí nový institut zahlazení kázeňského trestu. Dává obviněnému možnost napravit důsledky svého nevhodného chování během vazby. Ředitel věznice nebo jím pověřený orgán vězeňské služby může rozhodnout o zahlazení kázeňského trestu, jestliže po jeho výkonu obviněný po dobu nejméně šesti týdnů řádně plní své povinnosti. Momentem rozhodnutí o zahlazení se na obviněného hledí, jako by mu nebyl kázeňský trest uložen.

3.2.6. Další problémy řešené shora uvedenou novelou zákona o výkonu vazby jsou uvedeny v části 3.6. této zprávy, věnované plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT).

¹⁶ Dosavadní ustanovení o nutnosti předchozího písemného souhlasu soudu nebo státního zástupce s návštěvou se často vykládalo v neprospěch obviněného jako presumpce nesouhlasu bez jakéhokoliv odůvodnění.

3.3. Vývoj situace ve vězeňství - praxe

3.3.1. Kumulace problémů ve vězeňství vyústila počátkem roku 2000 do vězeňských protestů. Protesty se týkaly především věznic, ve kterých se vykonává trest odnětí svobody. Obvinění ve vazbě se jich zúčastnili jen v omezené míře. Výrazně kladnou stránkou protestů byl jejich nenásilný charakter; odsouzení předkládali své požadavky prostřednictvím mluvčích a petic. K nenásilnému vyústění protestů významně přispěl také rozvážný a diplomatický postup vedení Vězeňské služby v čele s generální ředitelkou Kamilou Meclovou. Za pozitivní lze považovat i skutečnost, že protesty upozornily širší veřejnost na dlouhodobé problémy vězeňství¹⁷ a na nutnost jejich systémového řešení.

3.3.2. Bezprostřední vyvolávající příčinou bylo podle vyjádření vězňů přijetí zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, zejména pak jeho ustanovení o náhradě nákladů výkonu trestu. Za dlouhodobé příčiny protestů lze považovat nevyhovující podmínky ve výkonu trestu, plynoucí z nadměrně represivní trestní politiky i z nedostatku finančních prostředků ve vězeňství, neřešení problému nezaměstnanosti vězňů atd. Protesty se vyskytly především ve velkých, nejvíce přeplněných věznicích s nízkou zaměstnaností odsouzených. Přeplněnost věznic vede ke zhoršování kvality prostředí, ve kterém vězňové žijí, a k růstu napětí mezi vězni samotnými (např. mezi českými vězni a cizinci) i mezi nimi a personálem. Má také výrazný vliv na účelné využívání volného času vězňů. Jestliže jsou prostory původně určené pro volnočasové aktivity využívány k rozšíření ubytovacích kapacit a nedostatek personálu se prohlubuje v důsledku rostoucího počtu vězňů, je téměř nemožné důsledně realizovat programy zacházení s odsouzenými, které jsou zaměřené na jejich převýchovu a resocializaci a přispívají také k smysluplnému využití volného času.

3.3.3. Z materiálu *Informace o vězeňských nepokojích*, kterou předložil ministr spravedlnosti a vláda ji projednala na svém zasedání 2. února 2000, vyplynula nezbytnost systémového řešení přeplněnosti věznic, a to zejména změnou trestní politiky státu, která by se měla projevit v koncepčním, důsledném a efektivním využívání alternativních trestů, probace a mediace a institutu podmíněného propuštění. MSp v této informaci vyjádřilo rovněž potřebu novelizovat zákon o výkonu trestu odnětí svobody; doposud však v tomto směru neučinilo žádné kroky. Vězeňská služba konstatovala nutnost aktualizovat koncepci zaměstnávání odsouzených a všemi dostupnými způsoby se snažit o jeho zvýšení.

3.3.4. V období, kdy protesty vypukly, byly věznice naplněny v průměru kolem 120%, ale některá oddělení byla přeplněna ještě daleko více. V dalším průběhu roku 2000 se situace v českém vězeňství z hlediska počtu vězněných osob mírně zlepšila. Zatímco ke dni 1. ledna 2000 bylo v ČR vězněno 23 060 osob (6 934 ve výkonu vazby a 16 126 ve výkonu trestu odnětí svobody), ke dni 31. prosince 2000 jich bylo 21 538, z toho 5 967 ve výkonu vazby a 15 571 ve výkonu trestu odnětí svobody. Pokles počtu vězněných osob v roce 2000 je vyšší než nárůst zaznamenaný v předchozím roce.

3.3.5. V důsledku opatření přijatých po lednových protestech, zvýšení tarifních platů zaměstnanců, zvýšení stravného vězněných osob a zvýšení minimálního mzdového tarifu odměn za práci vězněných osob se v průběhu roku 2000 fakticky snížil objem rozpočtových

¹⁷ Z hlediska působení na veřejnost bylo velmi významné, že protestující vězňové a zástupci Vězeňské služby v podstatě shodně hodnotili materiální podmínky ve vězeňství jako nevyhovující.

prostředků vězeňské služby. Všechna výše zmíněná opatření totiž byla financována z původně stanoveného rozpočtu vězeňské služby na rok 2000. Proto nezbyly prostředky na řešení problémů týkajících se zejména zacházení s vězni (volnočasové a vzdělávací aktivity, důsledné uplatňování programů zacházení apod.) a podmínek pro práci personálu, které mají na zacházení s vězni přímý vliv. Pro rok 2000 byl navýšen početní stav zaměstnanců, ale bez přidělení potřebných mzdových prostředků. V souvislosti se zvýšením tarifních platů pro rok 2001 musela vězeňská služba přistoupit dokonce ke snížení početního stavu zaměstnanců, aby byl vyrovnán propad mzdových prostředků. Ani toto opatření však zřejmě nebude dostačující a pravděpodobně bude nutné přistoupit k redukci mezd zaměstnanců snížením tzv. rizikového příplatku. V takovém případě hrozí další zhoršení už i tak alarmujícího stavu v počtu personálu ve věznicích, což bude mít zároveň přímý vliv na kvalitu jeho práce.

3.4. Neexistence detenčních zařízení

Ani v roce 2000 nebyly vytvořeny zákonné podmínky pro vznik detenčních zařízení, návrh věcného záměru rekodifikace trestního práva hmotného zpracovaný ministerstvem spravedlnosti však obsahuje zřízení detenčního ústavu v systému trestních opatření. Do detenčních ústavů by měly být umísťovány tři kategorie osob, a to zvlášť nebezpeční sexuální devianti a patologicky agresivní osoby, osoby, které v minulosti opakovaně páchaly násilnou trestnou činnost a opakovaně uprchly z psychiatrických léčeben a osoby, které spáchaly zvlášť nebezpečné trestné činy, ale pro svou nepřičetnost nemohly být za své jednání trestně odpovědné. Detenční ústavy by měly zajistit odbornou lékařskou péči a současně za pomoci dobře fungující ostrahy zabezpečit ochranu společnosti před psychicky nemocnými pachateli závažných trestných činů.

3.5. Kázeňský trest vězení v armádě

V roce 1999 byl přijat nový zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, který upravuje také ukládání a výkon kázeňského trestu vězení. Pro rok 2000 byly příznačné problémy s interpretací i aplikací tohoto předpisu, které úzce souvisejí s faktem, že během celého roku nebyl přijat Základní řád ozbrojených sil ČR, jenž měl obsahovat podrobnější úpravu ustanovení výše zmíněného zákona. Tato situace způsobuje, že nadále trvá nedostatečnost úpravy vojenského vězeňského řádu, který by měl podrobně upravit evidenci práce, vycházek, kontrol ze strany CPT, návštěvy duchovních a podobně. Výklad zákona ze strany služebních orgánů proto nebyl jednotný, což ovlivnilo také jejich postup v jednotlivých případech.

3.6. Plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT)

3.6.1. Usnesením č. 822 ze dne 23. srpna 2000, ke Zprávě o plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání, vláda vzala na vědomí Zprávu o plnění doporučení CPT a uložila zmocněnci vlády pro lidská práva a předsedovi RLP vlády ČR pro lidská práva zahrnout plnění doporučení CPT za příslušný rok do zprávy o stavu lidských práv v ČR. Z tohoto důvodu obsahují následující informace pouze změny, které v plnění doporučení nastaly od srpna 2000.

3.6.2. Okamžitá zjištění podle článku 8 odstavce 5 Úmluvy: CPT věří, že plány na poskytování jiného ubytování cizincům čekajícím na vyhoštění budou neprodleně realizovány.

V době návštěvy CPT v ČR v roce 1997 byli cizinci očekávající výkon správního vyhoštění zadržováni na policejním ústředí v Kongresové ulici v Praze. Podmínky zadržení označil CPT za zcela nepřijatelné a žádal, aby se okamžitě učinily kroky k nalezení náhradních prostor pro umístění těchto osob. Zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o pobytu cizinců“), který nabyl účinnosti 1. ledna 2000, bylo právně upraveno zřizování speciálních zařízení pro zajištění cizinců očekávajících vyhoštění podle tohoto zákona. První takové zařízení bylo zprovozněno od 5. listopadu 1998 v Balkové v okrese Plzeň – sever s kapacitou pro umístění 324 osob. Druhé záchytné zařízení v Poštorné bylo dáno do provozu dne 5. září 2000 s kapacitou 166 lůžek¹⁸.

3.6.3. Je nutno pozitivně hodnotit, že od nabytí účinnosti zákona o pobytu cizinců jsou podmínky pro umístování a pobyt cizinců před vyhoštěním v záchytných zařízeních stanoveny obecně závazným právním předpisem, a ne pouze interními předpisy MV a policejního prezidia, jak tomu bylo před přijetím výše zmíněného zákona. Přesto však CPT od roku 1999 pravidelně dostává kritické zprávy o podmínkách, v jakých jsou cizí státní příslušníci na území České republiky zadržováni. Jmenovitě se stížnosti týkaly zařízení pro zajištění cizinců v Balkové¹⁹. Obsahovaly informace o tom, že cizinci v tomto záchytném zařízení nemají dostatečnou možnost udržovat kontakt s vnějším světem, protože mají jenom omezený přístup k telefonu, právní pomoci či příslušným organizacím, z čehož plyne také jejich nízká informovanost o svém právním postavení. Podle informací, které má CPT k dispozici, bylo v Balkové několik cizinců personálem fyzicky napadeno (tyto stížnosti jsou v šetření). Za nevyhovující byly označeny i hygienické podmínky v tomto zařízení. Na uvedenou kritiku reagovalo MV pozitivně učiněním opatření k usnadnění komunikace s vnějším světem, spočívající v instalaci telefonního automatu a umožnění koupě telefonních karet (na ty však někteří cizinci nemají prostředky). Situaci cizinců, kteří v zařízeních pro zajištění cizinců očekávají výkon správního vyhoštění, CPT nadále sleduje.

3.6.4. K části A – Policejní zařízení

Podle informací Policejního prezidia České republiky nedošlo v období od srpna 2000 do února 2001 k žádným změnám v plnění doporučení CPT. Podle usnesení vlády č. 528 ze dne 12. srpna 1998, k Následné zprávě vlády České republiky ke zprávě Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z návštěvy v České republice ve dnech 16. až 26. února 1997, měla být doporučení zapracována do nového zákona o policii; od jeho realizace však MV v roce 2000 ustoupilo (viz 2.6.3.).

3.6.5. K části B – Věznice

Novela zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby (zákon č. 208/2000 Sb.), reaguje na několik doporučení CPT obsažených v zprávě z jeho kontrolní návštěvy v roce 1997:

¹⁸ Plánovaná rekonstrukce objektu ve Velkých Přílepech, určeném pro středočeskou spádovou oblast, počítá s kapacitou cca 120 lůžek. Rovněž se plánuje zřízení záchytného zařízení v Javorníku nad Veličkou, kde byl vytvářen vhodný objekt a v současné době (únor 2001) probíhá jednání o převodu nemovitosti ze správy Pozemkového fondu České republiky na MV.

¹⁹ Vyskytly se rovněž stížnosti na podmínky v přijímacím a pobytovém středisku pro žadatele o azyl v Červeném Újezdě.

Současná norma 3,5 m² na vězně v celách pro více osob neposkytuje dostatečný životní prostor. CPT doporučuje normu zvýšit.

Novela zákona o výkonu vazby zrušila dosavadní úpravu výměry ubytovací plochy na jednoho obviněného, která byla nejméně 3,5 m². Podle informací vězeňské služby má být takto vytvořen prostor pro příznivější úpravu vycházející z obecně platných hygienických norem. Je nutno dodat, že úpravu výměry minimální ubytovací plochy na jednoho vězně neobsahuje ani zákon o výkonu trestu odnětí svobody.

3.6.6. CPT žádá české orgány, aby zjistily, zda kontrola korespondence vězňů způsobuje přílišná zpoždění a v případě nutnosti přijaly nápravná opatření. Obecněji se CPT domnívá, že by současný systém kontroly korespondence vězňů mohl být zbytečným plýtváním personálních zdrojů.

Na toto doporučení reaguje novela zákona o výkonu vazby stanovením 14denní lhůty, v níž musí orgán, který vede řízení provést kontrolu korespondence u obviněných v koluzní vazbě. Tímto ustanovením se výrazně omezuje možnost neúměrného prodlužování odevzdání korespondence u zmíněné kategorie obviněných. Novela dále rozšířila výčet korespondence, jejíž kontrola je nepřijatelná, o korespondenci mezi obviněným a diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem cizího státu a o korespondenci mezi obviněným a mezinárodní organizací, která je podle mezinárodní úmluvy, jíž je ČR vázána, příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv.

3.6.7. Podle názoru CPT je nárok na návštěvu u obviněných ve vazbě (rovnající se 10 minutám týdně) nedostatečný k tomu, aby mohli udržovat dobré vztahy s rodinou a přáteli. Navíc nárok na návštěvy u odsouzených v kategorii C a D zdaleka není ideální. CPT doporučuje, aby bylo právo na návštěvy u těchto vězňů zvýšeno.

Novela plně akceptovala doporučení CPT zvýšit četnost a délku návštěv pro obviněné a stanoví, že interval mezi návštěvami se ze tří zkracuje na dva týdny a jejich délka se prodlužuje z třiceti minut na jednu hodinu. V odůvodněných případech může ředitel věznice povolit i přijetí návštěvy v kratším intervalu nebo na dobu delší než jedna hodina.

3.6.8. CPT žádá české orgány, aby vytvořily systém umožňující návštěvy nezávislého orgánu ve vazebních věznicích i ve věznicích pro výkon trestu.

Obdobně jako u zákona o výkonu trestu odnětí svobody upravuje novela dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby, kterou provádí pověřený státní zástupce krajského státního zastupitelství, v jehož obvodu se vazba vykonává. Při výkonu dozoru je státní zástupce oprávněn v kteroukoliv dobu navštěvovat místa, kde se provádí výkon vazby; nahlížet do dokladů, podle nichž jsou obvinění drženi ve vazbě a hovořit s obviněnými bez přítomnosti třetích osob; prověřovat, zda příkazy a rozhodnutí vězeňské služby ve věznici týkající se výkonu vazby, odpovídají zákonům a jiným právním předpisům; žádat od zaměstnanců vězeňské služby ve věznici potřebné vysvětlení, předložení spisů, dokladů, příkazů a rozhodnutí týkajících se výkonu vazby; vydávat příkazy k zachovávaní předpisů platných pro výkon vazby a také nařídit, aby osoba, která je ve vazbě v rozporu s příslušným

rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení nebo bez takového rozhodnutí, byla okamžitě propuštěna. Vězeňská služba má povinnost příkazy státního zástupce bez odkladu provést.

Ačkoli mají státní zástupci jako orgán kontroly nad výkonem vazby a trestu odnětí svobody poměrně rozsáhlé pravomoci, je sporné, zda mohou být považováni za skutečně nezávislý orgán ve smyslu výše uvedeného doporučení, neboť jsou podřízeni stejnému ministru. Sporná zůstává i praktická efektivita této kontroly. Ze zkušeností pracovníků vězeňské služby vyplývá, že někteří pověřeni státní zástupci nevěnují zákonnosti a podmínkám výkonu vazby a trestu odnětí svobody téměř žádnou pozornost. Podle informací Nejvyššího státního zastupitelství (dále jen "NSZ") je tato dozorová činnost státních zástupců pro ochranu základních práv odsouzených velice významná; své tvrzení však NSZ nepodepřelo žádnými konkrétními údaji o výsledcích tohoto druhu kontroly.

3.6.9. Možností zřízení nezávislého orgánu pro kontrolu nad místy, kde jsou drzeni lidé, zbavení svobody nebo jejichž svoboda je omezena se dlouhodobě zabývá odborná sekce RLP proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Z podnětu sekce uložila RLP svému předsedovi vypracovat a do 31. března 2001 jí předložit návrh úpravy kontroly nad místy, kde jsou umístěny osoby zbavené svobody nebo osoby, jejichž svoboda byla omezena.

3.6.10. *CPT doporučuje, aby byly rychle přijaty kroky ke snížení počtu vězňů v eskortních celách budovy „E“ ve vazební věznici Praha–Pankrác a aby tyto cely byly vybaveny zařízením pro odpočinek.*

Po upozornění CPT na nevyhovující podmínky v celách vazební věznice Praha–Pankrác známých jako „eskortní prostory“ bylo dnem 1. září 2000 centrální eskortní středisko přemístěno z této vazební věznice do věznice Jiřice, jejíž cely lépe vyhovují doporučením CPT.

3.6.11. *K části C – Zařízení pro nezletilé: Personál zařízení pro děti a mládež by měl být pečlivě vybírán, měl by procházet příslušným školením před nástupem i během zaměstnání. Mělo by se jim dostávat i nezbytné vnější podpory a plnění jejich povinností by mělo být kontrolováno. Vedení podobných zařízení by mělo být svěřováno osobám, které jsou schopnými vedoucími a dokáží aktivně reagovat na složité požadavky personálu a chovanců.*

V období od srpna do prosince roku 2000 akreditovalo MŠMT další specializované vzdělávací programy pro pedagogické pracovníky. Počet pedagogických center, která jsou pověřena dalším profesním vzděláváním pedagogických pracovníků, tedy i pracovníků výchovných zařízení, se zvýšil z původních pěti na čtrnáct. Diagnostické ústavy uskutečňují vzdělávání pracovníků svých spádových ústavních zařízení při pravidelných metodických poradách. V plnění dalších doporučení CPT nenastaly ve sledovaném období žádné změny.

4. Rovnost mužů a žen

4.1. Obecné mechanismy k ochraně rovnosti příležitostí mužů a žen

4.1.1. V listopadu 2000 schválil Parlament Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen (dále jen "Úmluva"), na jehož základě lze podávat Výboru pro odstranění diskriminace žen individuální stížnosti na diskriminační jednání a porušování práv

stanovených Úmluvou. Skutečnost, že k stávajícím mechanismům chránícím ženy před diskriminací přibyl další, je přínosem.

4.1.2. Na druhé straně však stále chybí institucionální zajištění účinného prosazování rovnosti žen a mužů orgánem, jehož kompetence by nebyly omezeny pouze na koordinační a poradní činnost. Zřízení takového orgánu prosazuje ministerstvo práce a sociálních věcí, které v rámci programu PHARE předložilo v minulém roce projekt zaměřený na rozvoj institucionálního mechanismu k posílení rovných příležitostí a monitorování rovnosti. V případě, že bude projekt schválen, předpokládá se jeho zahájení ve třetím čtvrtletí roku 2001.

4.1.3. Přestože se v rovině právní podařilo dosáhnout pokroku, přetrvává stále nedostatek v praktickém naplňování principu rovných příležitostí mužů a žen, na což upozorňuje jak odborná, tak i laická veřejnost. To souvisí především se stále nízkou úrovní ve vzdělávání státních úředníků v problematice rovných příležitostí mužů a žen, jejíž neznalost či její ne zcela plné pochopení zatím nevede k podřizování koncepčních, rozhodovacích a vyhodnocovacích procesů v hledisku rovnosti příležitostí mužů a žen (tzv. metoda gender mainstreaming).

4.1.4. V červnu 2000 se uskutečnilo 23. zvláštní zasedání valného shromáždění OSN, nazvané "Ženy 2000: rovnost mužů a žen, rozvoj a mír pro 21. století". Členské státy vyhodnotily výsledky dosažené plněním závěrů 4 světové konference o ženách z r. 1995 (Pekingská konference) a její akční platformy a přijaly celosvětový programový dokument.

4.2. Pracovněprávní vztahy

4.2.1. V roce 2000 byl přijat zákon č. 155/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Hlavním cílem bylo zajistit soulad českého pracovního práva s právem evropským. Mezi klíčová ustanovení patří zásada rovného zacházení pro muže i ženy, pokud jde o pracovní podmínky včetně odměňování, odbornou přípravu a příležitosti dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání (§ 1 odst. 2 Zákoníku práce) a zákaz přímé a nepřímé diskriminace z důvodu pohlaví, v pracovně-právních vztazích, zákaz nežádoucího sexuálního chování na pracovišti a druhy individuálních nároků zaměstnanců pro případ porušení zásady rovného chování, včetně zákazu odvetných opatření přijatých zaměstnavatelem v případě, že se zaměstnanec domáhá svých nároků. Prostřednictvím novely zákoníku práce byl též změněn zákon o vojácích z povolání tak, že se působnost zásady rovného zacházení s muži a ženami analogicky vztahuje i na příslušníky ozbrojených sil ve služebním poměru. Zavedení institutu rodičovské dovolené nově umožňuje, aby o dítě pečoval každý z rodičů. Smyslem tohoto institutu je dosažení sdílení rodinných povinností oběma rodiči pro zlepšování rovného postavení na trhu práce a stejného přístupu obou rodičů k zaměstnání. Novela dále ukládá zaměstnavatelům povinnost přihlížet při zařazování zaměstnanců do směn k potřebám těch z nich, kteří pečují o děti, a v stanovených případech jim také umožnit zkrácení nebo jinou vhodnou úpravu pracovní doby.

4.2.2. Důležitou změnou v oblasti boje proti diskriminaci žen je novelizace občanského soudního řádu, která reaguje na směrnici EU o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví. Nové ustanovení stanoví, že v řízení před soudem ve věcech diskriminace

na základě pohlaví nese důkazní břemeno odpůrce, a ne navrhovatel²⁰. Taková úprava je plně v souladu se zkušenostmi vyspělých států.

4.2.3. Dne 1. srpna 2000 vstoupil v platnost²¹ zákon č. 217/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů. Novela upravuje podmínky rovného odměňování v souladu s normami Evropské unie (dále jen „EU“), zejména směrnice 75/117/EHS, a s úmluvou Mezinárodní organizace práce č. 100 z roku 1951 o stejném odměňování pracujících mužů a žen za stejnou práci stejné hodnoty, publikovanou pod č. 450/1990 Sb. V citovaných ustanoveních tak zákony o mzdě a o platu navazují na novelu zákoníku práce (konkrétně na ustanovení § 1 odst. 3 a 4 a § 7 odst. 2 citovaného zákona), která výslovně stanoví zásadu rovného zacházení zaměstnavatelů se všemi zaměstnanci, s tím, že při odměňování zaměstnanců zdůrazňují rovný přístup k zaměstnancům z hlediska pohlaví. Nová úprava by měla do budoucna vyloučit diskriminaci při poskytování mzdy (platu) a zajistit další ochranu zaměstnanců před diferenciací mezd (platů) podle kritérií, která nelze považovat za spravedlivá. Zákony o mzdě a o platu stanoví, že zaměstnanci přísluší stejná mzda (plat) za stejnou práci nebo za práci stejné hodnoty. Oba zákony dále vymezují pojmy stejná práce a práce stejné hodnoty.

4.2.4. V souvislosti s novelizací zákonů o mzdě a o platu byla pro účely zařazování prací a činností do platových tříd a přiznávání tarifní složky platu zpracována analytická metoda hodnocení prací, pomocí které bude možné zhodnotit složitost, odpovědnost a namáhavost činností státních zaměstnanců pro účely připravovaného zákona o státní službě. V podnikatelské sféře se bude tato metoda uplatňovat při zařazování prací do tarifních stupňů a uplatňování minimálních mzdových tarifů. Obsah a zaměření této metody hodnocení zaručuje její neutralitu z hlediska diskriminace v odměňování, a tím i přiznávání základní složky platu zaměstnanců rozpočtových a některých dalších organizací nebo minimálních mezd zaměstnanců v podnikatelské sféře. Podobná analytická metoda posuzování rovnosti v odměňování doplněná o další hlediska a přizpůsobená praktickému uplatnění v činnosti soudů a pro účely kontroly má být zpracována do konce roku 2001.

4.3. Násilí na ženách

4.3.1. Z programového dokumentu *Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen*, byl na základě Souhrnné zprávy o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti mužů a žen za rok 1999, kterou vláda schválila dne 7. června 2000 usnesením č. 565, zcela vypuštěn bod týkající se legislativních opatření směřujících k lepšímu postihu různých forem násilí páchaného na ženách. Souhrnná zpráva konstatuje, že na základě vyhodnocení účinnosti současných právních předpisů postihujících projevy násilí na ženách nevyplynul pro vládu žádný úkol a proto byla tato problematika předána jednotlivým resortům. Postoje resortů vůči tomuto druhu násilí se však podstatně liší.

4.3.2. Nestátní organizace ProFem a ROSA, zabývající se problémem domácího násilí, podaly prostřednictvím odborné sekce pro rovné příležitosti mužů a žen Radě pro lidská práva podnět, jehož cílem mělo být alespoň částečné zlepšení ochrany obětí domácího násilí podle trestního zákona. Obsahoval návrh novelizace ust. § 215 trestního zákona a to tak, aby

²⁰ Skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak. (ust. § 133a Občanského soudního řádu).

²¹ Účinnosti nabyl zákon až 1. ledna 2001.

stávající skutková podstata týrání svěřené osoby byla změněna a postihovala kromě týrání svěřené osoby i týrání osoby blízké. Tato změna měla vzít ohled na často opomíjené dopady dlouhodobého a stupňujícího se domácího násilí na oběť. Její výhodou byl také fakt, že ust. § 215 trestního zákona není uvedeno v § 163a trestního řádu mezi trestnými činy, pro které lze trestní stíhání zahájit nebo v zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Nutnost takového souhlasu ztěžuje nebo přímo znemožňuje trestní stíhání v naprosté většině případů tzv. domácího násilí, pro něž je typická emocionální, ekonomická a násilím vynucovaná závislost oběti na pachateli. MSp reagovalo na tento podnět tvrzením, že jde o nekoncepční a nesystémový krok a že stávající znění trestního zákona dostatečně postihuje trestnou činnost obecně charakterizovanou jako domácí násilí. Z činnosti nestátních organizací, které se v praxi zabývají pomocí obětem domácího násilí, však plyne, že stávající právní úprava zdaleka není dostatečná.

4.3.3. Postoj MV k problému domácího násilí je vstřícnější. V zájmu zlepšení přístupu a zacházení příslušníků policie s oběťmi trestné činnosti s důrazem na oběti domácího násilí, jejichž postavení je v důsledku nedostatečné informovanosti široké veřejnosti zvláště tíživé, připravuje ministerstvo vnitra spolu se sdružením Bílý kruh bezpečí projekt, jehož cílem je další vzdělávání příslušníků policie směřující k vysoce profesionálnímu a humánnímu přístupu k obětem trestné činnosti.

4.3.4. Velice tíživá je také sociální situace obětí domácího násilí. V ČR existuje jediný azylový dům s utajenou adresou. Tato forma azylového bydlení je v zahraničí běžná a podle zkušeností nestátních organizací je potřebná také v ČR zejména v případech, kdy se násilný partner odmítá smířit se situací, že oběť už s ním nechce dále sdílet společnou domácnost. Počet specializovaných azylových domů, které zajišťují obětem násilí odbornou pomoc a bezpečí je nedostatečný a stát je v naprosté většině finančně nepodporuje. Z tohoto důvodu potom nahrazují specializovaná zařízení pro ženy – oběti násilí zařízení charitní, které však z hlediska odbornosti a znalosti problematiky neposkytují dostatečnou péči.

4.3.5. Situace obětí obchodu se ženami se výrazně nezměnila. Problémy s legalizací pobytu nadále přetrvávají, a to i v případech, kdy oběti svědčí v trestním řízení proti pachatelům zvláště závažné organizované trestné činnosti, jakou obchod se ženami je. Není výjimkou, že po skončení procesu a odsouzení pachatelů jsou tyto ženy repatriovány do země původu, kde je mnohdy očekává krutý trest za pomoc orgánům činným v trestním řízení. Péči o oběti této trestné činnosti nadále zajišťují výhradně nestátní organizace (La Strada, Rozkoš bez rizika). Stát na pomoc obětem obchodu se ženami ze svých finančních zdrojů nepřispívá.

4.3.6. MV nicméně tento negativní společenský jev sleduje a snaží se o jeho řešení. Za Českou republiku je gestorem projektu *Odpověď trestní justice na obchod se ženami*, který je součástí globálního programu proti obchodu se ženami vyhlášeného OSN. Této, evropské části projektu, se účastní ČR a Polsko a podílí se něm Německo, Rakousko, Nizozemí a Finsko. Jeho cílem je zlepšit odhalování a stíhání pachatelů obchodu se ženami, především cestou zlepšení péče o potenciální svědky, tedy zejména oběti této trestné činnosti.

4.4. Ženská příjmení

V nové právní úpravě (zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů), která nabude účinnosti dnem 1. července 2001, se stanoví, že příjmení žen se budou do matriční knihy i nadále zapisovat a ve výpisu z nich uvádět v souladu s pravidly české mluvnice, tj. s odpovídající koncovkou. Nově, v souladu

s ustanovením §69 citovaného zákona, uvede matriční úřad na žádost nositelky příjmení ve formě, která pravidlům české mluvnice neodpovídá, z těchto dvou forem příjmení může nositelka příjmení užívat jen jednu formu, kterou jsi zvolí při podání žádosti, a ta se uvede v matričním dokladu. Takový postup bude možný, ukládá-li to mezinárodní smlouva (např. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin – Sdělení MZV č. 96/1998 Sb.). Je-li již příjmení ženy zapsáno v matriční knize vedené matričním úřadem v souladu s pravidly české mluvnice, ustanovení §93 jí umožňuje požádat o zápis příjmení ve formě, která pravidlům české mluvnice neodpovídá. Ve vztahu k cizinkám však úprava zůstává problematická.

4.5. Rovnost mužů a žen v armádě

4.5.1. Ministerstvo obrany přistupuje k otázce rovnosti mužů a žen iniciativně a vytvořilo pracovní komisi pro řešení problematiky rovnosti mužů a žen v armádě. Jedním z jejích základních cílů je prosazování principu rovnosti příležitostí v rozhodovacích procesech na všech úrovních (tzv. gender mainstreaming).

4.5.2. Inspekce ministra obrany má za úkol prošetřovat jak stížnosti na konkrétní diskriminační jednání, tak i jiné známky porušování zásady rovnosti mužů a žen, pokud na ně při svých kontrolách narazí. Během kontrol dodržování lidských práv v roce 2000 se Inspekce ministra obrany nesetkala s případem diskriminace na základě pohlaví, ale při její kontrolní činnosti byl zjištěn jeden případ sexuálního obtěžování.

5. Práva dítěte

5.1. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

5.1.1. Dne 1. dubna 2000 nabyl účinnosti zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění zákona č. 257/2000 Sb. . Tento zákon odděluje problematiku ochrany dětí od problematiky sociální péče, vymezuje působnost orgánů veřejné správy ve vztahu k ochraně práv dětí a naplňuje tak ochranu dítěte vyplývající z Listiny základních práv a svobod a z mezinárodních smluv, kterými je ČR vázána. Nestátním neziskovým organizacím umožňuje za zákonem stanovených podmínek výkon některých činností v oblasti sociálně-právní ochrany dětí; Fond ohrožených dětí nicméně vyjádřil obavy z faktického zužování své působnosti v této oblasti.

5.1.2. Nestátní organizace upozorňují na to, že praktické uplatnění zákona při výkonu pravomoci obecních úřadů v některých případech vede k vyhýbání se kontaktů s problémovými rodinami ze strany pracovníků či zástupců těchto úřadů. V případech soudního rozhodování bývá občas přeceňován význam biologického příbuzenství, když soudy dávají přednost biologickým rodičům či příbuzným i při zjevném zanedbání rodinné péče a dlouhodobou absencí zájmu a kontaktu o dítě, na úkor umisťování takto ohrožených dětí do pěstounských rodin.

5.2. Koordinace činnosti orgánů zabývajících se právy dítěte

5.2.1. MŠMT zpracovalo v roce 2000 zprávu o plnění úkolů vyplývajících z Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci do roku 2002. Vláda vzala zprávu na vědomí dne 10. května 2000 usnesením č. 459. Institut dětí a mládeže MŠMT dále zřídil internetovou stránku "Práva dětí a mládeže" a do své výzkumné činnosti zařadil monitorování naplňování Úmluvy o právech dítěte v ČR.

5.2.2. Usnesením č. 696 schválila vláda 7. července 1999, o statutu a personálním zajištění Republikového výboru pro děti, mládež a rodinu, statut Republikového výboru pro děti, mládež a rodinu. Výbor, který zahájil činnost na prvním zasedání 1. února 2000, by měl zajistit koncepční a metodickou činnost a spolupráci mezi resorty, jenž mají danou problematiku ve své kompetenci.

5.2.3. V praxi je pocíťován nedostatek sociálně pediatrických aktivit, zaměřených do terénu, pedagogicko-psychologické poradny se na tyto aktivity nezaměřují, tyto činnosti nejsou hrazeny zdravotními pojišťovnami a činnost sociálně pediatrického poradenství pak probíhá jako dobrovolná činnost odborníků zaměstnaných v kojeneckých ústavech a dětských domovech.

5.3. Ústavní a ochranná výchova

5.3.1. Vláda schválila usnesením č. 77 ze dne 22. ledna 2001 návrh paragrafovaného znění zákona o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Návrh zákona přináší mnohé pozitivní změny, např. jasné vymezení práv a povinností ředitele zařízení, práva a povinnosti dítěte, přesné vymezení všech finančních záležitostí (kapesné, úhrada péče zákonnými zástupci, osobní dary, věcná pomoc). Zároveň však obsahuje některé závažné nedostatky.

5.3.2. Za možný rozpor s čl. 10 odst. 2 Listiny, který zaručuje právo před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, lze považovat ustanovení § 18, odst. 1, písm. g návrhu zákona (a s tím související § 20, odst. 1, písm. i), který stanoví ...*„za prokázané porušení povinností vymezených tímto zákonem mohou být dítěti udělena omezující opatření: zákaz dočasného pobytu dítěte u osob odpovědných za výchovu, popřípadě u osob blízkých na dobu nejdéle jednoho měsíce v průběhu čtvrtroku.“* Podobný problém může nastat i při srovnání s čl. 9 Úmluvy o právech dítěte, který stanoví: *„...dítě má rovněž práva udržovat styk s oběma rodiči, je-li odděleno od jednoho z nich nebo od obou.“* Problematické je i ustanovení § 19 návrhu zákona (a s tím související § 20, odst. 1, písm. k) stanoví, že *„... v zájmu zklidnění dítěte a stabilizace psychického stavu lze dítě individuálně umístit do oddělené místnosti ...“*. Lze si představit zákonem přímo stanovené situace, kdy je takové opatření důvodné, ovšem jen v přesně vymezených zařízeních. Návrh však neuvádí, ve kterých zařízeních mají být tyto oddělené místnosti zřizovány; rozhodně nejsou na místě v dětských domovech.

5.3.3. Návrh zákona v ustanovení § 2, odst. 7 stanoví, že uvedené skupině dětí mohou *...být dále hrazeny: a) potřeby pro využití volného času a rekreaci, b) náklady na kulturní, uměleckou a sportovní a oddechovou činnost, c) náklady na soutěžní akce, rekreace.* Čl. 31 Úmluvy o právech dítěte však garantuje právo dítěte na volný čas, hru a účast na činnostech kulturních a uměleckých; zákon by proto měl vymezit povinný minimální rozsah těchto aktivit, které dítěti *musí* být zajištěny.

5.3.4. Pozitivní změnou je přeměna všech dětských domovů na dětské domovy rodinného typu. Dětské výchovné ústavy se mění na dětský domov se základní školou. U těchto zařízení však zástupci nestátních organizací namítají, že tento trend je málo integrační. Podle návrhu zákona by dětské domovy se základní školou měly sloužit také pro nezletilé matky; to je však na místě jen tehdy, pokud mají zároveň výchovné problémy.

5.3.5. Zkušenosti nestátních organizací z praxe poukazují na některé problémy v práci diagnostických ústavů. Někdy dochází k tzv. „nálepkování“ dětí a pokud diagnostický ústav přistoupí na to, že dítě znovu vyšetří, je dítě nuceno odejít ze „svého“ ústavu do diagnostického ústavu, kde v cizím prostředí tráví 2 – 3 měsíce. Takto vyšetřované děti potom přirozeně prokazují horší výsledky. V návrhu zákona jsou stanoveny lhůty a podmínky, za kterých se rediagnostika provádí, z nichž klíčovou je podmínka, že vyšetřované dítě neopustí své původní zařízení. V případech, kdy není nutné dítě diagnostikovat ve zvláštním ústavu (např. dítě, kterému zemře rodič a nemá žádné výchovné problémy), je dítě umístěno do příslušného zařízení bez pobytu v diagnostickém ústavu, což stanoví ustanovení § 5, odst. 8 návrhu zákona; ovšem toto ustanovení by mělo být více konkretizováno. Ustanovení § 9, odst. 3 návrhu zákona umožňuje v diagnostickém ústavu zřizovat výchovnou skupinu pro účely dlouhodobé péče, přestože sám pro dlouhodobou péči - na rozdíl od jiných zařízení - není určen. Tímto supluje činnost jiného zařízení, které však zatím není v návrhu zákona upraveno.

5.3.6. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů, stanoví povinnost pracovnice odboru péče o dítě (dále jen „OPD“) jako orgánu sociálně-právní ochrany dítěte nejméně jednou za půl roku navštívit dítě umístěné v ústavní péči a zjišťovat, zda dále trvají důvody pro jejich pobyt v zařízení – viz § 29 odst.2 zákona o sociálně-právní ochraně dítěte. Pracovnice OPD ale často vůbec nemají s rodinou dítěte kontakt a nemohou proto řádně posoudit, zda důvody pro další pobyt dítěte v zařízení trvají. O tom, že by pracovnice OPD spolupracovaly s rodiči na možném návratu dítěte a že by se pokoušely sanovat původní rodinu, lze však v současných podmínkách vážně pochybovat.

5.3.7. V koncepci činnosti MŠMT a MPSV dosud chybí programy na podporu rodičovství a dobré rodiny ve státním i nestátním sektoru, chybí institut profesionálních pěstounských rodin ke krátkodobým diagnostickým pobytům i dlouhodobým terapeutickým pobytům, který by respektoval právo dítěte vyrůstat v rodině a pravděpodobně by omezil i sekundární poškození dětí. Současná právní úprava, stejně jako návrh zákona o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, nadále podporují ústavní, resp. institucionální péči, která by při dobré sociální práci a správném rozhodování soudů mohla být nahrazena výchovou v pěstounské rodině popř. dětských domovech rodinného typu.

5.3.8. Jedním z největších problémů nadále zůstává bytová situace dětí po skončení pobytu v dětském domově či pěstounské rodině. Situaci jen částečně řeší domy na půl cesty, zřizované v naprosté většině nestátními organizacemi; jinak jsou děti, jenž nemají možnost vrátit se k biologické rodině, odkázány na pronájmy, které jsou však v naprosté většině případů mimo jejich finanční možnosti. V této oblasti zatím MPSV ani MMR nenabídlý žádné systémové řešení a mnohdy i obce, které by měly jednotlivé naléhavé případy řešit, je ponechávají bez povšimnutí.

5.4. Náhradní rodinná výchova

5.4.1. Novela zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v části týkající se osvojení velmi výrazně ovlivnila osudy dětí umístěných v dětských domovech. Průzkum provedený jedním zařízením náhradní rodinné výchovy poukázal na to, že nemožnost udělit souhlas s osvojením ihned po porodu zbytečně prodloužila pobyt dětí z průměrného pobytu o délce 17,5 dne v roce 1997 na 68,3 dne v roce 1999, a to v období, které je pro citový a sociální vývoj dítěte klíčový. Novela umožnila biologickým rodičům, aby na své rozhodnutí měli kromě celé doby těhotenství ještě 6 týdnů navíc. Z dosavadní praxe zařízení lze však doložit, že žádná matka, která již před

porodem deklarovala svůj záměr dát dítě k osvojení, tento svůj souhlas neodvolala. Zbytečné prodlevy přitom mají negativní dopad především na dítě.

5.4.2. Ještě problematičtější je ta část novely zákona o rodině, která se dotýká tzv. šestiměsíčního nezájmu. Z původního relativně krátkého pobytu dítěte v jednom z ústavů náhradní rodinné výchovy se stává pobyt dlouhodobý (v roce 1997 u nezájmu průměrně 261,5 dní, v roce 1999 již 655,1 dne), který má bezesporu výrazně negativní dopad na duševní a citový vývoj dítěte. Zákon tak opět poskytuje biologickým rodičům neodůvodněnou možnost, aby během několikanásobně prodlouženého půlročního nezájmu mohli před soudem obhajovat svůj postoj k dítěti, který již jednoznačně projevili. Soudy se snaží, aby jednání byla nařízena a rozhodnuta v co nejkratší době. Přesto dochází k zbytečné prodlevě a děti na rozhodnutí kompetentních orgánů čekají v ústavu. MSp přešetřilo postupy soudů v řízení o návrzích na vydání rozhodnutí o kvalifikovaném nezájmu rodičů o dítě umístěné v konkrétním zařízení, přičemž v prověřovaných opatrovnických věcech nebyla zjištěna pochybení rozhodujících soudů, která by negativně ovlivnila délku soudního řízení. Lze proto konstatovat, že hlavním důvodem zbytečného prodloužení pobytů dětí v ústavu je nevhodná zákonná úprava, kterou je nutno urychleně změnit, neboť je příčinou nenapravitelných škod na psychice těchto dětí.

5.4.3. Ve věci svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy, se svěřením dítěte souhlasí a vyžaduje-li to zájem dítěte podle ustanovení § 45 zákona č. 94/1996 Sb., o rodině nedošlo k žádné změně. Doba pobytu kojenců v ústavech se nadále prodlužuje a soudy zmiňované ustanovení dostatečně nevyužívají.

5.4.4. Dne 1. června 2000 vstoupila pro Českou republiku v platnost Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která poskytuje legální rámec pro realizaci mezinárodních adopcí. Orgánem zprostředkujícím mezinárodní osvojení byl určen Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně, který je podřízen MPSV. V současné době tento orgán navázal velmi dobrou spolupráci s Adopčním centrem, které je pověřenou organizací pro zprostředkování mezinárodního osvojení v Dánsku, kam bylo v roce 2000 osvojeno 16 dětí, jedno dítě bylo osvojeno do Rakouska a v současné době probíhají jednání o osvojení dalšího dítěte do Francie. Zatím se nevyskytl případ adopce ze zahraničí do ČR.

5.5. Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí

5.5.1. Novela zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, směřuje v ustanovení § 28 odst.1 písm.e) k zabránění tělesným trestům dětí ponižujícím lidskou důstojnost. Skutková podstata tohoto přestupku však postihuje pouze takové tresty, které úmyslně ponižují lidskou důstojnost dítěte (*kdo v úmyslu ponížit lidskou důstojnost nezletilého dítěte použije vůči němu nepřiměřeného opatření*). Tento úmysl je však těžko prokazatelný, což může vést k faktické neúčinnosti tohoto ustanovení.

5.5.2. Význam nestátních institucí jako jsou linky důvěry, krizová centra a obdobné stále trvá, interpersonální týmy poskytují krizovou intervenci a výrazně přispívají ke včasné detekci.

5.6. Sexuální vykořisťování a sexuální zneužívání

5.6.1. V návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, byl závazným pokynem policejního prezidenta č.179/2000 novelizován interní předpis upravující práci na úseku mládeže, kterým se upravuje systém práce a postupy příslušníků policie při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži. MV navíc v roce 2000 vypracovalo Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, který vláda schválila usnesením č. 698 ze dne 12. července 2000 spolu s kontrolními mechanismy plnění opatření obsažených v Národním plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí ve formě periodického předkládání zpráv vládě, přičemž první zprávu bylo uloženo zpracovat a předložit ministru vnitra a předsedovi Republikového výboru pro prevenci kriminality ve spolupráci s 1. místopředsedou vlády a ministrem práce a sociálních věcí a ministry zdravotnictví, spravedlnosti a školství, mládeže a tělovýchovy do 30. června 2002.

5.6.2. K ochraně dětí před komerčně zaměřeným sexuálním zneužíváním by mělo také přispět přistoupení k úmluvě Mezinárodní organizace práce č. 182 o zákazu a okamžitém odstranění nejhorších forem dětské práce. Vláda svým usnesením č. 395 ze dne 19. dubna 2000 vyslovila souhlas s podpisem a následnou ratifikací Úmluvy č. 182. Úmluva definuje nejhorší formy dětské práce, mezi něž patří i užívání, získávání nebo nabízení dětí k prostituci, k výrobě pornografie nebo pro pornografická představení a zavazuje státy k vytvoření tzv. akčního programu, který by měl obsahovat opatření směřující k odstranění nejhorších forem dětské práce.

5.6.3. Zlepšení ochrany dětí před těmito jevy by měla zaručit i ratifikace Haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Jejím cílem je zajištění mezinárodních adopcí v souladu s požadavky stanovenými Úmluvou o právech dítěte a vytvoření systému spolupráce mezi smluvními státy, čímž by se mělo předejít únosům dětí a obchodování s nimi.

5.6.4. Růžová linka a další nestátní organizace se nadále angažují v pomoci sexuálně zneužívaným dětem mj. organizováním odborných výcviků. Zde je také nutno znovu upozornit na častou sekundární poškozování a týrání dítěte, které je často pod záminkou ochrany před dalším zneužíváním umístěno do ústavu, zatímco zneuživatel se volně pohybuje na svobodě. To pak spolu s narušením emocionální sounáležitosti s rodinou vede k dalšímu poškození dítěte, které se s traumatem vyrovnává např. za pomoci drog apod. Zde je nutné nadále a intenzivněji podporovat prevenci a soustavnou sociální práci s rodinou.

5.6.5. Při povinném zavádění internetu do škol je třeba najít také finanční prostředky na zakoupení programů umožňujících zamezení přístupu dětí na rizikové stránky šířící pornografii nebo nabídky sexuálních aktivit a podobně.

5.7.Vzdělávání

5.7.1. V zájmu předcházení školní neúspěšnosti dětí zejména ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí (zvláště romských dětí) jsou nadále experimentálně podle ustanovení § 58 písm. a) zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (dále jen "školský zákon") otevírány přípravné třídy při základních školách a zvláštních školách a také výjimečně při mateřských školách (viz 6.2.4.).

5.7.2. Návrh nového školského zákona počítá se samostatnou úpravou ochrany práv dětí, žáků, resp. jejich zákonných zástupců, přičemž budou respektována všechna ustanovení

závazných nadnárodních a mezinárodních dokumentů, jimiž je ČR vázána²². Zákon bude upravovat i práva a povinnosti škol a školských zařízení, žáků, resp. jejich zákonných zástupců jasnou deklarací zejména zaručením práva na bezplatné vzdělání v základních a středních školách zřizovaných státem, práva na náboženskou výchovu v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem, zaručením stejných práv všem bez rozdílu pohlaví. Zároveň bude tento zákon obsahovat ustanovení o zákazu všech forem jakékoli diskriminace a ochraně a respektování práv a důstojnosti každého dítěte/žáka/studenta bez rozdílu pohlaví.

5.8. Dětská práce

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 28 odst. 1 písm. g) uvádí, že osoba, která zneužívá nezletilé dítě k fyzickým pracím nepřiměřeným jeho věku a stupni jeho tělesného a rozumového vývoje, spáchá přestupek, za nějž lze uložit pokutu až do výše 10 000 Kč. Toto ustanovení by mělo zabraňovat např. nepřiměřenému využívání dětí ze strany jejich rodičů, jak je někdy v tzv. rodinných firmách zvykem.

5.9. Kvazidelikvence

Ani v roce 2000 se nepodařilo změnit stav, popisovaný již ve Zprávě o stavu lidských práv za rok 1999: nezletilí od 12 do 15 let věku mohou být souzeni v občanskoprávním řízení, pokud se dopustí činu jinak trestného, za který by bylo možno podle trestního zákona uložit výjimečný trest. Nejsou jim však zaručena práva, která obviněným náleží podle trestního řádu. Tento stav je v rozporu s požadavkem čl. 40 Úmluvy o právech dítěte.

5.10. Péče o děti po rozvodu manželství

5.10.1. Nadále trvá stav, kdy ženy-matky jsou v soudních věcech péče o nezletilé děti zvýhodňovány. Matkám bývá svěřováno dítě do péče téměř vždy, a to i za okolností pro dítě nevyhovujících. Dlouhodobé statistické údaje vykazují prakticky neměnný poměr, kdy v 92% rozhodnutí o výchově jsou děti svěřeny matkám, v 6% otcům a ve zbytku jiným osobám. Změna uvažování a rozhodování soudů a ostatních příslušných orgánů zřejmě bude vyžadovat delší období. Platná právní úprava dává těmto orgánům možnosti, jak zajistit dítěti styk s oběma rodiči, zejména pak s otcem, který bývá v těchto případech o styk s dítětem připraven. Přitom se jednání matky stává mařením výkonu úředního rozhodnutí podle trestního zákona.

5.10.2. Některé nestátní organizace poukazují na to, že soudy také v rozporu se zákonem nezahajují příslušná řízení z moci úřední, pokud tedy otec např. výslovně nepodá návrh na svěřením dítěte do své výchovy, není často ani provedeno dokazování, kdo z rodičů je pro výchovu dítěte vhodnější a tedy v jakém uspořádání jsou práva dítěte lépe chráněna.

²² V tomto ohledu budou naplněny např. Úmluva o právech dítěte, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen apod.

6. Práva menšin

6.1. Národnostní menšiny obecně

6.1.1. Obecnými otázkami práv národnostních menšin se i v roce 2000 zabývala Rada pro národnosti (dále jen "RpN"), jejíž prioritou byla příprava návrhu zákona o právech příslušníků národnostních menšin. Usnesením č. 597 ze dne 14. června 2000 vláda schválila věcný záměr zákona a v souladu s článkem II tohoto usnesení místopředseda vlády a předseda Legislativní rady vlády zpracoval a předložil návrh paragrafovaného znění zákona. Návrh zákona o právech národnostních menšin schválila vláda usnesením č. 1069 ze dne 1. listopadu 2000. Tento návrh zákona projednala Poslanecká sněmovna v 1. čtení dne 1. prosince 2000 a přikázala ho k projednání výborům petičnímu, ústavně právnímu, pro evropskou integraci (tento výbor návrh zákona projednal 1. února 2001 a usnesením č. 140 doporučil Poslanecké sněmovně, aby návrh schválila), dále výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu a stálé komisi Poslanecké sněmovny pro sdělovací prostředky.

6.1.2. Vláda vyslovila usnesením č. 1029 ze dne 16. října 2000 souhlas s podpisem Evropské charty regionálních či menšinových jazyků; Česká republika Chartu podepsala dne 9. listopadu 2000. Usnesení vlády č. 1029 ukládá v bodě III odst. 2 všem členům vlády a zmocněnci vlády pro lidská práva a předsedovi RpN, aby do 30. června 2001 přezkoumali soulad právních předpisů ve své gesci s Chartou a v případě potřeby přijali příslušná opatření, aby závazky, které vyplynou po vstupu Charty v platnost pro Českou republiku, mohly být v plném rozsahu plněny. Koordinaci postupu řešení jednotlivých tematických okruhů řeší ministerstvo zahraničních věcí ve spolupráci s předsedou RpN.

6.1.3. Dne 12. listopadu 2000 RpN projednala a doporučila poskytnutí dotací ze státního rozpočtu vydavatelům periodického menšinového tisku pro rok 2001 v celkové výši 30 mil. Kč. Finanční částka na dotace vydavatelům tvoří ve státním rozpočtu samostatnou položku v kapitole Všeobecná pokladní správa. V roce 2000 obdrželi dotace vydavatelé těchto menšinových periodik: maďarské (jeden čtvrtletník), německé (dva čtrnáctideníky), polské (jeden obdeník, jeden čtrnáctideník a dva měsíčníky), romské (jeden čtrnáctideník a tři měsíčníky), slovenské (tři měsíčníky) a ukrajinské (jeden čtvrtletník).

6.1.4. Magistrát hlavního města Prahy učinil ve spolupráci se sekretariátem RpN kroky vedoucí ke zřízení Domu národností – multikulturního centra v Praze²³.

6.1.5. Sekretariát RpN spolupracoval v roce 2000 s Českým statistickým úřadem při přípravě informačních letáků o sčítání lidu v roce 2001. Materiály byly vytištěny také v menšinových jazycích (v polštině, v němčině a v romštině) a byly poskytnuty všem redakcím menšinového tisku k publikování.

6.1.6. Dne 12. prosince 2000 rozhodla RpN doporučit zástupce národnostních menšin do Českého fóra pro informační společnost. V souladu se statutem Rady vlády České republiky pro státní informační politiku (usnesení vlády č. 850 ze dne 16. prosince 1998), jakož i s usnesením vlády č. 525 ze dne 31. května 1999, k návrhu státní informační politiky, bude

²³ Vláda usnesením č. 173 ze dne 19. února 2001 o souhlasu s udělením výjimky pro výběrové řízení k převodu nemovitostí ze správy Fondu dětí a mládeže pro účely zřízení Domu národností v Praze, vzala projekt na vědomí a schválila kroky umožňující zřízení Domu národností.

zástupce národnostních menšin prezentovat v tomto orgánu menšinové zájmy v systému státní informační politiky.

6.2. Romové

6.2.1. Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti

6.2.1.1. Na základě usnesení vlády č. 279 ze dne 7. dubna 1999 č. 279/99 měl zmocněnec vlády pro lidská práva a předseda Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity rozpracovat koncepci romské integrace a předložit ji vládě do 31. prosince 1999. Předseda Meziresortní komise vytvořil odbornou skupinu pro rozpracování koncepce. Na jejím konečném návrhu se podíleli pracovníci odboru pro lidská práva Úřadu vlády, romští poradci a asistenti, pracovníci státních orgánů, romští členové Komise a nezávislí odborníci. Koncepce navrhovala zřízení nového ústředního orgánu státní správy - Úřadu pro etnickou rovnost a integraci. Vláda návrh koncepce vrátila předkladateli k dopracování, s tím, že jí bude předložena v několika variantách. Návrh byl takto opětovně předložen vládě, která jej schválila dne 14. června 2000 usnesením č. 599, jako Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti. Vybrala přitom variantu posílení stávajícího poradního orgánu vlády - Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity.

6.2.1.2. V koncepci vláda zdůraznila, že integraci Romů jako etnické menšiny do české společnosti považuje za naléhavou a že do multikulturní společnosti se lze plnohodnotně integrovat při zachování vlastní kultury, tradic, historie a jazyka. Koncepce a jí dané úkoly se budou každoročně aktualizovat. Současný soubor úkolů určených jednotlivým ministrům a zmocněnci pro lidská práva má časový výhled v letech 2000 – 2001 a je převážně analytického charakteru. Na základě analýz by měla být v následujících letech vytvořena nová zadání, jejichž splnění by mělo přispět k plnohodnotnému začlenění Romů do společnosti.

6.2.2. Podpora projektů romské integrace

6.2.2.1. V roce 2000 vláda poprvé vyčlenila ve státním rozpočtu finanční prostředky určené na podporu projektů směřujících k integraci romské komunity, a to ve výši 21 mil. Kč. Rámcové rozdělení těchto prostředků navrhla a schválila na svém zasedání Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity; poté bylo předloženo vládě, která je schválila usnesením ze dne 19. dubna 2000 č. 386. Část těchto finančních prostředků byla využita na program socio-integračního soužití – byly rozděleny podle počtu příslušníků romské národnosti v okrese na okresní úřady, které vyhlásily výběrové řízení na poskytování dotací projektům místního významu. Dále byly tyto prostředky využity na sociálně-výchovný program pro romské děti a mládež. Finanční prostředky byly poskytnuty také na podporu terénních sociálních pracovníků, na podporu romských žáků středních škol, na úpravu hrobů obětí tábora v Letech u Písku (hřbitov Mirovice).

6.2.2.2. Usnesením č. 387 přijatým 19. dubna 2000 schválila vláda rozvojový program projekt komunitního bydlení občanů romské národnosti v městě Brně a zlepšení interetnických vztahů ve společnosti a souhlasila s poskytnutím státní záruky k zajištění splátek úvěru poskytnutého Rozvojovou bankou Rady Evropy ve výši 32,5 mil. Kč a s poskytnutím státní podpory k realizaci projektu ve formě dotace městu Brnu na spolufinancování projektu ve výši 32,5 mil. Kč z rozpočtové kapitoly Ministerstva pro místní rozvoj v letech 2000 a 2001, a

to 12,5 mil. Kč v roce 2000 a 20 mil. Kč v roce 2001. Jde o projekt rekonstrukce a modernizace dvou brněnských nájemních domů. Tento projekt lze označit za průkopnický. Je to poprvé, kdy stát investuje do rekonstrukce bytů v místě zvýšené a zvyšující se koncentrace romského obyvatelstva se záměrem posílit spoluúčasť Romů na lepším bydlení a učinit tak z lokality příklad možného soužití Romů a většinové populace.

6.2.2.3.. Při přípravě koncepce romské integrace se ukázalo, že velká část většinové společnosti, včetně některých pracovníků veřejné správy a volených zástupců samosprávných orgánů, má zkreslené názory na Romy a soužití většinové společnosti s romskou menšinou. Množství názorů ve společnosti je poznamenáno předsudky nebo generalizovanými dílčími zkušenostmi, osobními nebo dokonce pouze tradovanými. Vláda proto přijala dne 11. října 2000 usnesení č. 994, o opatřeních vedoucích k uspořádání celospolečenské a parlamentní diskuse o nápravě vztahů mezi většinovou společností a romskou menšinou. Tímto usnesením uložila ministři školství, mládeže a tělovýchovy, ministři kultury a zmocněnci vlády pro lidská práva úkoly, které mají vést ke zlepšení obrazu Romů a dalších národnostních menšin a cizinců v očích většinové společnosti.

6.2.3. Zaměstnanost Romů

6.2.3.1. V roce 2000 přetrvávala i nadále vysoká nezaměstnanost Romů; většina romských uchazečů o zaměstnání je dlouhodobě nezaměstnaná a patří do skupiny osob obtížně umístitelných na trhu práce. Ministerstvo práce a sociálních věcí vypracovalo Národní akční plán zaměstnanosti na rok 2001, který usiluje o přednostní zaměstnávání kategorie uchazečů o zaměstnání obtížně umístitelných na trhu práce včetně Romů.

6.2.3.2. MV poskytovalo romským uchazečům o práci v policii maximální pomoc pro splnění předepsaných požadavků nutných k přijetí. Vytvořilo specifický systém studia, který je možné rozdělit na nadstandardní (příprava pro občany národnostních menšin k přijetí do služebního poměru k Policii ČR a přípravný pětíměsíční kurz pro příslušníky národnostních menšin – pro již přijaté policisty, kteří jsou příslušníky národnostních menšin a nedosáhli úplného středního vzdělání) a navazující standardní (základní odborná příprava v délce 12 měsíců pro policisty, kteří dosáhli úplného středního vzdělání a dvouleté nástavbové studium oboru „Policejní činnost“ pro policisty, kteří nedosáhli úplného středního vzdělání). Tento program se realizuje na Střední policejní škole MV v Brně. V říjnu 2000 předložilo MV vládě Zprávu o působení romských poradců na okresních úradech, která byla schválena usnesením vlády č. 1052 ze dne 23. října 2000.

6.2.4. Vzdělávání Romů

6.2.4.1. K řešení problému romského vzdělávání bylo ve školním roce 1999/2000 zřízeno 114 přípravných tříd s počtem 1425 dětí, jejichž cílem je předcházet neúspěchům romských a dalších dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, které byly často zbytečně přerazovány do zvláštních škol. Přípravné třídy mají odstranit handicap dětí, které v rodině nebyly dostatečně připravovány na vstup do první třídy a které pak nejsou úspěšné v základním vzdělávání a jsou někdy zařazovány do zvláštní školy. MŠMT vytvořilo odbornou skupinu složenou z učitelů a psychologů, která vyhodnotila přípravné třídy jako nezbytnou součást přípravy dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí na vstup do Základní školy. Napadnutelná je však skutečnost, že se velká část (přibližně jedna třetina) přípravných ročníků zřizuje přímo při zvláštních školách. MŠMT zatím nedisponuje žádnými údaji o úspěšnosti absolventů přípravných tříd, resp. vlivu této přípravy na jejich výsledky v první

třídě. Tyto přípravné ročníky jsou nadále otevírány pouze experimentálně a jejich zřizování není upraveno žádným právním předpisem.

6.2.4.2. Významným krokem, který má omezit zařazování romských dětí do zvláštních škol, je standardizace nového testu WISK-III-UK, který je méně kulturně závislý než dosud užívané testy. V pedagogicko-psychologických poradnách byla vyškolená skupina psychologů k šetření dětí z odlišného kulturního prostředí formou pěti celodenních seminářů zaměřených na testování a vyhodnocování výsledků testů romských dětí. Metodická příručka k použití a vyhodnocení testu byla již na konci roku 2000 připravena.

6.2.4.3. Na základě ustanovení § 60 školského zákona může základní škola nebo střední škola organizovat kurzy pro získání základního vzdělání. V souladu s Metodickým pokynem k doplnění vzdělání poskytovaného základní školou pro absolventy zvláštních škol vydaného MŠMT v roce 1995 mohou tyto kurzy navštěvovat i absolventi zvláštních škol. Možnost doplnění základního vzdělání na úrovni základní školy a zvláštní školy je pro občany s těžším zdravotním postižením s účinností od 1. září 1998 rozšířena rozhodnutím náměstka ministra školství, mládeže a tělovýchovy o doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou, realizovaným mj. formou kursů pro získání vzdělání poskytovaného pomocnou školou (realizované jako experiment podle ustanovení § 58 písm. a) školského zákona).

6.2.4.4. MŠMT vydalo 25. prosince 2000 metodický pokyn, podle kterého bude funkce romských asistentů zřizována ve školách a školských zařízeních, tedy i v mateřských školách (a do budoucna i v dětských domovech). Pokyn doporučuje, aby funkci asistenta zastávala osoba dobře znající prostředí, z něhož žáci pocházejí – například asistent z prostředí romské komunity. Ve školách pracuje již 175 asistentů finančně zajištěných školskými úřady a 25 asistentů placených z prostředků úřadů práce nebo Společenství Romů na Moravě.

6.2.4.5. V současné době MŠMT přepracovává osnovy - rámcový vzdělávací program, do kterého začleňuje prvky multikulturní výchovy, a to do výuky všech předmětů. Ve školách s větším počtem žáků pocházejících z menšin bude možno tento program rozšířit.

6.2.5. Podpora romské kultury

6.2.5.1. Na kulturní projekty romské menšiny bylo v roce 2000 poskytnuto 2 455 tisíc Kč, což činí 28% z celkové dotace poskytnuté národnostním menšinám. V roce 2000 byl opět zaznamenán nárůst žádostí romských organizací o granty na podporu kulturních aktivit, což je zřejmě výsledek působení romských poradců na okresních úřadech. Z projektů realizovaných v minulém roce si zaslouží pozornost především světový romský festival Khamoro 2000 a televizní vzdělávací cyklus Amare Roma. Do konce roku 2000 bylo vyrobeno a odvysíláno 16 dílů tohoto cyklu.

6.2.5.2. V roce 2000 se uskutečnila rekonstrukce budovy Muzea romské kultury v Brně (Bratislavská ul. 67). Rekonstrukci umožnilo usnesení vlády č. 790 ze dne 28. července 1999 k průběhu rekonstrukce Muzea romské kultury v Brně, jímž vláda vyslovila souhlas s tím, aby nevyčerpané finanční prostředky z celkové částky ve výši 34 905 tisíc Kč na rekonstrukci muzea byly zapracovány do návrhu státního rozpočtu kapitoly Ministerstva kultury na rok 2000. V roce 2000 poskytlo Ministerstvo kultury na jeho činnost dotaci ve výši 1 750 tisíc Kč. Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity vyčlenila dále 210 tisíc Kč na vytvoření vzdělávacího a volno-časového centra pro romské děti (centrum zahájilo činnost v zrekonstruované budově již v závěru roku 2000).

7. Cizinci

7.1. Nový zákon o pobytu cizinců na území ČR

7.1.1. Dnem 1. ledna 2000 nabyl účinnosti zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů. Tento zákon nahradil předchozí právní úpravu vstupu a pobytu cizinců (zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území České a Slovenské federativní republiky). Cílem zákona bylo reagovat na celkovou změnu podmínek na úseku vstupu a pobytu cizinců na území ČR a zohlednit předpisy platné ve státech Evropské unie a Schengenské dohody.

7.1.2. Zavedení zákona do praxe však doprovázely značné obtíže a zmatky. Na této situaci se nemalou měrou podílela nedostatečná legisvakance, neboť zákon byl schválen dne 30. listopadu 1999, publikován ve Sbírce zákonů dne 23. prosince 1999 a účinnosti nabyl dnem 1. ledna 2000. Výsledkem byla malá připravenost státní správy na provádění zákona. Tato situace přivodila velké problémy i mnoha cizincům, kteří se nemohli včas o změně podmínek dovědět, a často se dostali do neřešitelných situací.

7.1.3. Některé problémy, které doprovázely zákon od počátku jeho účinnosti, byly tak závažného charakteru z hlediska principů ochrany základních lidských práv a svobod, že již 18. února 2000 doporučila RLP vládě, aby uložila ministru vnitra předložit návrh novely předmětného zákona. Některými negativními důsledky souvisejícími s aplikací zákona č. 326/1999 Sb. se z podnětu RLP následně zabývala i vláda. Usnesením ze dne 22. března 2000 č. 295 uložila vláda ministru vnitra, aby ve spolupráci s ministrem zahraničních věcí a ministrem práce a sociálních věcí zvážil dopady spojené s aplikací některých ustanovení zákona č. 326/1999 Sb. a předložil vládě návrh novely citovaného zákona do 30. 6. 2000.

7.1.4. Mezi nejzávažnější problémy nového zákona patřila výrazně restriktivní a selektivní úprava povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny, jež závažným způsobem porušovala práva dětí vyplývající z Úmluvy o právech dítěte. Kromě neúměrných zásahů do soukromého a rodinného života nová úprava způsobila i to, že děti cizinců s povoleným trvalým pobytem na území ČR nemají nárok na udělení povolení k trvalému pobytu od narození, a tedy ani nárok na veřejné zdravotní pojištění; lze je pojistit pouze smluvně. Návrh novely tento problém, pokud jde o děti cizinců s trvalým pobytem, řeší.

7.1.5. Podle čl. 24 Úmluvy o právech dítěte státy uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Úmluva o právech dítěte v této souvislosti ukládá, aby činily potřebná opatření k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti. Většina cizinců žijících na území ČR zde totiž žije na základě přechodného pobytu na tzv. dlouhodobá víza, která se udělují obvykle na rok a poté si je cizinci opakovaně vždy o rok prodlužují. Jejich děti, ať již narozené v ČR, či v zahraničí, rovněž nejsou pojištěny v systému veřejného zdravotního pojištění. Mohou být pojištěny smluvně, záleží však na příslušné pojišťovně, zda je pojistí či ne, protože v této souvislosti vystupuje jako soukromoprávní subjekt. V těchto případech tedy nemají děti zpravidla přístup ke zdravotnímu pojištění od narození, a uzavření pojistky je vždy závislé na jejich zdravotním stavu. Tuto situaci nelze z hlediska Úmluvy považovat za vyhovující. Problém je nutné řešit například novelizací zákona o veřejném zdravotním pojištění tak, aby děti pobývající v ČR přechodně na dlouhodobá víza byly pojištěny v

systému veřejného zdravotního pojištění či jinou formou, která by jim zajistila plný a neomezený přístup k zdravotní péči.

7.1.6. Nepřiměřené zásahy do soukromého a rodinného života v ČR pobývajících cizinců vyvolala i ustanovení, podle nichž byla výrazně omezena možnost podat žádost o povolení k pobytu z území ČR. Tato úprava neumožňuje cizinci žádost z území ČR podat, s určitými výjimkami, ani v případě, kdy žádá o změnu druhu či účelu pobytu. Za stejný zásah do soukromého a rodinného života lze považovat i ustanovení, podle nichž je možné pouze taxativně stanovenými způsoby kasuistického charakteru prokázat, že cizinec má prostředky k pobytu na území ČR. Toto prokázání prostředků se přitom vztahuje i na cizince, kteří pouze žádají o prodloužení průkazu o povolení k pobytu.

7.1.7. Stejnou neúměrností se vyznačuje i sankce za nedodržení lhůty k podání žádosti o prodloužení průkazu povolení k pobytu, spočívající ve zrušení povolení a následné povinnosti policie stanovit lhůtu k vycestování. Pokud cizinec ve stanovené lhůtě nevycestuje, je tato skutečnost důvodem pro uložení správního vyhoštění. Úprava neumožňuje brát ohled na přiměřenost důsledků těchto sankcí do soukromého a rodinného života cizince. Cizinec totiž není oprávněn požádat o povolení k pobytu po lhůtě, pokud ji zmeškal vlastní vinou, a pravomoc policie prodloužit povolení po lhůtě z moci úřední upravena není. Na základě pouhého opomenutí včas požádat o prodloužení platnosti průkazu, které je kvalifikováno v zákoně jako přestupek, by tak mohl být zrušen pobyt i cizinci, který se na území ČR narodil, má zde manžela/manželku, děti i zaměstnání. Tato sankce je zjevně nepřiměřená a není odůvodněna žádným legitimním účelem; lze ji - s jistou nadsázkou - přirovnat k situaci, kdy by občan s neplatným občanským průkazem bylo zrušeno občanství. Navržená novelizace bohužel tento zásadní nedostatek zákona o pobytu cizinců zachovává.

7.1.8. Nedůvodně restriktivní je i ustanovení zákona, které vylučuje, aby se doba, kterou cizinec pobýval na území ČR před 1. lednem 2000 započítávala do doby (8, resp. 10 let), po jejímž uplynutí si cizinec může podat žádost o povolení k trvalému pobytu. Toto ustanovení výrazně ohrožuje právní jistoty cizinců, kteří již v ČR řadu let žijí, neboť je staví na roveň těm, kdo právě přicházejí, a vyvolává odůvodněnou obavu, že ČR může kdykoli rozhodnout započítat dobu od jakéhokoli jiného data.

7.1.9. Přestože návrh novely zákona o pobytu cizinců, který vláda projednala a schválila usnesením č. 747 ze dne 26. července 2000, uvedené nedostatky (s výjimkou uvedenou v bodě 7.1.7) řeší, nelze přehlížet, že zákon byl po celý rok 2000 aplikován ve své stávající podobě. Jeví se proto jako nezbytné přijmout dočasná opatření k řešení situace těch cizinců, kteří se v důsledku aplikace sporných ustanovení zákona dostali do zvláště obtížné situace.

7. 2. Některé problémy aplikační praxe

7.2.1. Některé vážné a přetrvávající problémy aplikační praxe nejsou bezprostředně spjaty s novým zákonem o pobytu cizinců, ale jsou obecnější povahy. V první řadě lze zmínit praxi vylučování odkladného účinku odvolání podle §55 odst. 2 správního řádu v případech rozhodnutí o zastavení řízení o prodloužení doby platnosti víza k pobytu nad 90 dnů a doby pobytu na toto vízum. Ačkoli lze takto postupovat pouze tehdy, jedná-li se o naléhavý obecný zájem a jsou-li splněny další náležitosti dle správního řádu, podle poznatků nevládních organizací spatřovaly orgány cizinecké policie takový naléhavý obecný zájem již v pouhé skutečnosti, že cizinec nemůže pobývat na území bez víza (ačkoliv by právě odkladný účinek odvolání tento následek vyloučil).

7.2.2. Vážným problémem zůstává nízká úroveň jednání s cizinci na úřadovnách cizinecké policie. Touto záležitostí se zabývala i RLP, která se 6. prosince 2000 obrátila na ministra vnitra s podnětem, aby přijal opatření ke sjednání nápravy. Zásadní nedostatky spočívají jak v častém nerespektování právních předpisů (vedle výše uvedeného případu je to např. odmítání přijetí podání, která jsou označena za neúplná), tak ve špatném systému a rozsahu poskytování informací cizincům a často i v nevhodném, nekompetentním, přehlíživém a arogantním jednání některých úředníků. Na neutěšený stav poukázali ve sdělovacích prostředcích i někteří zahraniční žurnalisté, kteří se s takovým postupem osobně setkali. Zveřejněné stížnosti jsou však jen špičkou ledovce; většina postižených cizinců si na své často traumatizující zkušenosti nestěžuje z obav, aby se nedostali do ještě větších potíží. Poznatky a zkušenosti pracovníků nevládních organizací, mj. i některých členů RLP, však potvrzují, že jde o naléhavý a hluboce zakořeněný systémový problém, na jehož odstranění je nutno pracovat²⁴.

7. 3. Politická práva cizinců, možnost účasti na veřejném životě

7.3.1. V roce 2000 na tomto úseku nedošlo k žádným změnám. Současná právní úprava nadále neumožňuje cizincům účastnit se voleb na místní úrovni. Novela zákona č. 152/1994 Sb., o volbách do zastupitelstev v obcích, ve znění zákona č. 247/1995 Sb., byla Senátem PČR spolu s pozměňovacími návrhy vrácena zpět Poslanecké sněmovně PČR. Tato novela přiznává volební právo i státnímu občanu jiného státu, je-li v den voleb hlášen k trvalému pobytu v obci a pokud mu právo volit přiznává mezinárodní úmluva, jíž je ČR vázána. Ačkoli novela naplní požadavky přistoupení k EU tím, že občanům EU vytvoří zákonné podmínky pro účast v obecních volbách, není tato úprava dostatečná. Pro vyloučení dalších cizinců s trvalým pobytem z tohoto práva nejsou žádné podstatné důvody. Naopak, rozšíření volebního práva by bylo přispěvkem k naplňování politiky integrace právoplatně usazených cizinců do společnosti.

7.3.2. Krokem, který má podpořit účast cizinců na veřejném životě a zejména jejich zapojení do diskuse o otázkách, které se jich týkají, je požadavek zřizování poradních orgánů pro otázky integrace cizinců, který je obsažen v usnesení vlády ze dne 13. prosince 1999 č. 1315, o postupu realizace zásad koncepce integrace cizinců na území ČR a pokračování příprav a realizace této koncepce v roce 2000. Takové orgány mají být ustaveny do 31. května 2001 na úrovni okresů a současně má být připravena jejich transformace do poradních orgánů krajů.

7. 4. Cizinci v trestním řízení, vyhošťovací a vydávací vazba

7.4.1. Problémy spojené s postavením cizinců v trestním řízení, oblasti vydávací a vyhošťovací vazby přetrvávají v některých případech v délce omezení osobní svobody. U vydávací vazby jsou tyto problémy řešeny vládním návrhem novely trestního řádu, kde je stanoven časový limit pro omezení osobní svobody předběžnou vydávací vazbou tak, že v rámci této 40denní lhůty bude nutno doručit extradiční materiály, jinak bude nutno propustit osobu na svobodu. V dosud platném trestním řádu však délka vydávací vazby není vůbec omezena a v praxi se ojediněle vyskytují i případy, kdy cizinec stráví ve vydávací vazbě více než jeden rok.

²⁴ V průběhu roku 2000 byla v oblasti poskytování informací cizincům přijata útvary cizinecké policie některá dílčí opatření

7.4.2. Vyhošťovací vazby se nadále v některých případech prodlužují v důsledku administrativních překážek, kdy cizinci, kteří mají být na základě rozhodnutí soudu vyhoštěni, nemají potřebné doklady, aby mohla cizinecká policie trest vykonat.

7.5. Sociální a hospodářská práva cizinců

7.5.1. Vážný problém představuje vyjasnění a zajištění minimálních sociálních práv cizinců, kterým bylo uděleno vízum za účelem strpění. Protože jde o téma, které spadá převážně do úseku poskytování tzv. „jiné mezinárodní ochrany“ cizincům (vedle azylu), pojednává zpráva o tomto problému v následující kapitole. V této souvislosti je však nutno připomenout, že vláda usnesením ze dne 14. června 2000 č. 612 uložila ministru práce a sociálních věcí posoudit možnost zaměstnávání cizinců, kterým bylo uděleno vízum za účelem strpění podle ustanovení § 35 odst. 1 zákona č. 326/1999 Sb., a následně přijmout potřebná opatření. Oficiální informace o těchto opatřeních není k dispozici, ač z jednacího řádu vlády lze dovodit, že vlastní opatření měla být přijata do 30 dnů po přijetí usnesení.

7.5.2. Zpráva o stavu lidských práv za rok 1999 konstatovala, že vážným problémem je nelegální zaměstnávání a podnikání cizinců, které je provázeno porušováním předpisů pracovněprávních, daňových, o platbě zákonných pojištění, o bezpečnosti práce, o mzdě a o ochraně zdraví ze strany zaměstnavatelů i cizinců. Situace na tomto úseku zůstala v roce 2000 v zásadě nezměněna. Koncem roku 2000 byl v souvislosti s usnesením vlády č. 1044 ze dne 23. října 2000 (konkretizováno v bodě 6 harmonogramu opatření vyplývajících z aktualizované Koncepce boje proti organizovanému zločinu) zřízen meziresortní orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, který bude koordinovat činnost příslušných institucí, provádět dílčí legislativní kroky k řešení nelegální práce a vytvářet koncepci řešení tohoto problému.

7.6. Nezákonná migrace

7.6.1. V průběhu roku 2000 překročilo nelegálním způsobem státní hranice ČR nebo se o to prokazatelně pokusilo 32 720 osob, z toho 30 761 cizinců ze 115 zemí světa. Počet cizinců zadržených v souvislosti s nedovoleným způsobem překročení státních hranic ČR v roce 2000 v zásadě odpovídá počtu cizinců zadržených v roce 1999.

7.6.2. Hlavní trasa nelegální migrace přes ČR i v roce 2000 směřovala z jižní Moravy na sever Čech ke státní hranici se spolkovou zemí Sasko. Trvale převažuje počet migrantů zadržených při nelegálním přechodu státních hranic ve směru z území ČR nad počtem zadržených ve směru do republiky. Pro většinu nelegálních migrantů zůstává Česká republika nadále tranzitní zemí.

7.6.3. Podle názoru MV není Česká republika cílovou zemí ani pro mnoho žadatelů o azyl. Dokládá to tím, že velký nárůst žádostí v roce 2000 doprovází vysoký počet svévolných odchodů těchto cizinců z uprchlických táborů a opakované pokusy žadatelů o nelegální přechod státních hranic z ČR do zemí EU. MV poukazuje rovněž na to, že někteří cizinci využívají azylovou proceduru k tomu, aby se vyhnuli realizaci správního vyhoštění. Podle poznatků nestátních organizací²⁵ pracujících se žadateli o azyl se však někteří žadatelé pokoušejí o nelegální přechod hranic až po řadě měsíců nebo po několika letech, až po zamítnutí svých žádostí o azyl a po vynaložení úsilí o studium češtiny apod. Jde tedy o osoby, které se snaží, aby pro ně ČR cílovou zemí byla.

²⁵ Zejména Poradny pro uprchlíky Českého helsinského výboru.

7.6.4. V roce 2000 evidovaly útvary cizinecké policie 22 355 cizinců, kteří byli odhaleni při neoprávněném pobytu na území ČR. Celkový počet cizinců nelegálně pobývajících na území ČR však nelze přesně určit.

7.7. Zákazy pobytu, správní vyhoštění, zajištění cizince a realizace trestu vyhoštění

7.7.1. Problematika zajištění cizinců před správním vyhoštěním je podrobně rozpracována v Hlavě XI - Zajištění cizince a Hlavě XII - Zařízení zákona č. 326/1999 Sb. Zákon stanovuje práva a povinnosti cizinců v zařízení zajištěných, jakož i povinnosti a oprávnění policie.

7.7.2. V roce 2000 pokračovalo MV v nezbytných krocích k tomu, aby cizinci byli zadržováni ve speciálních, k tomu účelu určených střediscích (záchytná zařízení Balková a Poštorná – viz 3.6.2.), a nikoli např. v policejních celách. V roce 2000 vydaly orgány cizinecké policie 10091 rozhodnutí o správním vyhoštění; z tohoto počtu bylo 1065 realizováno přímou dopravou cizinců na hraniční přechod.

7.7.3. Kladně lze hodnotit oprávnění cizince podat návrh na zahájení řízení, v němž o zákonnosti zajištění rozhodne soud. Doba zajištění nesmí překročit 180 dnů a o zajištění cizince za účelem správního vyhoštění vyrozumí policie diplomatickou misi nebo konzulární úřad příslušného státu, pokud má sídlo na našem území a pokud o to cizinec požádá, nestanoví-li jinak mezinárodní smlouva. Policie je dále povinna po celou dobu zajištění cizince zkoumat, zda důvody zajištění trvají. Zajištění musí být bez odkladu ukončeno po zániku důvodu nebo rozhodne-li tak soud.

7.7.4. Pozitivně se do dodržování lidských práv promítá ustanovení cizineckého zákona, upravující technické podmínky a režim zařízení, kde jsou cizinci umístováni pro účely realizace správního vyhoštění nebo předání podle mezinárodní smlouvy.

7.7.5. V roce 2000 cizinecká policie zabezpečovala též realizaci soudního výkonu trestu vyhoštění v souladu s platnou právní úpravou obsaženou v trestním řádu; takto bylo vyhoštěno celkem 1242 cizinců.

7.7.6. V souvislosti s demonstracemi proti MMF a SB (viz též 2.6.5.) byl značný počet cizinců, s nimiž bylo zahájeno přestupkové řízení, umístěn v záchytném zařízení v Balkové a poté jim byl ukončen pobyt. Hromadné využití institutu ukončení pobytu bylo jednoduchým opatřením, které předešlo dokazování a přezkoumávání rovněž hromadně (blanketně) uváděného údajného přestupku, jímž měla být podle pokutových bloků těchto cizinců „účast na demonstracích proti MMF a SB“. Je zřejmé, že sama účast na demonstracích, byť při nich došlo k násilnostem, nemůže být přestupkem, a následné hromadné využití institutu ukončení pobytu je z právního hlediska velmi sporné.

7.8. Integrace cizinců

7.8.1. Česká republika usiluje již několik let o vytvoření aktivní politiky zaměřené na začlenění dlouhodobě usdlých cizinců do české společnosti. Základem politiky vlády je její usnesení ze dne 7. července 1999 č. 689, o Zásadách koncepce integrace cizinců na území ČR a o přípravě a realizaci této koncepce. Cílem politiky vlády je vytvořit právní i faktické podmínky pro ochranu právoplatně usazených cizinců a jejich politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv a zajistit podmínky pro realizaci projektů na podporu integrace cizinců v praxi. Jedním z východisek politiky státu je přitom teze, že postavení právoplatně

usazených cizinců se má co nejvíce přiblížit postavení státních občanů, a že je proto nutné postupně odstraňovat všechna neodůvodněná znevýhodnění cizinců vůči občanům²⁶.

7.8.2. Z přijatých zásad vzešlo usnesení vlády ze dne 13. prosince 1999 č. 1315, o postupu realizace zásad koncepce integrace cizinců na území ČR a pokračování příprav a realizace této koncepce v roce 2000. Toto usnesení schválilo rovněž uvolnění částky 13 900 tisíc Kč, určené pro plnění úkolů spojených s realizací zásad koncepce integrace v roce 2000. Z této částky bylo čerpáno cca 3000 tis. Kč a to zejména na podporu integračních projektů na centrální, regionální i místní úrovni nebo ve vztahu k jednotlivým komunitám cizinců. Za část prostředků byly zaplacený odborné studie k problematice integrace cizinců na území ČR.

7.8.3. V roce 2000 pokračovala v činnosti Komise ministra vnitra pro přípravu a realizaci politiky vlády ČR v oblasti integrace cizinců a rozvoje vztahů mezi komunitami. Dne 11. prosince 2000 přijala vláda usnesení č. 1266, kterým vzala na vědomí informaci o realizaci zásad koncepce integrace cizinců a schválila koncepci integrace cizinců; na jejímž vypracování se Komise ministra vnitra výrazně podílela. Vláda tímto usnesením zároveň schválila uvolnění částky 20 mil. Kč na zajištění úkolů spojených s koordinací, se zaváděním a realizací koncepce integrace cizinců pro rok 2001. Materiál mapuje současnou situaci postavení cizinců, včetně určení oblastí, kde veřejná správa nemá dostatek informací o skutečném stavu (např. oblast bydlení cizinců) a vytyčuje konkrétní úkoly a dlouhodobé směry pro práci státních orgánů i pro zaměření jejich spolupráce s nevládními organizacemi a akademickou obcí. Za základní nedostatek, který je třeba při dalším vytváření aktivní politiky integrace cizinců překonat, označuje dosavadní nejednotný přístup jednotlivých resortů k této problematice a chybějící koordinaci na tomto úseku.

8. Uprchlíci a jiné osoby, které potřebují mezinárodní ochranu

8.1. Změny právní úpravy poskytování azylu v ČR

8.1.1. Dnem 1. ledna 2000 nabyl účinnosti zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů (zákon o azylu). Tato norma je s výjimkou otázky nezávislé odvolací instance v souladu se stávajícími předpisy Evropské unie a zohledňuje praxi členských zemí EU. V nejbližších letech se ovšem očekává přijetí nových směrnic EU týkajících se uprchlíků a souvisejících otázek, např. poskytování tzv. doplňující ochrany či sjednocování rodin; na tyto změny bude nutné reagovat také v právní rovině.

8.1.2. Nový zákon přinesl určitou liberalizaci podmínek pro žadatele o azyl. Žadatelé již nejsou povinni pobývat po celou dobu řízení v azylových zařízeních a k jejich opuštění nepotřebují souhlas MV. Po provedení identifikace, lékařského vyšetření a ukončení karantény může žadatel odejít z azylového zařízení, přihlásit se k pobytu mimo ně a požádat MV o finanční příspěvek. Zákon též nově upravuje postavení osob, které podaly žalobu proti negativnímu rozhodnutí MV. Jde o institut strpění (podle azylového zákona), v jehož rámci zajišťuje MV ubytování osobám, které si ho nemohou zajistit samy; tyto cizinci mohou rovněž požádat o finanční příspěvek.

²⁶ Řada ustanovení zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, však byla s těmito principy ve zjevném rozporu (zejména nezapočítávání doby pobytu před nabytím účinnosti zákona do doby vyžadované k žádosti o trvalý pobyt – viz 7.1.8.).

8.1.3. Zákon oproti předchozí právní úpravě rozšiřuje okruh osob, jimž může být udělen azyl za účelem sloučení rodiny, a znovu zavádí institut azylu z humanitárních důvodů. Nově upravuje i otázku poskytování bezplatné právní pomoci žadatelům o azyl tak, že stanoví podmínky pro uzavření smlouvy o příspěvku k úhradě nákladů spojených s poskytováním právní pomoci mezi MV a fyzickou nebo právnickou osobou zabývající se bezplatným poskytováním takové pomoci. Podle platného znění zákona o zaměstnanosti se navíc od žadatelů o azyl nevyžaduje od 1. října 1999 povolení k zaměstnání.

8.1.4. Nové problémy přinesla i aplikační praxe po vstupu zákona v účinnost. Proto MV přistoupilo ke zpracování novely zákona o azylu; tento návrh byl předložen vládě dne 4. prosince 2000. Novelizace směřuje ke zrychlení azylového řízení v případech, kdy je zřejmé, že na důvody uváděné žadateli se nevztahuje Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951. Návrh rovněž upřesňuje práva a povinnosti cizinců, kteří o azyl žádají v době výkonu vazby či trestu odnětí svobody nebo cizinců zajištěných za účelem správního vyhoštění a řízení na letišti. Upravuje i situaci nezletilých osob bez doprovodu: jestliže v zemi původu nebo ve třetí zemi není pro nezletilého k dispozici přiměřené přijetí a péče, a to podle potřeb jeho věku a stupně samostatnosti, považuje se tato skutečnost za překážku vycestování. Novela také navrhuje řešení problému nezávislé odvolací instance. Rozhodnutí správního orgánu I. stupně mají přezkoumávat v plné jurisdikci krajské soudy, které mohou napadené rozhodnutí nejen potvrdit či zrušit, ale nově také změnit, např. rozhodnout o udělení azylu.

8.1.5. Některá dílčí opatření ke zlepšení situace žadatelů přijaly v roce 2000 i jiné ústřední orgány státní správy; např. ministr školství vydal pokyny pro zajištění kurzů češtiny pro azylanty (tj. uznané uprchlíky) a pokyn k zajištění povinné školní docházky dětí žadatelů o azyl z azylových zařízení.

8.2. Azylová praxe v roce 2000

8.2.1. V roce 2000 pokračoval nárůst počtu žadatelů o udělení azylu, který začal již v říjnu roku 1998. V roce 2000 požádalo o udělení azylu 8 786 cizinců. Oproti roku 1999 (7220 žádostí) vzrostl počet žadatelů o 22 %. Od roku 1990 vstoupilo do řízení o azylu 33 892 osob a žadatelé o azyl z roku 2000 z nich tvoří čtvrtinu (26%).

8.2.2. Již v průběhu roku se projevovala změna v zastoupení žadatelů podle státní příslušnosti od původně vysoce zastoupeného počtu žadatelů z Afghánistánu, Srí Lanky, Indie a dalších zemí Asie směrem k vysokému zastoupení žadatelů z Evropy, zejména ze států bývalého Sovětského svazu. Největší skupinou žadatelů o udělení azylu byli v roce 2000 občané Ukrajiny (13%), Afghánistánu (13%), následují občané Moldavska (9%), Slovenska (8%), Indie a Ruska. Kromě výrazného zvýšení počtu žadatelů z Ukrajiny, Moldavska a Slovenska narostl např. i počet příchozích z Vietnamu – z 34 osob v roce 1999 na 586 osob v roce 2000.

8.2.3. V roce 2000 byl v obou instancích udělen azyl 133 osobám (zejména z Běloruska, Afghánistánu, Arménie a Jugoslávie). K 31. prosinci 2000 žilo v ČR 1192 osob s uděleným azylem. K témuž datu bylo evidováno 5 022 účastníků řízení. Jak již bylo uvedeno, nová právní úprava umožnila žadatelům pobývat po dobu řízení mimo azylová zařízení, s možností požádat o příspěvek na úhradu nákladů s tím spojených. Této možnosti využilo v roce 2000 téměř 3000 žadatelů.

8.2.4. V souvislosti s nárůstem počtu žadatelů o azyl byla zřízena nová azylová zařízení sloužící k ubytování žadatelů, a to pobytová střediska v Seči, Kostelci nad Orlicí, Stráži pod Ralskem, Bruntále, Kašavě, Zbýšově a Havířově. Ve vybraných nově zřízených pobytových střediscích byla ustavena pracoviště odboru azylové a migrační politiky. Zřízeno bylo také pracoviště odboru azylové a migrační politiky na letišti Praha – Ruzyně.

8.2.5. Třetina z celkového počtu žadatelů o azyl projevila úmysl požádat o udělení azylu v záchytných zařízeních pro cizince (Balková, Poštorná). O azyl tedy požádalo asi 72 % z celkového počtu cizinců umístěných v těchto zařízeních, tj. osob, se kterými bylo zahájeno řízení o správním vyhoštění. Podle platné právní úpravy je nutno tyto osoby po projevení úmyslu požádat o udělení azylu převést do přijímacího střediska, které mohou po provedení nezbytných úkonů opustit. Vysoké procento z těchto osob se opakovaně pokouší o ilegální přechod státní hranice. Ve snaze řešit tuto situaci navrhuje MV v novele zákona o azylu vést azylové řízení s těmito osobami přímo v záchytných zařízeních pro cizince bez možnosti toto záchytné zařízení opustit. V roce 2000 projevilo úmysl požádat v ČR o udělení azylu také 502 cizinců umístěných ve věznicích.

8.2.6. V souvislosti s přijetím nového zákona došlo také ke změně poměru mezi vydanými procesními rozhodnutími a rozhodnutími ve věci. Zatímco v roce 1999 opustilo 83% žadatelů řízení ještě před vydáním rozhodnutí meritorního, k 19. lednu 2001 tak učinilo 34% žadatelů, kteří podali žádost v roce 2000. Toto procento není definitivní, ještě se předpokládá jeho mírný růst, ale již dnes je zjevné, že počty svévolných odchodů klesají. Tato skutečnost souvisí pravděpodobně se změnou struktury žadatelů o udělení azylu, neboť došlo k nárůstu počtu žadatelů ze zemí bývalého Sovětského svazu, pro které je Česká republika převážně zemí cílovou. Podle MV je dalším motivem pro vstup do řízení zřejmě i možnost si tímto způsobem legalizovat pobyt na území státu.

8.2.7. V roce 2000 vláda ČR nevyhlásila dočasnou ochranu (dočasné útočiště) pro žádnou skupinu obyvatel.

8.3. Některé problémy z hlediska ochrany lidských práv žadatelů o azyl, uprchlíků a dalších osob

8.3.1. Nestátní neziskové organizace zabývající se pomocí uprchlíkům poukazovaly po vstupu nového zákona o azylu v účinnost na některé dílčí praktické problémy, jako např. nevčasné poskytování finančních příspěvků žadatelům, kteří pobývají mimo azylové zařízení. Ačkoli MV argumentuje tím, že na příspěvky není právní nárok, nelze přehlížet, že průtahy při jejich vyplácení způsobují žadatelům značné potíže. V žádném případě pak tyto někdy neodůvodněné průtahy nejsou dobrou vizitkou státní správy.

8.3.2. Přes uvedené dílčí nedostatky lze konstatovat, že zásadní problémy z hlediska ochrany lidských práv nepřináší samotné azylové řízení, které je i s následným zajištěním žadatelů a uprchlíků v ČR na úrovni srovnatelné s jinými vyspělými zeměmi EU. Vážným problémem naopak zůstává situace cizinců, kteří nesplňují podmínky pro přiznání azylu (a nebyl jim ani udělen azyl z humanitárních důvodů) a kteří se nemohou vrátit do země původu. Postavení těchto cizinců řeší teoreticky zákon o pobytu cizinců, který umožňuje, aby jim bylo uděleno vízum za účelem strpění pobytu. Nestátní organizace však oprávněně poukazují na to, že celkové postavení těchto cizinců je natolik svízelné, že jim neumožňuje vést důstojný život. Úsilí RLP o vyjasnění postavení těchto osob z hlediska možnosti zaměstnání nevedlo k jednoznačnému výsledku. Nevyjasněna zůstává i otázka případného nároku na sociální dávky.

V praxi se cizinci s vízem strpění ocitají v právním vakuu, bez jakýchkoli jistot a perspektiv. Za této situace pro ně může být jediným "řešením" opakované podání azylové žádosti.

8.3.3. Důslednější právní úprava postavení těch cizinců, u nichž existuje důvod poskytování mezinárodní ochrany související s možným ohrožením jejich základních práv v zemi původu²⁷, je povinností státu ve smyslu dodržování závazků plynoucích z čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech (zákaz ponižujícího zacházení) i dalších mezinárodních závazků. Jde zejména o to, aby těmto cizincům bylo umožněno získat legální zdroj příjmů, a to prací nebo sociálními dávkami. Přitom lze souhlasit s názorem, že sociální situaci těchto osob by měly řešit obecné zákony z oblasti sociální, nikoli zákon cizinecký. Z humanitárního hlediska by pak minimální úroveň zajištění měla být poskytnuta i cizincům, kteří nemohou vycestovat z důvodů praktických, jež s poskytováním mezinárodní ochrany bezprostředně nesouvisí²⁸. Zatímco systematické řešení by měla přinést nová právní úprava, která by zohlednila vývoj práva EU²⁹, vyjasnění postavení osob s vízem strpění a přijetí dočasných opatření pro řešení jejich situace je nutno provést co nejdříve.

8.4. Integrace osob s uděleným azylem (azylantů)

8.4.1. I v roce 2000 pokračovala vláda v programu integrace uprchlíků jako zvláštní skupiny cizinců, kteří zasluhují mimořádnou péči. Usnesením ze dne 5. ledna 2000 č. 25, o pokračování zabezpečení integrace osob s přiznaným postavením uprchlíka, azylantů a cizinců, kterým bylo v důsledku jejich zdravotního postižení uděleno povolení k trvalému pobytu na území ČR, v roce 2000, souhlasila vláda s uvolněním finančních prostředků ve výši 15 500 tis. Kč pro zabezpečení integrace maximálního počtu 130 oprávněných osob v roce 2000. V roce 2000 uzavřely okresní úřady (a v případě statutárních měst MV) 35 smluv o poskytnutí finančních příspěvků na zajištění integrace celkem 90 uprchlíků a zdravotně postižených osob; ministerstvo financí v této souvislosti uvolnilo finanční prostředky ve výši 11 360 tis. Kč.

8.4.2. Projekt řešící situaci osob v dočasném útočišti, které se nemohly k datu ukončení poskytování dočasného útočiště (t.j. k 30. září 1997) v důsledku svého zdravotního postižení vrátit zpět na území Republiky Bosna a Hercegovina, byl ke konci r. 2000 ukončen.

9. Diskriminace a rasismus

9.1 Závěry Výboru pro odstranění rasové diskriminace

9.1.1. Výbor pro odstranění rasové diskriminace (dále jen „Výbor“) posuzoval 3. a 4. periodickou zprávu ČR ve dnech 7. a 8. srpna 2000. Kromě zprávy předložené vládou ČR měl

²⁷ Jde o cizince, na které se vztahuje překážka vycestování podle ust. § 179 odst. 1 zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR (dále jen "zákon o pobytu cizinců"), tedy pokud by byl cizinec nucen vycestovat nebo byl vyhoštěn 1. do státu, kde je ohrožen jeho život nebo svoboda z důvodu jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro politické přesvědčení, 2. do státu, kde mu hrozí nebezpečí mučení, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu anebo je jeho život ohrožen v důsledku válečného konfliktu, nebo 3. do státu, který žádá o jeho vydání pro trestný čin, za který zákon tohoto státu stanoví trest smrti nebo 4. jestliže by to bylo v rozporu se závazkem vyplývajícím z mezinárodní úmluvy.

²⁸ Jde o cizince, jehož vycestování z území brání překážka na jeho vůli nezávislá (§ 35 odst. 1, písm. a) zákona o pobytu cizinců; např. pokud nemá cestovní doklad, neexistuje cestovní spojení, je hospitalizován apod.

²⁹ Komise EU plánuje zveřejnění prvního návrhu směrnice o otázkách tzv. "subsidiární ochrany" na září roku 2001, společně se směrnicí, která bude definovat pojem uprchlík.

Výbor při projednávání k dispozici i informace od nestátních organizací, které byly výrazně kritičtější než zpráva vládní.

9.1.2. Své stanovisko zaslal Výbor České republiky ve formě písemných závěrů, v nichž uvítal 3. a 4. periodickou zprávu ČR jako obsažnou a ocenil ji jako zahájení otevřeného a konstruktivního dialogu. Výbor rovněž ocenil pokrok, který Česká republika učinila od podání minulé zprávy. Uvítal zejména přijetí zákona č. 194/1999 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství ČR, ve znění pozdějších předpisů, vytvoření nových poradních orgánů k záležitostem, jež mají vztah k potírání rasismu a intolerance, především jmenování vládního zmocněnce pro lidská práva a vznik RLP, realizaci protirasistické kampaně (Projekt tolerance) i další konstruktivní kroky.

9.1.3. Výbor uvítal opatření přijatá k podpoře a ochraně lidských práv romské menšiny, zejména pak opatření, jež jsou součástí *Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti* (viz 6.2.1.), ale vyjádřil též znepokojení nad tím, že romská populace je nadále vystavena diskriminaci v oblasti bydlení, vzdělávání a zaměstnání. Kriticky hodnotil Výbor i skutečnost, že „některé organizace, včetně politických stran, propagují rasovou nenávist a nadřazenost a skrývají se za legálně registrovaná občanská sdružení, jejichž členové propagují xenofobii a rasismus“ (bod 11 závěrů Výboru). Ve světle článku 4 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace doporučil Výbor, aby ČR posílila prosazování zákona s cílem zajistit, že tyto organizace budou rozpuštěny a jejich členové stíháni. Doporučil též, aby ČR posílila již podniknutá opatření k důslednému uplatňování trestního zákona proti rasisticky motivovaným trestným činům, a zopakoval své znepokojení nad nedostatečnou efektivností a nedostatkem důvěry v systém trestní spravedlnosti při prevenci a potírání rasistických trestných činů. Zmínil se i o případech ponižujícího jednání policie s příslušníky menšin. Doporučil pokračování a posilování výcvikových programů pro policii a všechny úředníky zodpovědné za provádění zákona v záležitostech, jež se týkají naplňování výše zmíněné Úmluvy.

9.1.4. Výbor znovu zopakoval své znepokojení nad nedostatečnou antidiskriminační legislativou a doporučil ČR provést legislativní reformy, jež by zaručily všem složkám populace, že budou moci bez jakékoli formy diskriminace užívat hospodářských, sociálních a kulturních práv vyjmenovaných v čl. 5 Úmluvy. Doporučil rovněž, aby součástí takové reformy bylo i vymezení náležitého odškodnění pro ty, kdo se obětmi rasové diskriminace stanou.

9.1.5. Závěry Výboru se na třech svých zasedáních zabývala sekce proti projevům rasismu RLP, která po konzultaci s MSp (a jeho odborným pracovištěm, Institutem pro kriminologii a sociální prevenci) předložila Radě pro lidská práva návrh usnesení, který Rada dne 23. ledna 2001 schválila. Tímto usnesením by vláda vyjádřila přesvědčení, že Česká republika musí k termínu podání 5. periodické zprávy (do 22. února 2002) vyvinout úsilí o nápravu ve všech oblastech, které byly předmětem kritických připomínek Výboru. Navrhované usnesení rovněž ukládá konkrétní úkoly zmocněnci pro lidská práva, místopředsedovi vlády a předsedovi Legislativní rady vlády v součinnosti s dalšími ministry, ministru školství, mládeže a tělovýchovy a ministru zahraničních věcí³⁰.

9.2 Diskriminace v jednotlivých oblastech života

³⁰ Vláda podnět schválila 26. února 2001 usnesením č. 198, k návrhu Rady vlády České republiky pro lidská práva na přijetí opatření plynoucích ze závěrů Výboru pro odstranění rasové diskriminace.

9.2.1. Diskriminace v bydlení

9.2.1.1. Předpisy občanského a správního práva neobsahují ustanovení specificky zakazující rasovou diskriminaci v oblasti bydlení. Chybí i jakákoli koncepce rovných příležitostí v bydlení. V praxi se podle poznatků nestátních organizací objevují dva typy problémů, nepřímá diskriminace a umísťování Romů do tzv. holobytů.

9.2.1.2. Za nepřímou diskriminaci lze označit stav, kdy formálně neutrální systém přidělování obecných bytů nebo požadavky na uchazeče o obecní byt obsahuje podmínky, jež mají nepřiměřený dopad na příslušníky romské menšiny a nejsou přitom odůvodněny účelem. Za takovou podmínku lze považovat např. vyžadování výpisů z trestních rejstříků, které se navíc ocitá v rozporu i se zákonem o ochraně osobních údajů. Další spornou podmínkou pro možnost požádat o pronájem obecního bytu je podmínka trvalého pobytu v obci; některé obce navíc vyžadují, aby byli žadatelé přihlášení k trvalému pobytu v obci po určitou dobu³¹. Tato podmínka postihuje všechny uchazeče o pronájem bytů ve vlastnictví dané obce, ale dopadá výrazně častěji na Romy, neboť mnozí z nich mají doposud registrován trvalý pobyt na území Slovenské republiky nebo v jiných obcích ČR než těch, kde fakticky žijí (a potenciálně žádají o pronájem bytu). Role obcí je vymezena zákonem č. 128/2000 Sb., o obcích; pokud však obce jdou ve svých kritériích nad rámec tohoto zákona, fakticky některé skupiny obyvatel diskriminují.

9.2.1.3. Tzv. holobyty (tento termín sice není v českém právním řádu definován, ale je obecně užíván nejčastěji ve spojení s ubytováním pro tzv. „neplatiče“) mají oficiálně za účel zajistit bydlení pro jistou kategorii obyvatelstva bez ohledu na etnický původ. Ve skutečnosti je počet osob romského původu v těchto zařízeních vyšší než počet obyvatel většinové populace. Ačkoli Romové tvoří podle různých odhadů asi 1,5-3% populace ČR, jejich zastoupení v holobytech kolísá mezi 60% - 80% a někde činí dokonce 100%³². Problematice tzv. holobytů se blíže věnuje kapitola 10 (viz 10.5.3. a 10.5.4.).

9.2.2. Diskriminace ve službách

9.2.2.1. Jak již uváděly předchozí zprávy, je rozšířeným a dosud jen velmi nedokonale postižitelným problémem, který vyvolává velkou pozornost v zahraničí, diskriminace Romů, popř. cizinců ve službách. Správní postih prostřednictvím České obchodní inspekce zjevně není příliš účinný, neboť postihuje jen diskriminaci soustavnou, která se prokáže při kontrole jejími inspektory; přitom disponuje jen třemi romskými inspektory a žádným inspektorem-cizincem. Výsledkem je, že nahodilá či nesoustavná diskriminace zůstává zcela bez sankce.

9.2.2.2. V prosinci 2000 navrhl zmocněnec pro lidská práva ve svých připomínkách k návrhu věcného záměru nového trestního zákona vytvoření nové skutkové podstaty *národnostní nebo rasové diskriminace*. Podnět zmocněnce vychází ze známého návrhu předního českého penalisty prof. Oty Novotného z roku 1998, modifikovaného do této podoby: *Kdo při prodeji výrobků nebo poskytování jiných služeb odmítne poskytnout spotřebiteli službu pro jeho skutečnou nebo domnělou³³ příslušnost k určité rase, národnosti nebo etnické skupině, bude potrestán....* V původním návrhu prof. Novotného bylo uvedeno „odnětím svobody až na

³¹ Např. pět let v Chomutově a Teplicích, tři roky v Praze 3, Praze 5 a Pardubicích.

³² Podle údajů Poradny pro občanství, občanská a lidská práva představovali Romové 60% obyvatel holobytů v Havlíčkově Brodě a Tachově, 70% v Chrastavě a Liberci, 75% v Karvině; 79% v Berouně; 80% v Lounech a Nymburku, 90% v Mostu a 100% ve Slaném (Ouvalová ul. – „Mexiko“), Prachaticích, a Rakovníku.

³³ O formulaci „skutečnou nebo domnělou“ by bylo vhodné rozšířit i ustanovení § 196 a § 198a trestního zákona (viz Zpráva o stavu lidských práv za rok 1999).

jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem“; i zde však platí, že trest odnětí svobody je až *ultima ratio*. Návrh věcného záměru trestního zákona obsahuje rozdělení na přečiny a zločiny, což umožňuje zařadit do kategorie přečinů jednání dosud kvalifikovaná jako přestupky a představuje vhodnou příležitost pro vytvoření nové skutkové podstaty tohoto přečinu. MSp přislíbilo, že se podnětem bude zabývat při přípravě paragrafovaného znění trestního zákona.

9.2.2.3. Ne všechny skutky diskriminační povahy mohou být trestnými činy. Důvodné je proto i posílení ochrany proti přestupkům diskriminačního charakteru. Proto je ve vládním návrhu zákona o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů obsažena novela zákona o přestupcích, která zavádí novou skutkovou podstatu v § 49 odst. písm. e), kdy se přestupku proti občanskému soužití se dopustí ten, „...*“kdo působí jinému újmu pro příslušnost k národnostní menšině nebo etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru a náboženství, politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích a jiných sdruženích, pro sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav, manželský nebo rodinný stav.“*

9.2.3. *Průzkum situace v systému trestní spravedlnosti*

Občanské sdružení Tolerance a občanská společnost na základě pilotního projektu uvádí, že za stejné trestné činy a za obdobných podmínek jako u příslušníků majoritní populace jsou Romové častěji stíháni vazebně než obvinění, kteří patří k většinové populaci. Romy soudy rovněž odsuzují k vyšším trestům, ačkoli činy, za které jsou souzeni, byly spáchány za podmínek srovnatelných s činy spáchanými příslušníky majoritní populace; Romům je také často ukládán výkon takového trestu v přísnějších věznicích. Následně si Romové častěji stěžují a mají subjektivní pocit diskriminace v trestním řízení ze strany vyšetřovatelů, státních zástupců a soudců.

9.2.4. *Směrnice Rady EU o rovném zacházení*

V roce 2000 byla přijata směrnice Rady Evropské Unie č. 43/2000/ES o rovném zacházení s osobami bez ohledu na rasový či etnický původ („o rasové rovnosti“), která se promítne i do českého práva. Týká se odstranění diskriminace v oblasti bydlení, vzdělání, zaměstnání, služeb, systému trestní spravedlnosti a státní správy. Významné je zejména ustanovení čl. 8 směrnice, které přenáší důkazní břemeno v případech diskriminace na stranu žalovanou. K provedení této směrnice v českém právním řádu směřuje novela zákona o přestupcích obsažená v návrhu menšinového zákona (9.2.2.3.). V návrhu novelizace občanského soudního řádu, který v době zpracování této zprávy předkládá MSp k harmonizaci s právem Evropských společenství, je už tato směrnice zohledněna.

9.3 Rasisticky motivovaná trestná činnost

9.3.1. V roce 2000 bylo soudy ČR pravomocně odsouzeno celkem 148 osob za trestné činy motivované rasovou nesnášenlivostí, což se blíží statistickému údaji za rok předchozí, kdy bylo pravomocně odsouzeno 166 osob. Z těchto údajů však nelze usuzovat na vývoj ve výskytu trestné činnosti tohoto typu; většinou jde o trestné činy spáchané před rokem 2000, které měly v roce 2000 soudní dohru. Nejvíce osob (57) bylo odsouzeno pro trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle ustanovení

§ 260 nebo § 261 trestního zákona. Pro trestný čin násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (ustanovení § 196 tr. zák.) bylo odsouzeno 29 osob, pro trestný čin hanobení národa, rasy a přesvědčení (ustanovení § 198 tr. zák.) či podněcování k nenávisti vůči skupině osob, nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 198a tr. zák.) 24 osob a pro trestný čin ublížení na zdraví (ustanovení § 221 tr. zák.) 16 osob. Pro jiné trestné činy s rasovým motivem (výtržnictví, vydírání a další) byly odsouzeny menší počty osob.

9.3.2. Ani v roce 2000, podobně jako v roce předchozím, nevedl žádný z rasově motivovaných útoků ke smrtelnému následku. Přesto nelze hovořit o jednoznačném zlepšení situace. Podle shodného názoru Výboru, zmocněnce pro lidská práva i řady občanských členů RLP a jejich sekcí není postih pachatelů těch nejzávažnějších trestných činů – totiž násilných trestných činů s rasistickou motivací – o nic důslednější než v minulosti. Značně shovívavý postoj orgánů činných v trestním řízení ostře kontrastuje s mnohdy nadměrnou tvrdostí uplatňovanou orgány činnými v trestním řízení vůči pachatelům trestných činů proti majetku. Dokonce i v těch nejzávažnějších případech, které jsou provázány největším zájmem nestátních organizací a sdělovacích prostředků, je bagatelizace rasově motivované násilné trestné činnosti páchané skinheady spíše pravidlem než výjimkou:

- Některé rasistické útoky jsou posuzovány jako pouhé přestupky („obyčejná rvačka“), a to i když se jich pachatelé - organizovaní neonacisté³⁴ - dopouštějí opakovaně.
- Pachatelé jsou převážně vyšetřováni na svobodě, přestože v neonacistických aktivitách i v násilné trestné činnosti pokračují³⁵ a jsou tedy splněny vazební důvody (ustanovení § 67 odst. 1 písm. c) trestního řádu). Jde o zjevný kontrast s jinak běžným nadužíváním vazby.
- Jsou-li útočníci odsouzeni, je pravidlem, že i za velmi násilné činy proti Romům nebo cizincům dostávají tresty na dolní hranici trestní sazby³⁶.
- Někteří prominentní neonacisté, např. bývalý vůdce Republikánské mládeže Tomáš Kebza, sice po sérii trestných činů dospějí až k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, avšak vyhýbají se nástupu trestu a dále otevřeně působí na neonacistické scéně.

9.3.3. Ve dvou případech podal ministr spravedlnosti stížnost pro porušení zákona v neprospěch obžalovaných. První stížnost se týkala rozsudku Okresního soudu v Jeseníku, jímž byli čtyři skinheadi zproštěni obžaloby pro skutky kvalifikované jako trestné činy hanobení národa, rasy a přesvědčení a výtržnictví. Nejvyšší soud ČR rozhodl dne 29. srpna 2000, že rozsudkem Okresního soudu v Jeseníku byl skutečně porušen zákon ve prospěch obžalovaných, zrušil rozsudek okresního soudu a usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci a vrátil věc k novému projednání a rozhodnutí Okresnímu soudu v Jeseníku. Hlavní líčení nebylo dosud soudem nařízeno.

9.3.4. Druhou stížnost pro porušení zákona podal ministr spravedlnosti proti neshledání rasového či národnostního motivu Okresním soudem v Hodoníně a Krajským soudem v Brně v případě útoku na 61letého amerického učitele Roberta Joyce. Okresní soud odsoudil útočníka Nikolu Holuba za brutální útok, který mohl vést i ke smrtelnému následku a způsobil

³⁴ Např. série útoků proti Romům v Jeseníku a okolí, na nichž se opakovaně podílel místní neonacistický vůdce Jiří Tůma. V jeho případě byly dokonce i tyto „přestupky“ opakovaně odkládány.

³⁵ Kromě výše zmíněného Jiřího Tůmy například pražský neonacista František Sobek, stíhaný postupně pro čtyři násilné trestné činy spáchané v letech 1997-2000 – v jednom případě odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody, v dalším k nepodmíněnému (jenž však dosud není pravomocný). Je nadále na svobodě a aktivně se podílí na neonacistických aktivitách.

³⁶ V roce 2000 např. rozsudek Okresního soudu v Hodoníně (viz. 9.3.5.) nebo podmíněné tresty vynesené Okresním soudem v Třebíči za organizovaný útok na romskou usedlost Dvůrek u Ohrazenic, jenž měl všechny znaky pogromu.

trvalé poškození mozku, k nejnižšímu trestu, jaký zákon připouštěl - na dva roky s podmíněným odkladem na jeden rok. Navíc soud v rozsudku hodnotil obžalovaného kladně a o tom, že v minulosti byl trestně stíhán za střelbu do Romů, se vyjádřil, že mu to nelze klást k tíži³⁷. Rozsudek vzbudil velké pobouření v anglicky mluvící komunitě v ČR. Příklad se opakovaně objevil na titulních stránkách angloamerického týdeníku Prague Post, který na něj poukazoval jako na odstrašující případ fungování české justice. Nejvyšší soud k datu podání zprávy o stížnosti nerozhodl.

9.3.5. Okresní soud v Karviné odsoudil v hlavním líčení dne 19. prosince 2000 čtyři pachatele útoku na Milana Lacka ze dne 17. května 1998, který skončil smrtí oběti, z toho dva k nepodmíněným trestům odnětí svobody³⁸. Soud tedy zcela změnil své hodnocení, které se promítlo do původního rozsudku s velmi nízkými tresty pro útočníky, posléze Krajským soudem v Ostravě (1999) pro hrubé nedostatky zrušeného.

10. Hospodářská, sociální a kulturní práva

10.1. Podrobné informace o plnění závazků vyplývajících z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech za období od 1. ledna 1993 do 31. prosince 1999 obsahuje Úvodní zpráva ČR o opatřeních přijatých k plnění závazků vyplývajících z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, kterou zpracoval a vládě předložil zmocněnec pro lidská práva. Vláda vzala zprávu na vědomí dne 3. května 2000 usnesením č. 442 .

10.2. Zaměstnání a odměna za práci

10.2.1. Zákonem č. 155/2000 Sb., se s účinností od 1. ledna 2001 mění zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Hlavním cílem bylo zajistit soulad českého pracovního práva s právem evropským. Mezi klíčová ustanovení, která se objevují v českém právním řádu poprvé, patří zásada rovného zacházení pro muže i ženy, pokud jde o pracovní podmínky včetně odměňování, odbornou přípravu a příležitosti dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání a zákaz jakékoli diskriminace (viz 4.2.1.).

10.2.2. Zákoník práce, zákon o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku a zákon o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech stanoví, že mzda (plat) nesmí být nižší než minimální mzda. Výši minimální mzdy stanoví vláda nařízením. Od 1. ledna roku 2000 činila minimální mzda 4 000 Kč pro zaměstnance odměňované měsíčně. Dne 1. července 2000 stanovila vláda minimální mzdu na 4 500 Kč měsíčně, resp. 25 Kč za hodinu³⁹.

10.2.3. Vláda se ve svém programovém prohlášení zavázala postupně zvýšit minimální mzdu nad úroveň životního minima samostatně žijící dospělé osoby. Zároveň je zvýšení minimální mzdy obsaženo také v Národním plánu zaměstnanosti s cílem zvýhodnit osoby ekonomicky

³⁷ Hledání rasových motivů označil soud za „módu“; útoky na Romy jsou podle něj způsobeny zejména „vztahem (Romů) k cizímu majetku“.

³⁸ Spolu s nimi byl odsouzen i policista M. T., který Lacka přejel, pro neúmyslný trestný čin.

³⁹ K dosud poslední úpravě minimální mzdy došlo od 1. ledna 2001, kdy byly stanoveny částky 5 000 Kč, resp. 30 Kč za hodinu. Ke stejnému datu vstoupil v platnost rovněž mechanismus úprav minimální mzdy obsažený v zákoníku práce.

aktivní před osobami ekonomicky neaktivními, resp. zvýšit váhu pracovních příjmů ve vztahu k příjmům sociálním. Od 1. července 2000 se podařilo dosáhnout mírného převýšení (o 0,4%) čisté minimální mzdy nad životním minimem⁴⁰. Stále však toto převýšení nelze považovat za dostatečně motivující.

10.2.4. Počet příjemců minimální mzdy a minimálního mzdového tarifu pro první tarifní stupeň zůstává poměrně omezený, i když s postupným zvyšováním obou těchto veličin mírně narůstá. Z údajů Ministerstva práce a sociálních vyplývá, že hodinovou mzdu do 25 Kč za hodinu, tj. maximálně 4 500 Kč za měsíc, pobíralo ve druhém čtvrtletí roku 2000 zhruba 0,5 % zaměstnaných osob a mzdou do úrovně 30 Kč za hodinu, tj. nejvýše 5 000 Kč za měsíc, bylo odměňováno přibližně 1,7 % zaměstnanců. Nejčastější výskyt odměňování minimální mzdou byl z odvětvového pohledu zaznamenán ve službách pro podnikání a ve veřejných sociálních a osobních službách. Četnější výskyt nízkých mezd je v menších organizacích.

10.2.5. Dne 1. července 2000 nabyt účinnosti zákon č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů. Zaměstnanec má v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem právo na uspokojení splatných mzdových nároků nevyplacených mu jeho zaměstnavatelem, který je v platební neschopnosti. Výplatu provádí za podmínek stanovených tímto zákonem příslušný úřad práce.

10.3. Životní minimum a sociální dávky

10.3.1. Částky životního minima se zvyšují s ohledem na růst úhrnného indexu spotřebitelských cen. Poslední úpravu provedla vláda nařízením č. 56/2000 Sb., kterým částky životního minima s účinností od 1. dubna 2000 zvýšila. Od účinnosti zákona o životním minimu č. 463/1991 Sb. je to již osmá valorizace⁴¹. Sociální dávky související s úrovní životního minima, určené k dočasnému zajištění základních životních potřeb (k ochraně před hmotnou nouzí), jsou však nadále u početnějších domácností ve vztahu k obecně nízkým příjmům ze zaměstnání v ČR demotivující.

10.3.2. Zpráva o stavu lidských práv za rok 1999 upozornila na problém podmínky trvalého pobytu oprávněné osoby a osob společně posuzovaných pro nárok na dávky státní sociální podpory. V roce 2000 byl zákon o státní sociální podpoře novelizován v souvislosti s novým zákonem o pobytu cizinců a od 1. dubna 2000 se za trvalý pobyt pro účely zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře v případě cizinců považuje pobyt po uplynutí 365 dnů ode dne přihlášení k pobytu. S účinností od 1. ledna 2001 je pak pravomoc k prominutí podmínky trvalého pobytu svěřena orgánům kraje v přenesené působnosti, tj. krajskému úřadu.

10.3.3. Informace o nárocích na dávky státní sociální podpory, resp. o jejich dostupnosti občanům a osobám, které žijí na území ČR, poskytují zaměstnanci okresních správ sociálního zabezpečení a sociálních odborů obcí a měst, v nichž tyto osoby žijí.; tyto úřady však často nedisponují dostatečnou kapacitou pro vlastní práci s klienty.

10.4. Sociální služby

⁴⁰ Od 1. ledna 2001 je toto převýšení dočasně (do předpokládané valorizace částek životního minima) zvýrazněno na 424 Kč (11,2%).

⁴¹ V závislosti na splnění dosud platné zákonem stanovené valorizační podmínky se v roce 2001 předpokládá valorizace částek životního minima v červenci.

10.4.1. V roce 2000 pokračovalo MPSV ve spolupráci s mnoha státními i nestátními poskytovateli sociálních služeb i se zástupci uživatelů v přípravách návrhu věcného záměru zákona o sociálních službách. Připravovaný zákon by měl bezprostředně vycházet z ustanovení Evropské sociální charty. Předpokládá

- na straně poskytovatelů zrovnoprávnění státních a nestátních poskytovatelů v přístupu k finančním prostředkům ze státního rozpočtu, aplikaci kvalitativních standardů (včetně etických) v procesu jejich hodnocení v návaznosti na systém registrace a akreditace a zavedení systému profesního vzdělávání sociálních pracovníků, jehož součástí bude i oblast výchovy k dodržování lidských práv;
- na straně uživatelů právo na sociální pomoc a výrazné posílení pozice uživatele při spolurozhodování o formě této pomoci;
- pokud jde o cizince jako event. uživatele, návrh věcného záměru zákona terminologicky pracuje s pojmy „občan“ a „legální bydliště“, čímž jim výrazně otevírá přístup k možnosti být uživateli sociálních služeb.

10.4.2. Ve spolupráci s britskými partnery pokračovalo MPSV v řešení tříletého projektu „Vytváření sociální a ekonomické soudržnosti zlepšováním spravedlivé a vnímavé sociální politiky a praxe sociální služeb“. Záměrem projektu je zajistit, aby služby pomáhaly lidem, kterým hrozí sociální vyloučení, a aby byly založeny na spolupráci s činiteli občanské společnosti, rozvíjejícími práva občanů a chránícími jejich důstojný život. V současné době se uskutečňují pilotní projekty jednak v oblasti postupu komunitního plánování (okr. Písek), jednak v oblasti vytváření a aplikace standardů kvality (okr. Olomouc). Provázanost projektu a připravovaného zákona je zřejmá.

10.4.3. Vláda uložila usnesením č. 28 z 3. ledna 2001 ministru práce a sociálních věcí, aby do 31. srpna 2002 v součinnosti s ministry školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zdravotnictví a spravedlnosti předložil vládě návrh koncepce celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků ve veřejné správě a organizacích jí řízených, jejíž součástí bude i výchova k lidským právům, a dále aby zajistil průběžné vytváření a doplňování kvalitních programů pro další vzdělávání sociálních pracovníků ve veřejné správě, tak aby mohly být k dispozici nejpozději k 1. březnu 2002.

10.5. Bydlení

10.5.1. Nadále trvá stav, kdy v ČR žije podle odhadů nestátních organizací přibližně 100 tisíc bezdomovců. Jsou mezi nimi lidé, kteří opustili ústavy sociální péče, vyhnání z rodin, ale také lidé, kteří opustili své bydliště z vlastního rozhodnutí. Velká část bezdomovců je závislá na pomoci charitativních organizací, zřizujících pro ně azylové domy. Dlouhodobě je toto řešení nepostačující, na úrovni státní správy však dosud neexistují opatření, která by umožnila účinně pomáhat těmto skupinám obyvatelstva.

10.5.2. Ústavní soud vydal náleze ze dne 21. června 2000, zveřejněný pod číslem 231/2000 Sb., kterým zrušil vyhlášku Ministerstva financí ČR č. 176/1993 Sb., o nájemném z bytu a úhradě za plnění poskytovanou s užíváním bytu. Vyhověl tak ústavní stížnosti 14 senátorů. Ústavní soud zde shledal porušování dokonce několika článků Listiny, Ústavy, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Evropské sociální charty. S předmětnou problematikou přímo souvisí další náleze Ústavního soudu, zveřejněný pod č. 167/2000 Sb., v němž soud vyslovil: *Státní (veřejná) regulace, vycházející ze zohlednění důležitých faktorů,*

musí při stanovování ceny zohlednit i možnost tvorby zisku. Příslušná ministerstva, tj. ministerstvo financí, ale do značné míry i ministerstvo pro místní rozvoj, připravují návrh nového zákona, upravujícího regulaci nájemného z bytu (v době předložení této zprávy byl návrh zákona schválen vládou a předložen Poslanecké sněmovně). Tento zákon nemůže vyřešit všechny problémy ve sféře bydlení, zejména problematiku sociálního bydlení; měl by být však jedním z předpokladů pro vytvoření fungujícího trhu s byty.

10.5.3. Z hlediska lidských práv jsou značně problematické tzv. holobyty (viz též 9.2.1.4.). Toto označení není přesné, neboť zahrnuje dva různé typy bydlení – nájemní byty III. a IV. kategorie, ale i ubytovny. U obou typů bydlení by ovšem měly být zachovány stavebně technické a hygienické normy, což se ne vždy dodržuje; ani skromné bydlení nesmí ponižovat lidskou důstojnost. Navíc umístění ubytoven či bytů pro tzv. neplatiče nájemného na okrajích měst, mimo dosah služeb a se špatným dopravním spojením (nebo dokonce mimo obce jako izolované komplexy) je zjevně nevhodné. Zejména v ubytovnách bývají navíc problematické i ubytovací řády, které umožňují velmi výrazné zásahy do soukromého a rodinného života ubytovaných (předkládání potvrzení o bezinfekčnosti, vyžadování souhlasu správce k přijímání návštěv atd.).

10.6. Právo na příznivé životní prostředí

Pro uplatňování práva na příznivé životní prostředí je důležité právo na informace o životním prostředí (článek 35 odst. 2 Listiny, zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí). Nově přijatý zákon č. 153/2000 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty a o změně některých souvisejících zákonů, zaručuje informování veřejnosti o tom, že organismus schopný rozmnožování byl geneticky modifikován. K naplnění práva na příznivé životní prostředí by měl přispět též zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, a některé návrhy dalších zákonů projednávaných v době podání této zprávy v současné době v Poslanecké sněmovně nebo Senátu (zákon o vodách a odpadech) či zákonů teprve připravovaných (zákon o ochraně ovzduší a ozónové vrstvy Země, zákon o obalech, zákon o integrované prevenci a omezení znečištění a o integrovaném registru znečištění).

10.7. Právo na organizaci v odborech

10.7.1. ČR se zavázala zaručit tzv. koaliční svobodu ratifikací mnohých mezinárodních dokumentů, zejména úmluvy Mezinárodní organizace práce (MOP) č. 87 o svobodě sdružování a ochraně práva odborově se organizovat (č. 489/1990 Sb.) Úmluvy č. 98 o provádění zásad práva organizovat se kolektivně vyjednávat, Evropské sociální charty (Turín 1961) a Úmluvy č. 135 o zástupcích pracovníků (pro ČR vstoupí v platnost uplynutím 12 měsíců od uložení ratifikačních listin). Koaliční svobodou se rozumí zejména sdružení buď zaměstnanců nebo zaměstnavatelů, jehož cílem a účelem je formulování, prosazování, obhajování i podporování jejich zájmů při utváření a stanovení pracovních, sociálních nebo hospodářských podmínek. Z koaliční svobody se dovozuje nejen právo svobodně zakládat odbory nebo organizace zaměstnavatelů a svobodně vyvíjet jejich činnost, a to bez zásahu státu, ale též právo na svobodné kolektivní vyjednávání sociálních partnerů, jakož i právo na použití prostředků pracovního boje, včetně práva na stávkou. Přes dlouhodobý a trvalý požadavek ČMKOS nepřistoupila ČR ani v roce 2000 k ratifikaci Úmluvy MOP č. 154, o podpoře kolektivního vyjednávání.

10.7.2. V návrhu zákona o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon), který

vypracovalo MPSV, se objevily snahy legislativně omezit podstatnému počtu zaměstnanců odborové svobody. Z návrhu totiž vyplývá, že významnému počtu zaměstnanců je odepíráno právo na kolektivní vyjednávání. Návrh je v rozporu i s všeobecným globálním trendem, kdy praxe vyspělých států směřuje více ke garantování práva na kolektivní vyjednávání i těm, kteří dříve toto právo neměli. MV připravuje zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který navrhuje právo kolektivního vyjednávání vyloučit u příslušníků zpravodajské služby. Příslušníci ostatních bezpečnostních sborů nejsou v právu odborově se sdružovat nijak omezováni, a to ani při uzavírání kolektivních dohod.

10.7.3. V praxi mnohých zaměstnavatelů se i nadále objevují snahy o zamezení práva zaměstnanců odborově se sdružovat, které znemožňují činnost odborových organizací v podnicích. Přitom se tak děje nejen u českých zaměstnavatelů, ale též ve firmách se zahraničním kapitálem, zejména německým. Zaměstnanci jsou např. pod hrozbou propuštění ze zaměstnání odrazováni od vstupu do odborů, odborovým organizacím je zakazován vstup do podniku a odboroví funkcionáři jsou pod nejrůznějšími záminkami propouštěni.

10.8. Zdravotně postižení

10.8.1. V roce 2000 byla přijata řada opatření, která se dotýkají zdravotně postižených:

- Nařízení vlády č. 494/2000 Sb., o podmínkách poskytování dotací ze státního rozpočtu na podporu regenerace panelových sídlišť, počítá s budováním parkovacích míst a stání pro vozidla zdravotně postižených osob. Dotace je poskytována obcím a jejich výše může dosáhnout až 70 % rozpočtových nákladů.
- Zákon č. 492/2000 Sb., který s účinností od 1. 1. 2001 novelizuje zákon č. 586/1992 Sb., o dani z příjmu. Tato novela zvyšuje slevy na daních poskytované zaměstnavatelům zaměstnávajícím zdravotně postižené osoby. Při zaměstnání občana se změněnou pracovní schopností se roční sleva zvyšuje z 9 000 na 18 000 Kč a u zaměstnance se změněnou pracovní schopností s těžším zdravotním postižením z 32 000 na 60 000 Kč. Tímto zákonem byly také zvýšeny odpočitatelné částky u poplatníků, jejichž rodinní příslušníci jsou nejtíže postižení.
- Nařízení vlády č. 481/2000 Sb., o použití prostředků státního fondu rozvoje bydlení, podmiňuje možnost získat dotaci u budov s patnácti a více nájemními byty tím, že nejméně 5 % bytů (vždy nejméně jeden) musí splňovat požadavky bezbariérovosti. Na výstavbu těchto bytů jsou poskytovány Státním fondem rozvoje bydlení zvýšené dotace, a podíl dotace může přesáhnout 50%.
- Zákon č. 460/2000 Sb., který novelizuje zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráž, stanoví, že při služebním zákroku nelze proti osobám se zjevným zdravotním postižením proti osobám vysokého věku a proti těhotným ženám použít úderů a kopů sebeobrany, pout s poutacím opaskem, slzotvorných prostředků, obušku, služebního psa, vodního stříkače, zásahové výbušky a některé další prostředky, pokud není ohrožen život nebo zdraví osob a nebo hrozí větší škoda na majetku.
- Nařízení vlády č. 426/2000 Sb., kterým se stanoví technické požadavky na radiová a telekomunikační koncová zařízení, v § 2 odst. 3 výslovně vyžaduje takové konstrukční řešení, které podporuje funkce usnadňující užívání těchto zařízení zdravotně postiženým uživatelům. Zákon č. 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích, rovněž ukládá řidičům dbát zvýšené opatrnosti vůči zdravotně postiženým a upravuje některé výjimky pro vozidla označená příslušným znakem.

- Nařízení vlády č. 228/2000 Sb., o stanovení povinného podílu počtu občanů se změněnou pracovní schopností na celkovém počtu zaměstnanců zaměstnavatele, zrušilo dosavadní rozdělené kvóty zvláště pro občany se změněnou pracovní schopností a zvláště pro občany se změněnou pracovní schopností s těžším zdravotním postižením a stanovilo podíl jednotně ve výši 5% s tím, že jeden občan s těžším postižením se počítá za tři občany se změněnou pracovní schopností.
- Zákonem č. 155/2000 Sb., kterým byl novelizován zákoník práce, byla zakázána jakákoli diskriminace mj. i z důvodu zdravotního stavu. Zakaz se vztahuje i na taková jednání zaměstnavatele, která nediskriminují přímo, ale až ve svých důsledcích. Nařízení vlády č. 134/2000 Sb. o hmotné podpoře na vytváření nových pracovních míst zvyšuje mimo jiné o 10 % částku úhrady zaměstnavatelů spojenou s rekvalifikací pracovníků v případě občanů se změněnou pracovní schopností nebo pracovníka pečujícího o těžce zdravotně postiženého člena rodiny.
- Zákon č. 132/2000 Sb.⁴² ukládá okresním úřadům v souvislosti s krajským uspořádáním, mj. hradit nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou zdravotně postižených dětí. Zákon č. 121/2000 Sb. (autorský zákon) v § 37 stanoví, že do práva autorského nezasahuje ten, kdo výhradně pro potřeby zdravotně postižených zhotoví nebo dá zhotovit rozmnoženinu vydaného díla k nevýdělečným účelům v rozsahu odůvodněném jejich zdravotním postižením. Rovněž § 38 upravující užití díla půjčováním či pronájmem originálu uvádí výjimku z počítačových programů, které umožňuje zapůjčovat výlučně pro potřeby zdravotně postižených v souvislosti s jejich postižením. Zákon č. 102/2000 Sb., kterým byl změněn zákon 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, osvobodil mj. i motorová vozidla používaná k dopravě těžce zdravotně postižených občanů. Osvobození se vztahuje i na dopravu rodinných příslušníků majitele vozidla a dětí, které jsou léčeny pro onemocnění hemoblastózou či zhoubným nádorem.
- Vyhláška č. 40/2000 Sb. obsahuje nové bodové hodnocení zdravotního postižení pro účely důchodového pojištění. Z hlediska druhů zdravotního postižení má největší význam pro osoby trpící nádorovým onemocněním, jimž ponechává plný invalidní důchod v zásadě po dobu dvou let od ukončení léčby.
- Zákon č. 17/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 588/1992 Sb. o dani z přidané hodnoty, rozšířil okruh osob, jimž se vrací daň z přidané hodnoty, o zdravotně postižené osoby, kterým byl přiznán příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Nárok na vrácení daně lze uplatnit na jeden automobil zakoupený v tuzemsku v období pěti let. Daň se vrací nejvýše do částky 100 000 Kč.

10.8.2. Z výše uvedeného přehledu je zřejmé, že v roce 2000 byly přijaty zásadní právní normy, které se týkají i zdravotně postižených občanů. Přes tato opatření však nadále přetrvává v řadě oblastí faktická nerovnost zdravotně postižených. Nejmarkantněji se to projevuje v oblasti zaměstnávání, kde se přes značný pokles celkové nezaměstnanosti snížil v roce 2000 počet nezaměstnaných zdravotně postižených jen o 8 osob. Hlavní příčinou této skutečnosti je nízká výše odvodu do státního rozpočtu při neplnění povinného procenta zaměstnanců formou přímého zaměstnávání nebo odběrem výrobků či služeb. Nejzávažnějším dopadem dlouhodobé nezaměstnanosti zdravotně postižených je ohrožení

⁴²Zákon o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze.

nároků z důchodového pojištění. Případy, kdy v důsledku nesplnění podmínky doby pojištění nemohl být zdravotně postiženému přiznán plný invalidní důchod, byly v roce 2000 sice ojedinělé, ale vzhledem k dlouhodobému charakteru nezaměstnanosti zdravotně postižených třeba počítat s tím, že v budoucnu, zřejmě již od roku 2006, může tato skutečnost představovat vážný sociální problém, který se může týkat až tisíce postižených za rok.

10.8.3. Postavení zdravotně postižených občanů a zejména jejich perspektivy byly výrazným způsobem ovlivněny usnesením vlády č. 667 ze dne 3. července 2000, kterým došlo k odkladu řady opatření v Národním plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením. Změny se týkaly zejména kapitoly věnované službám. Ve svých důsledcích má tento odklad za následek zachování současného neuspokojivého stavu

10.8.4. Na základě jednání mezi Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem práce a sociálních věcí ze dne 1. června 1999 byla ustavena meziresortní pracovní skupina, jejímž úkolem je definovat procesy a systém ucelené rehabilitace. V roce 2000 byla komise rozšířena o zástupce MŠMT a Vládního výboru pro zdravotně postižené (VVZP).

10.8.5. Na základě požadavku Vládního výboru pro zdravotně postižené byla již v roce 1991 vypracována Koncepce péče o zdravotně postižené pracovníky v resortu Ministerstva zemědělství ČR. V souladu s touto koncepcí, pokračovaly v roce 2000 tyto programy:

- prevence invalidizace a dopadů nepříznivých pracovních podmínek v zemědělské a potravinářské prvovýrobě zejména na manuální pracovníky resortu,
- zaměstnávání zdravotně postižených a jejich sociální integrace v zemědělství ve dvou zemědělských farmách v Neratově a v Týně nad Vltavou, kde odborně připravený personál a pěstounské rodiny a pečují o klienty, kteří by pravděpodobně nenašli jiné pracovní uplatnění.

10.8.6. S ohledem na obecné posílení právní ochrany handicapovaných osob navrhuje ministr vlády ČR novelizovat čl. 3 odst. 1 Listiny tak, aby zákaz diskriminace a privilegií byl rozšířen o kategorii "zdravotní stav".

11. Práva pacientů

11.1. S překotným rozvojem biomedicínského výzkumu a novými možnostmi zdravotnické praxe roste celosvětově význam ochrany lidských práv a lidské důstojnosti pacientů. Stoupá totiž i složitost a nejednoznačnost této problematiky, která již nemůže být ponechána pouze v rukou lékařů. Tuto skutečnost odráží Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (uváděná pod zkráceným názvem Úmluva o lidských právech a biomedicíně) a Dodatkový protokol k této Úmluvě, o zákazu klonování lidských bytostí. Úmluvu a Protokol podepsala Česká republika dne 24. června 1998 ve Štrasburku. Úmluva je zařazena v seznamu tzv. tvrdého jádra úmluv Rady Evropy, jejichž ratifikace se od států kandidujících na členství v Evropské unii očekává.

11.2. Vláda usnesením č. 855 ze dne 30. srpna 2000 rozhodla předložit Úmluvu o lidských právech a biomedicíně spolu s Dodatkovým protokolem Poslanecké sněmovně k ratifikaci⁴³. Předložení Úmluvy k ratifikaci předcházela diskuse o tom, zda je vhodné ji přijímat jako mezinárodní smlouvu o lidských právech dříve, než bude jejím požadavkům přizpůsobena platná vnitrostátní právní úprava. Ta totiž není zcela v souladu s Úmluvou, resp. neodráží

⁴³ Poslanecká sněmovna Úmluvu schválila jako úmluvu podle čl. 10 Ústavy dne 27. února 2001.

v konkrétní podobě všechna její ustanovení, ale pouze principy, a to v některých případech jen částečně. Vláda nicméně při předložení k ratifikaci vycházela z předpokladu, že ratifikace Úmluvy bude žádoucím stimulem k tomu, aby byly zásady Úmluvy konkretizovány ve vnitrostátním právu, zejména pak v připravovaném zákoně o zdravotní péči.

11.3. K překlenutí rozporů mezi vnitrostátní právní úpravou a požadavky Úmluvy o lidských právech a biomedicíně by měl přispět také nový občanský zákoník připravovaný MSp. Podle věcného záměru bude v občanském zákoníku obecně stanoveno, že člověk je oprávněn nesouhlasit se zásahy do své tělesné integrity, byť půjde o zákroky lékařské. Obecně bude též stanoveno, že jedinec je oprávněn se dozvědět, jak bylo naloženo s částmi jeho těla, jichž byl případně za svého života zbaven, a vyjádřit se k tomu. Zákon také nově upraví, že si příslušné zdravotnické zařízení nebo jiný subjekt musí vyžádat souhlas osoby k použití těchto částí jejího těla pro transplantační, jiné medicínské nebo vědeckovýzkumné účely. Výjimky budou povoleny ve veřejném zájmu za podmínek stanovených zvláštními zákony. Občanský zákoník dále vymezí souhlas s odběrem krve a krevních derivátů i souhlas pacienta s ověřováním nových medicínských poznatků. Ochrana důstojnosti jedince bude vztažena i na jeho tělo po smrti.

11.4. Nový občanský zákoník bude řešit i otázku souhlasu zemřelé osoby s odběrem orgánů z jejího těla pro transplantační a vědeckovýzkumné účely. Principem bude presumpce nesouhlasu u osob nikoli plně způsobilých k právním úkonům a presumpce souhlasu u ostatních osob. Pokud by osoba, která je plně způsobilá k právním úkonům, chtěla takovému odběru zabránit, musela by s tím předem projevit nesouhlas. Proto se navrhuje zřídit registr nesouhlasů s posmrtným odběrem orgánů.

11.5. Specifickou skupinu pacientů představují duševně nemocní, jejichž práva byla dlouho opomíjena. Zatímco v jiných oblastech jsou relikty paternalistické právní tradice předlistopadového období postupně odstraňovány, v případě práv duševně nemocných (a mentálně postižených) se tak dosud nestalo, a to především proto, že osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům či nedobrovolně hospitalizované nemohou účinně svá práva hájit a navíc jsou nadále v očích veřejnosti stigmatizovány jako nedůvěryhodné. Zejména současná úprava procesních práv osob v řízeních o způsobilosti k právním úkonům a v řízení o přípustnosti převzetí a držení v ústavech zdravotnické péče je z hlediska ochrany lidských práv nevyhovující. Ustanovení § 186 občanského soudního řádu například umožňuje neinformovat osobu, o jejíž způsobilost jde, o zahájení řízení; ustanovení § 187 umožňuje upustit od vyslechnutí této osoby a od poučení o účelu vyšetření a § 189 explicitně zmiňuje možnost upustit od nařízení jednání a dokonce i od doručení rozhodnutí. Tato omezení práv nemocného jsou přitom odůvodněna buď vágními „důvody vhodnosti“ nebo paternalistickou obavou o „nepříznivé působení“ na osobu způsobilosti zbavenou. Takové odůvodnění je nepřijatelné, protože není-li osoba schopna význam rozhodnutí pochopit, nelze předpokládat jeho nepříznivé účinky, a je-li osoba schopna jeho význam pochopit, pak bude působení daleko nepříznivější, až posléze výsledek řízení zjistí. Ve velkém počtu případů se totiž postupuje právě tímto postupem; osoba není informována o zahájení řízení, není vyslechnuta, od jednání je upuštěno a rozhodnutí o tomto zásahu do občanských práv není osobě ani doručeno.

11.6. Dne 6. prosince 2000 schválila RLP podnět adresovaný ministru spravedlnosti, na jehož přípravě se podíleli zástupci nestátních neziskových organizací působících v oblasti psychiatrické péče (Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví, Česká asociace pro psychické zdraví) a Svazu pacientů ČR. Podnět směřuje k tomu, aby byla ještě před připravovanou rekodifikací občanského soudního řízení zásadně novelizována ustanovení §§ 186 až 192

občanského soudního řádu, jež se týkají řízení o způsobilosti k právním úkonům a o přípustnosti převzetí nebo držení v ústavech zdravotní péče. Návrh RLP směřuje k posílení procesních práv osob, o jejichž způsobilosti k právním úkonům se řízení vede, jakož i osob, které jsou nedobrovolně hospitalizovány v ústavech zdravotní péče. Těmto osobám musí být umožněno, aby si zvolily právního zástupce, a teprve pokud si ho nezvolí, může jim soud určit opatrovníka pro řízení. Vzhledem k tomu, že za současné praxe jsou opatrovníky pro řízení obvykle určováni soudní úředníci, kteří svou funkci vykonávají zcela formálně, by měl zákon rovněž upravit povinnosti opatrovníka pro řízení při zastupování zájmů osoby. MSp se o obsahu podnětu vyjádřilo příznivě a zvažuje, zda úpravu procesních práv duševně nemocných zařadí do novelizace o. s. ř. už v roce 2001, anebo až do rekodifikace, která se chystá v letech 2002-2003. Podle stanoviska RLP by však takový odklad řešení ochrany práv této dlouho opomíjené kategorie osob nebyl vhodný.

11.7. V lednu 2001 formalizovala RLP činnost skupiny odborníků, která připravila návrh zmíněný v bodu 12.6., rozšířila ji a ustavila ji jako pracovní skupinu ve smyslu svého statutu. Cílem činnosti pracovní skupiny bude přispívat k naplňování závazků ČR plynoucích z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, sledovat dodržování práv pacientů plynoucích z této Úmluvy ve zdravotnické praxi a navrhopatření směřující k odstranění existujícího nesouladu mezi závazky plynoucími z Úmluvy a současným stavem vnitrostátního práva. Členy skupiny jsou pracovníci státní správy, zástupci odborné veřejnosti zabývající se právy pacientů a zástupce všeobecné patientské organizace. Pracovní skupina by se vzhledem ke svému složení mohla stát platformou pro kultivaci tolik potřebné diskuse odborníků i občanských aktivistů o problémech medicíny z perspektivy lidských práv.

12. Gay a lesbická menšina

12.1. Dlouholeté úsilí gay a lesbické menšiny o přijetí zákona, který by právně vymezil partnerské soužití osob téhož pohlaví, podpořila dne 4. května 2000 RLP, která se obrátila na vládu s návrhem, aby příslušný návrh vypracoval ministr spravedlnosti. RLP přitom poukázala na nutnost zajištění rovné důstojnosti gayů a lesbiček ve smyslu čl. 1 a čl.3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a také na vývoj v jiných evropských zemích, kde jsou zákony upravující soužití partnerských dvojic téhož pohlaví postupně přijímány. Vláda přijala dne 14. června 2000 usnesení č. 598, jímž uložila ministru spravedlnosti, aby jí do konce roku předložil návrh věcného záměru zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví. Návrh věcného záměru zákona byl zaslán k připomínkám také organizacím sdruženým v SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů, od 1. ledna 2001 přejmenováno na Gay iniciativu), které jej podpořily, a lesbickým aktivistkám sdruženým ve Výzvě 2002.

12.2. Věcný záměr⁴⁴ navrhuje v souladu s návrhem RLP zavést institut partnerského soužití výlučně pro dvojice stejného pohlaví, což je model, který se již osvědčil ve skandinávských zemích. Práva a povinnosti partnerů vycházejí ze vzoru práv a povinností manželů, avšak s výjimkou úpravy práv a povinností k dětem. Vlastní zákon upravující zásadní otázky vzniku a zániku partnerství a práv a povinností partnerů bude doprovázen zákonem, který promítne dopady nové právní úpravy do jiných zákonů. Návrh zákona má být připraven do května 2001; zákon by v případě schválení Parlamentem mohl vstoupit v platnost k 1. lednu 2002.

⁴⁴ Vláda jej schválila 26. února 2001.

13. Spolupráce ústředních orgánů státní správy s nestátními neziskovými organizacemi

13.1. Dne 15. března 2000 schválila vláda usnesením č. 260 hlavní oblasti státní dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím pro rok 2001. Ministru bez portfeje a předsedovi Rady vlády pro nestátní neziskové organizace (dále jen "RNNO") vláda uložila, aby vždy do 31. května zpracoval a vládě předložil návrh hlavních oblastí státní dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím (dále jen „NNO“)⁴⁵ pro následující rok. Vláda mu rovněž uložila do 30. června 2000 zpracovat a zajistit zveřejnění Informace o poskytování státních dotací NNO v roce 2001 a dále ve stejném termínu v každém dalším kalendářním roce.

13.2. Mezi hlavními oblastmi státní dotační politiky vůči NNO pro rok 2001 není ochrana lidských práv zařazena jako samostatná kapitola. Je v ní však zařazeno několik tematických okruhů, které se dotýkají ochrany lidských práv, např. *ochrana a podpora zdraví, včetně péče o zdravotně postižené* (programy ministerstva zdravotnictví, ministerstva kultury, ministerstva zemědělství, ministerstva pro místní rozvoj, ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstva životního prostředí), *ochrana práv příslušníků národnostních a etnických menšin, včetně menšiny romské* (programy zaměřené na naplňování všech forem národnostních práv příslušníků národnostních menšin, integraci cizinců a boj proti rasismu a diskriminaci vypisují ministerstvo kultury, MŠMT, MV, Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity a RpN), *ochrana spotřebitele a ochrana nájemních vztahů* (ministerstvo pro místní rozvoj, ministerstvo průmyslu a obchodu). Přesto je nutno poukázat na to, že některé oblasti lidských práv, jako např. projekty týkající se ochrany práv dítěte či práv žen, naopak oblasti státní dotační politiky vůči nestátním organizacím opomenuly.

13.3. Stejně jako v roce 1999 zpracoval ministr bez portfeje a předseda RNNO i v roce 2000 rozbor financování NNO ze státního rozpočtu za uplynulý rok. Rozbor, který vzala vláda na vědomí usnesením č. 1050 ze dne 23. října 2000, zachytil množství a strukturu finančních prostředků ze státního rozpočtu, z rozpočtů okresních úřadů a z rozpočtů magistrátních měst, které byly v roce 1999 poskytnuty na aktivity NNO. Rozbor mimo jiné kriticky hodnotí nejednotný názor ústředních orgánů státní správy a jejich organizačních jednotek na účel dotací a na roli nestátního sektoru a upozorňuje na potřebu podporovat horizontální meziresortní spolupráci a koordinaci dotačních programů v oblastech činností NNO: *Zavedení pravidel ve vztazích mezi poskytovateli dotací z veřejných rozpočtů, a to jak ve vztazích horizontálních (vztahy mezi ministerstvy v hlavních oblastech dotačních priorit), tak vertikálních (vztahy mezi ústředními orgány, okresními úřady, magistrátními úřady a obcemi) by přispělo k větší průhlednosti a efektivitě dotační politiky vůči NNO. Všechna opatření směřující ke sjednocení a koordinaci dotační praxe jednotlivých ústředních orgánů státní správy představují určité kroky v procesu formulování státní dotační politiky. Nesmějí však narušovat chod stálého okruhu NNO, které plní specificky určené úkoly, jež náleží mezi priority. Průběžné poskytování informací o změnách ve státní dotační politice má zásadní význam. Jeho předpokladem je objektivní, veřejně kontrolovatelné a co nejefektivnější nakládání s omezenými veřejnými finančními prostředky.*

13.4. Rozbor obsahuje i přehled postupů a způsobů přidělování dotací jednotlivých ministerstev a některých poradních orgánů vlády. Jednoznačně kladně lze oproti loňské

⁴⁵ Jinde v textu této zprávy použito pouze termínu „nestátní organizace“ (definici neziskovosti nepovažujeme za klíčovou). Zde s odkazem na název Rady vlády pro nestátní neziskové organizace a příslušného materiálu použita zkratka NNO.

zprávě o stavu lidských práv hodnotit skutečnost, že většina ministerstev postupně přechází na výběrová řízení a rozšiřuje okruh typů nestátních organizací, které mohou o dotaci požádat.

13.5. Usnesením č. 1050 ze dne 23. října 2000 zároveň vláda pověřila ministra financí, aby zajistil, že informace o organizacích, které získají dotaci ze státního rozpočtu na rok 2002, budou uloženy do veřejně přístupného informačního systému o NNO v Centrální evidenci dotací z rozpočtu.

13.6. V roce 2000 dokončilo ministerstvo financí ve spolupráci s RNNO zpracování softwaru pro tuto část systému. V březnu roku 2001 budou jednotlivá ministerstva do této části centrální evidence dotací z rozpočtu vkládat první data o NNO, které získaly státní dotaci v roce 2000. Veřejně přístupný informační systém o NNO bude zprovozněn na internetu do konce prvního pololetí roku 2001. Předpokládá se, že počínaje rokem 2002 bude informační systém doplňován i o NNO, které o dotaci požádají, případně o další, které o zavedení do systému projeví zájem a poskytnou o sobě potřebné informace.

13.7. Centrální systém může výrazně zlepšit nedostatečnou koordinaci financování jednotlivých projektů, na kterou poukázala zpráva o stavu LP v roce 1999. V některých případech však přetrvává absence kvalitního vyhodnocení jednotlivých projektů, jež orgány státní správy podporují.

13.8. Někteří nestátní donátoři naopak v roce 2000 znovu iniciovali koordinovanou podporu projektům. Například nadace Open Society Fund poukázala na kvalitnější využití finančních příspěvků v případech, kdy je členem výběrové komise u nestátního donátora zaměstnanec ústředního orgánu státní správy, který se věnuje grantové politice svého resortu. Zkušenosti takového člena umožní nestátním donátorům přizpůsobit po dobu grantového programu aktuálnímu postupu orgánů státní správy.

13.9. V roce 1998 pověřila vláda RNNO, aby ve dvou etapách rozdělila finanční prostředky získané prodejem akcií určených pro akciovou společnost Nadační investiční fond⁴⁶. Prostředky byly určeny výhradně k navýšení nadačního jmění tak, aby nadace mohly dalším subjektům z tohoto jmění rozdělovat pouze každoroční výnos. Podle zákona č. 171/1991 Sb., o působnosti orgánů ČR ve věcech převodu majetku státu na jiné osoby a o Fondu národního majetku ČR, je přípravou rozdělování prostředků Nadačního investičního fondu, včetně výběrového řízení, pověřena RNNO. Prostředky kategorie NIF jsou přitom určeny nikoli výlučně pro prostou podporu nadační činnosti, ale jejich cílem je vytvořit relativně nezávislé nadační zdroje pro aktivity dalších subjektů neziskového sektoru.

13.10. Rozdělení těchto finančních prostředků se uskutečňuje ve dvou etapách. První etapa, ve které bylo rozděleno 500 mil. Kč⁴⁷, byla ukončena již v roce 1999. V roce 2000 tak navýšilo 38 vybraných nadací své nadační jmění a soustřeďovalo jejich výnos. V roce 2001 budou tyto nadace prvně výnosy rozdělovat.

V oblasti ochrany lidských práv uspěla ve výběrovém řízení na prostředky z NIF v první etapě pouze Nadace rozvoje občanské společnosti. Výběrové řízení na projekty týkající se ochrany lidských práv, financované z výnosu tohoto příspěvku, vyhlásí Nadace rozvoje občanské společnosti v prvním čtvrtletí roku 2001. Výnosy z příspěvku z NIF však budou v roce 2001

⁴⁶ Usnesení vlády ze dne 27. května 1998 č. 360.

⁴⁷ Viz též Zprávu o stavu lidských práv v České republice v roce 2000, kterou vláda schválila usnesením č. 385 dne 19. dubna 2000.

rozdělovat na projekty týkající se byť nepřímo ochrany lidských práv i další nadace, a to v celkové výši zhruba 30 mil. Kč.

13.11. V roce 2000 se RNNO podílela na přípravě druhé etapy postupu při rozdělení zbývajících prostředků vyčleněných pro Nadační investiční fond. Vláda tento postup schválila usnesením č. 12 dne 3. ledna 2001. Vláda zároveň uložila ministru a vedoucímu Úřadu vlády a předsedovi RNNO vyhlásit mezi 31. lednem a 30. dubnem 2001 výběrové řízení na příspěvek z finančních prostředků určených pro Nadační investiční fond ve druhé etapě a výsledky vyhodnoceného výběrového řízení předložit vládě k projednání do 30. září 2001. Pokud vláda návrh schválí a její rozhodnutí potvrdí Poslanecká sněmovna, lze očekávat, že vybrané nadace získají příspěvek z NIF do konce roku 2001.

13.12. Kriteria k vyhodnocení nadací přijatých do výběrového řízení na příspěvek ve druhé etapě rozdělování NIF zahrnují i ukazatel významu nadace pro věcnou oblast, v níž rozděluje nadační příspěvky. Podle usnesení Poslanecké sněmovny č. 413 z 8. července 1999 má být zvýhodněna činnost nadací zaměřených na oblast ochrany životního prostředí a oblast ochrany lidských práv. Nadace, které budou přijaty do výběrového řízení a zaváží se poskytovat nadační příspěvky v těchto oblastech, získají ve výběrovém řízení další body.

13.13. V roce 2000 podporovala činnost NNO téměř všechna ministerstva, s výjimkou ministerstva obrany a MSp, které dosud vlastní dotační programy neměla. Ministerstvo financí ČR spravuje kapitolu Všeobecná pokladní správa a uvolňuje finanční prostředky pro činnosti NNO administrované Meziresortní protidrogovou komisí a dalšími poradními orgány vlády. Kromě toho poskytuje samostatně ojedinelé státní dotace vybranému okruhu NNO, jejichž činnost nepatří svým charakterem do programů žádného z resortních ministerstev (např. Konfederace politických vězňů, Sdružení bývalých politických vězňů, Český svaz bojovníků za svobodu a Masarykovo demokratické hnutí). Za specifickou lze označit i podporu ministerstva zahraničních věcí, které (každoročně) udílí příspěvek na činnost Českého sdružení pro spojené národy. V roce 2000 navíc poskytlo příspěvek České sekci DCI - Sdružení zastánců dětských práv na projekt "Koordinace přípravy doplňkové zprávy nevládních organizací o plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR za léta 1995 -99. Dále finančně podpořilo Sdružení pro multietnické soužití - humanitárně vzdělávací organizace, resp. projekt "Kosovským dětem". Českému výboru Světové organizace pro předškolní výchovu pak poskytlo finanční příspěvek na registrační poplatek na zahraniční kongres a seminář s mezinárodní účastí na téma "Dodržování Úmluvy o právech dítěte v předškolní výchově".

13.14. Mnohé resorty podporují projekty zaměřené byť nepřímo na ochranu lidských práv. Příkladem může být ministerstvo zdravotnictví, jehož program podpory občanských sdružení a humanitárních organizací je určen na projekty zaměřené na zvýšení účasti zdravotně postižených a chronicky nemocných občanů na vlastním zdravotním stavu. Národní plán vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením je zaměřen na služby, odstraňování bariér a vzdělávání.

13.15. Zatímco mnohé ústřední orgány státní správy nadále upřednostňují finanční podporu ostatním formám spolupráce s NNO, některé resorty zejména v posledních dvou letech vykazují snahu využívat dalších možností. Příkladem může být MPSV, které spolupracuje s NNO v oblasti rovných příležitostí žen a mužů, v otázkách týkajících se násilí na ženách i v oblasti ochrany práv dětí. Spolupráce spočívá především v konzultování koncepčních záměrů ministerstva a návrhů právních předpisů, ve využívání odborných poznatků a praktických zkušeností těchto subjektů v dané problematice. Např. Středisko náhradní rodinné péče vydává

ve spolupráci s MPSV časopis Náhradní rodinná péče; pracovníci MPSV jsou členy redakční rady a podílejí se na obsahu tohoto odborného časopisu. Náklady na jeho vydávání jsou hrazeny MPSV. Jiným příkladem takové spolupráce může být meziposortní Komise ministra vnitra pro přípravu a realizaci politiky vlády ČR v oblasti integrace cizinců a rozvoje vztahů mezi komunitami, v níž zasedají (vedle zástupců několika ministerstev, okresních úřadů, akademické obce, apod) také zástupci NNO. Zástupci NNO jsou rovněž členy několika poradních orgánů vlády, např. RNNO, RLP nebo RpN. Bílý kruh bezpečí kladně hodnotil svoji spolupráci s MSp v oblasti dalšího vzdělávání soudců a státních zástupců i s MV v oblasti vzdělávání policistů zaměřeného na problematiku obětí trestných činů. S resortem spravedlnosti rovněž spolupracuje při poskytování peněžité podpory v konkrétních případech obětí násilných trestných činů či při přípravě novelizací některých zákonů.

13.16. Z podkladů NNO, které se zabývají ochranou lidských práv, je však i nadále zřejmé, že většina z těchto organizací stále využívá především z jiných zdrojů než dotačních programů ústředních orgánů státní správy. Tyto NNO stejně jako v uplynulém roce kritizují omezenou či zcela vyloučenou finanční podporu provozních a mzdových nákladů, která často znemožňuje soustavnou, kvalitní a odbornou činnost jejich pracovníků⁴⁸.

⁴⁸ Dne 7. února 2001 svým usnesením č. 114 schválila vláda Zásady vlády pro poskytování dotací ze státního rozpočtu ČR Nestátním neziskovým odorganizacím ústředními orgány státní správy, které přinášejí v druhé části, odst. 7, možnost úhrady vzdových nákladů, včetně odvodů zaměstnavatele, které jsou odměnou za realizaci schváleného prjektu. Konkrétní výše těchto mezd může být stanovena v úrovni mzdy za srovnatelnou činnost vykonávanou v rozpočtové sféře. Tento předpis platí od 7. února 2001.

